

**Pobeg
v literaturo**

Zbornik projekta
»Vključujemo
in aktiviramo!«
Drugi del

2016

Pobeg v literaturo

Zbornik projekta »Vključujemo in aktiviramo!«

2. del

Avtorji spremnih besed:

Zarika Snoj Verbovšek, Lenart Zajc,

David Krančan, Cvetka Bevc, Samira Kentrič,

Maja Vidmar, Damijan Stepančič

Uredila in jezikovno pregledala: Zarika Snoj Verbovšek

Oblikovanje in prelom: Tomato Košir

Tiskarna: Mat format

Založila in izdala: Javna agencija za knjigo Republike Slovenije

Metelkova 2b, 1000 Ljubljana

Zanjo: Aleš Novak, direktor

Naklada: 150 izvodov | Darilna izdaja

Ljubljana, 2016

Projekt »Vključujemo in aktiviramo!« sofinancirata
Republika Slovenija in Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada (ESS).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-1

821.163.6-32

37.015.31:7

ZBORNİK projekta Vključujemo in aktiviramo!.

Del 2, Pobeg v literaturo / [uredila Zarika Snoj Verbovšek ;

avtorji spremnih besed Zarika Snoj Verbovšek ... et al.]. - Darilna izd.

- Ljubljana : Javna agencija za knjigo Republike Slovenije, 2016

ISBN 978-961-93910-8-2

287733504

Kazalo

PESMI

- 07 V zaporu
- 07 Zapor
- 07 Zaporniška
- 08 Teden
- 08 Počitnice
- 08 Delo je jelo
- 09 Hepatitis C
- 09 Volja
- 09 Usoda
- 10 Stol
- 10 Molk
- 10 Žalostna sem kot ptica brez jate
- 11 Veličastnih pet
- 11 Trzljaji usode
- 11 Sine u čaši
- 12 Voda
- 12 Temačne sivine
- 12 Nisi sam
- 13 Pesem
- 13 Če me hočeš pobožati,
pridi v muzej

ZGODBE

- 17 Legenda Jon
- 21 Propadla kultura temnih oblakov
- 27 Težka smrt
- 33 Pobeg v spomin
- 38 Zadimljeno ogledalo
- 38 Šola
- 39 Smrketa

STRIPI

- 42 Ikar in Dedal
- 42 Štirje letni časi
- 43 Ne glede na vse!
- 44 Psihologija
- 45 Invazija iz vesolja
- 46 Ghetto
- 50 Vlada
- 51 Ameriški milijarder Hugh
- 55 V tvojem svetu
- 56 Zdrava hrana
- 57 Blitva vrača udarec
- 58 Brez naslova
- 59 N'kol vč... vrjetn?!

RAZMIŠLJANJA

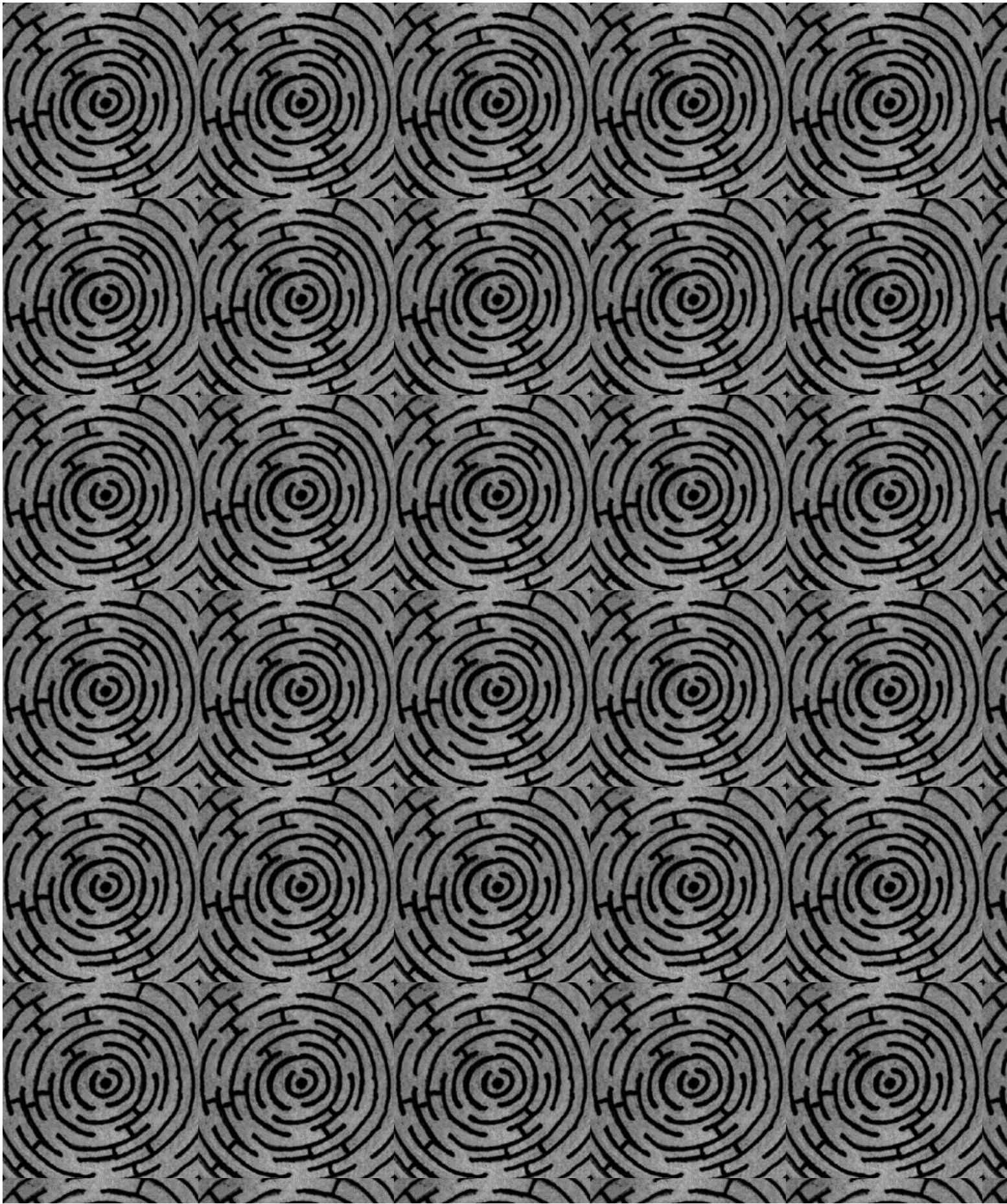
- 63 Doživljanje življenja
- 64 V miru in tišini
- 65 Moj dan v zaporu
- 65 Moje pisanje
- 66 Arijini spomini
- 66 Moja mala skrivnost
- 67 Prvi šolski dan
- 67 Živalski vrt
- 68 Vojna
- 68 Iz mojega dnevnika
- 69 Obstajam (Utrinek iz otroštva)
- 69 Avto
- 70 Pohane banane
- 70 Odmevi na delavnice

PISMA

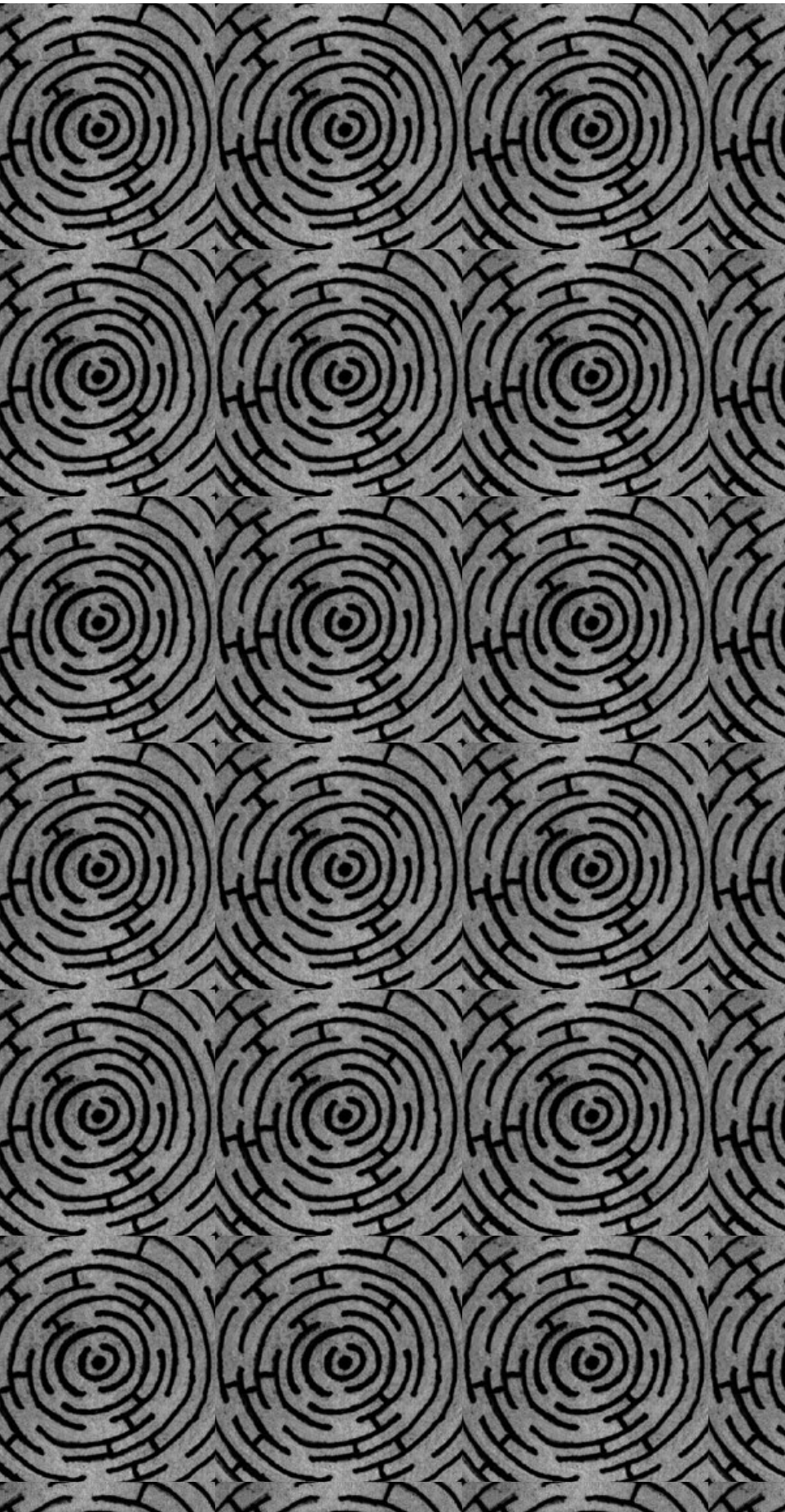
- 75 Pozdravljen, Jimmy!
- 75 Živijo, Robert!
- 76 Zdravo, Val!
- 76 Živijo, Peter!
- 77 Pozdravljen, bedak!

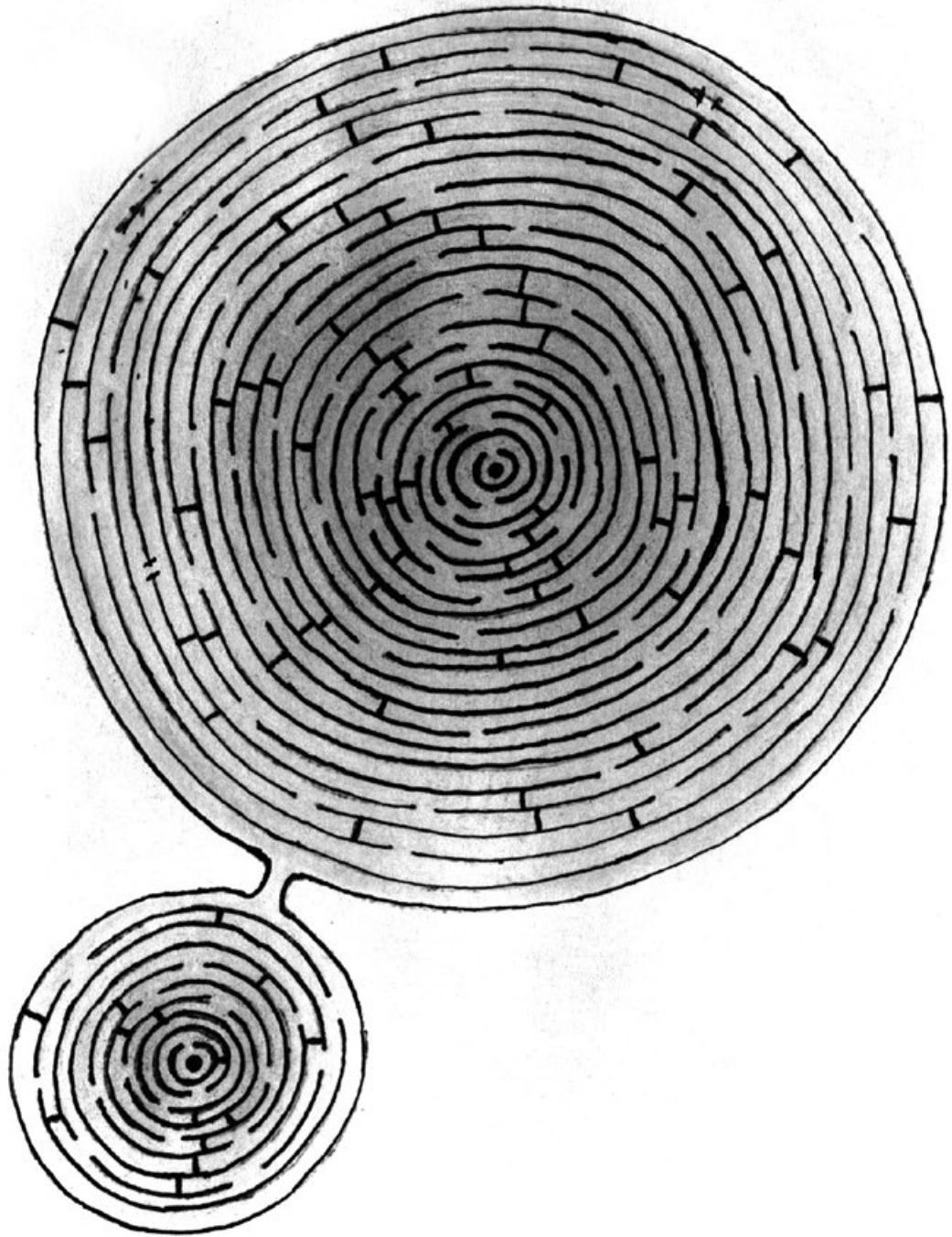
SPREMNE BESEDE

- 81 *Zarika Snoj Verbovšek:*
Prvo leto projekta
»Vključujemo in aktiviramo!«
- 82 *Lenart Zajc:*
Via Dob!
- 84 *David Krančan:*
O delavnicah stripa
v zaporu Dob pri Mirni
- 86 *Cvetka Bevc:*
Popotnica našim puncam
- 87 *Samira Kentrić:*
Kdo sem jaz (ko sem s tabo):
serija likovnih delavnic v ZPKZ Ig
- 93 *Maja Vidmar:*
O zapisih, ki so nastali
v koprskem zaporu
- 94 *Damijan Štepančič:*
Projekt ViA v ZPKZ Koper

Pesmi

V ZAPORU

D

ostojevski je rekel:

»Kultura vsakega naroda
se vidi v njegovih zaporih.«
Slovenci smo res dunajski hlapci
in ne podalpski Srbi.
Varnostna služba, gospa vzgojna,
imate minutko svojega
neprecenljivega časa?
Se lahko ponižno usedom
in neopazno knjigo preberem?

(ZPKZ Koper)

ZAPOR

V

sak dan isto.

Vstajanje ob šestih.
Poležavanje do 6:45.
Pol ena kavica
pa na delo.
Do 9:30 uštimit karton,
spraznit vodo in na malco.
Po malci mal spočit,
eno sobo pobelit,
kak raport uštimit
in je že cajt za kosilo ob treh.
Od 3:30 pa do zvečer
mal poker odgemblat,
še neki pojest,
zlekneš se v postlo
in drug dan
ponoviš že spet.

(ZPKZ Koper)

ZAPORNIŠKA

V

sako jutro isto sranje,

paznik, ključi in basanje.
Ko pa pride čas sprehoda
in igranje nogometa,
se stalno kolne in preklinja
in se kliče za prekrške.

Takoj po koncu nogometa,
z igrišča se odšepa
in v »bazenu« se dobimo.
Eni poker, drugi tarok,
spet tretji na ping pong.

Ko pa pride čas večera
in v sobe se zaklene,
še pod tuš na hitro skočim
in v temno noč zaspim.

(ZPKZ Koper)

TEDEN

V moškem zaporu
je slabše kot v frizerskem salonu –
vsak se zanima za vse,
razen za svoje delo.
Vsak dan iste čenče.

V petek se pa pica peče.

Sobota, nedelja postelja.

Ponedeljek, torek,
delam kot lolek.

Sreda mi je že vseeno.

Četrtek po bolniško,
vse je že spet isto.

V petek se pica peče,
zopet čas se vleče.

(ZPKZ Koper)

POČITNICE

N a počitnice smo šli,
kjer prav slabo nam ni.

Hotelsko osebje nas dobro varuje,
da kdo od nas se narobe ne obuje.

Odklepa, zaklepa, na sprehod me pelje,
jaz pa uživam in v sebi meljem.

Komaj čakam, da se konča ta dopust,
opa, glej, je že tu moj izpust.

Čika Gvero
(ZPKZ Koper)

DELO JE JELO

P aznik na praznik
sanval je prodal,
subič v nos,
na vrtu sem bos.

Afgana zlagana,
v čiku prežgana.
Kemija v prahu,
šah mat po predahu.

Suhe so breskve
na tleh brez podlage,
v pisarnah pa češplje,
za vabo predrage.

Bližina po žici,
srce na papirju,
veter na stropu,
duh pa v perju.

Sanval je prodan
na praznika dan,
paznik pa pazi,
da to se ne skazi.

Delo je jelo,
na žlici je belo.
Za žuto rumeno
je meni vseeno.

Andraž Počivalšek
(ZPKZ Dob)

HEPATITIS C

T

voj prodorni pogled

popelje me na drug planet.

Planet C.

Rumenica okoli oči

razžira ti jetra in kri.

O, moj bog, hepatitis, si to ti?

Interferona pa od nikoder ni.

*Polizala boš čvrste prsi,
iz njih šprica jogurt grški,*

o-BUP* in belo**
pa je že takoj veselo.

*Verjamem, težko je prespati dan,
če si vedno nakresan.
Interferon bo že prišel,
če hepatitis ti ne bo
prej jeter snel.*

Barbara in Tea

(ZPKZ Ig)

* BUP – vrsta nadomestka za odvisnost

** belo – kokain

VOLJA

I

mam voljo in bo boljše.

Nimam volje in nikdar ne bo – boljše.

Tadeja

(ZPKZ Ig)

USODA

B

il je lep večer.

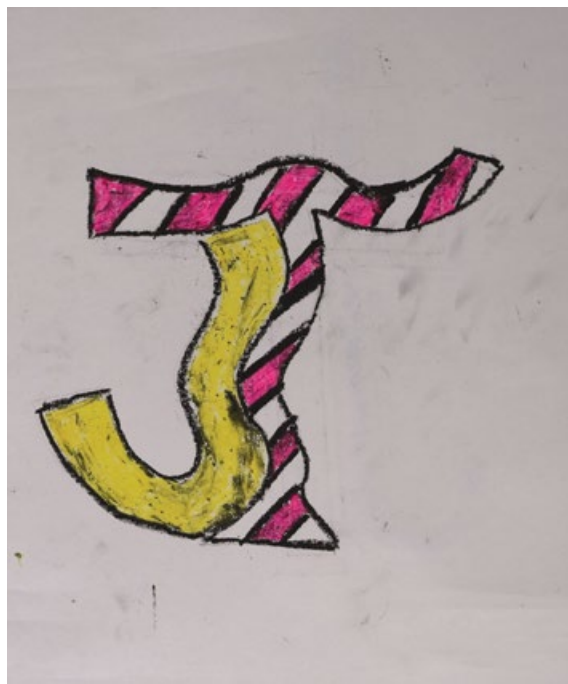
Hišice po vaseh so žarele
od krikov srečnih otrok.

Usoda v življenju je le za nekatere dar,
ki je s cveticami postlan.

Tadeja

(ZPKZ Ig)

(ZPKZ | g)

(ZPKZ | g)

STOL

M

oj obup le v meni tli,

še vdih mi je težak.

Tišči, ničesar ni!

Stol pod menoj ječi.

Dolga so leta,

kaj ne veš?

Spomin blede.

Počasi tiho se umika.

Za nekoga

si samo še bled odsev na fotografiji.

Za mene še to ne več!

IN V SPOMIN

IN V OPOMIN

TAM STOL

LE TIHO

SPI.***

Nevenka

(ZPKZ Ig)

*** Na tem stolu sem skoraj nepremično preživela nekaj let svojega življenja. Med bivanjem v zaporu so ga moji otroci sežgali.

MOLK

M

olk se zaleze v možgane,

izdolbe si krvavo pot.

Pot do nadvlade.

Njegov suženj si,

razum poriva ti

nekam tja pod zemljo.

Življenje polzi čez oči
srebrnih solz.

Zareži v brazgotino,

naj krvavi,

naj se ve...

Pot življenja naj prehodijo

le tvoja stopala.

Nebo naj hodi zate.

Prevečkrat prežeto od obupa.

Daruješ mu svoj čas.

Čas v objemu molka.

Nevenka

(ZPKZ Ig)

ŽALOSTNA SEM KOT PTICA BREZ JATE

Ž

alostna sem,

ker sem sama.

Žalostna sem, ker so me vse zapustile.

Samo še njihova krila vidim.

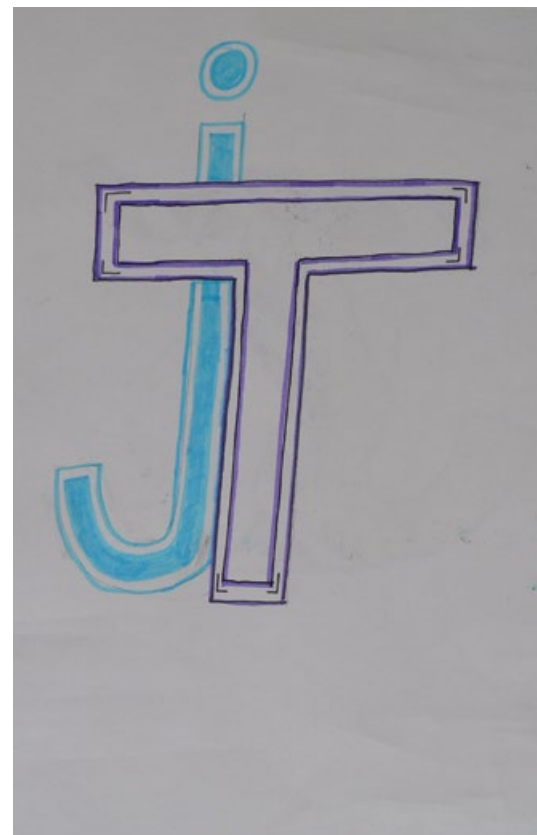
Vendar jih vidim,

kot bi jih prekrivalo tisoč črnih oblakov.

Tadeja

(ZPKZ Ig)

(ZPKZ Ig)

VELIČASTNIH PET

V

svojem življenju

gledam njih.

Veličastnih pet.

Dolgo so ob meni pogled, nasmeh
in pomežik...

Ne recite ničesar.

Ni potrebe.

Vem, korak naj se ne ustavi!

Hodim, pojem, ležim.

Kosilnica pod oknom

tiho brni.

Hvala vam za to življenje.

Nevenka

(ZPKZ Ig)

TRZLJAJI USODE

D

anes je bil eden

tistih redkih

prečiščenih trenutkov
izpolnjevanja usode, ko skozi

verige lastnih prepričanj
spustiš prikupno veverico,

da se prigloda do novega

spoznanja in odskaklja

za svojim nosom

za trzljaji usode.

Urška

(ZPKZ Ig)

SINE U ČAŠI

J

a čovjek od ljubavi nisam,

al čovjek za ljubav jesam.

Ljubiti nju ja nebih mogao više,
jer ona mi bješe rana srca, života mog.

I danas dok sina ja imam

al ona mu majka neće biti,

ja to nikome neću kriti.

I zato kažem svom sinu,

sine, budi mi ljubavnik svih

žena, za svaku imaj nešto

i svakoj daruj nešto

i laži laži sine, al vješto.

Sine ako to učiniš za svog oca,

znaj, na mom grobu siknut će dva

ista cvijeta – to sam ja i tvoja majka

koja sa nama željela nije biti.

Ja danas dok sedim u ovoj krčmi

punoj dima, u ruci držim ovu čašu

crnog al za mene gorkog vina,

i u njoj vidim živog,

al za mene mrtvog sina.

Zoran Tošović

(ZPKZ Koper)

VODA

m

iris vode

vjetri nose i u njima
vidim pramen tvoje kose,
ja sam tu a ti tako daleko,
ali ipak stalno u mojim mislima

voda
vatra
žed
hrana
katastrofa
bez nje se nemože
a kad je suviše nije dobra

Zoran Tošović
(ZPKZ Koper)

TEMAČNE SIVINE

V

temni noči vidim strele,

veter, ki lomi veje,
in nočne padavine.
Nebo joka, kot da slišim
trpljenje neba,
kot da so padavine trpljenje iz solza.
Nebo joka, zapustile so ga zvezde.

Trpljenje neba popelje me nazaj v
spomine,
ko sva si stokrat obljubila večno
ljubezen
v svetlobi mesečine.

Ostala sem sama in z mano temačno
nebo. Le misel nate je ostala.
V strtem srcu čutim neznosne
bolečine.
Sama, samo jaz, temno nebo in
temačne sivine.

Čakam in čakam, da bo sonce zopet
zagorelo,
čakam, da bom občutila v srcu toploto,
da me bo ogrelo.
Vse počasi blede,
izginili so vsi lepi trenutki brez sledi...

Če sonce ne bo več posijalo,
če srce vedno bo trpeče,
če vedno bo temačno
kakor privid temačen in meglen,
bi raje, kot živela v temi,
videla, da umrem...

Silvija
(ZPKZ Ig)

NISI SAM

D

olge in samotne so noči,

gledam v temo in predstavljam si,
da si z menoj,
da čvrsto objeta sem s teboj.

Ko žalosten boš
in ne boš vedel, kako in kam,
se spomni, da rada te imam.
In da nisi sam.

Silvija
(ZPKZ Ig)

PESEM

M uha polzi mi po nogi,
jaz pa sem zaklenjena v sobi.
Tako sama, a vendar srečna,
srečna, ker sem tvoja ljubezen večna.

Vsak večer, preden zaspim,
in zjutraj, ko se zbudim –
v mojih mislih si le ti.
In ko se ugasnejo luči,
ljubezen v meni tli.

Si moja prva in zadnja misel,
si moja želja in moj smisel,
smisel, da naprej grem,
da se za naju borim.

Obožujem vsak delček tvojega telesa,
tvoj dotik popelje me v nebesa.
Vedi, da bila sem srečna
s teboj prav vsak dan.
Vsak dan s teboj
je bil kot iz sanj.

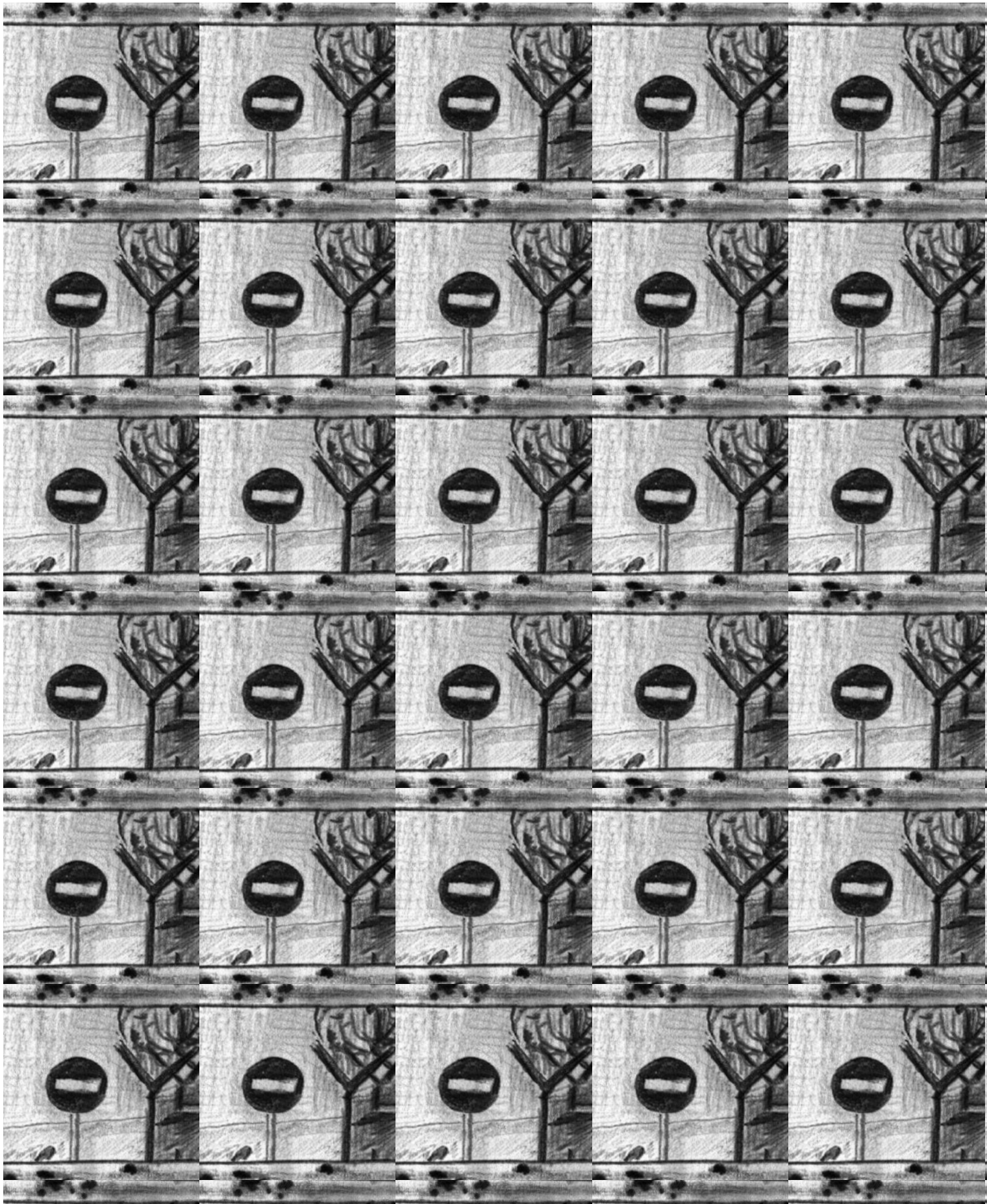
Silvija
(ZPKZ Ig)

ČE ME HOČEŠ POBOŽATI, PRIDI V MUZEJ

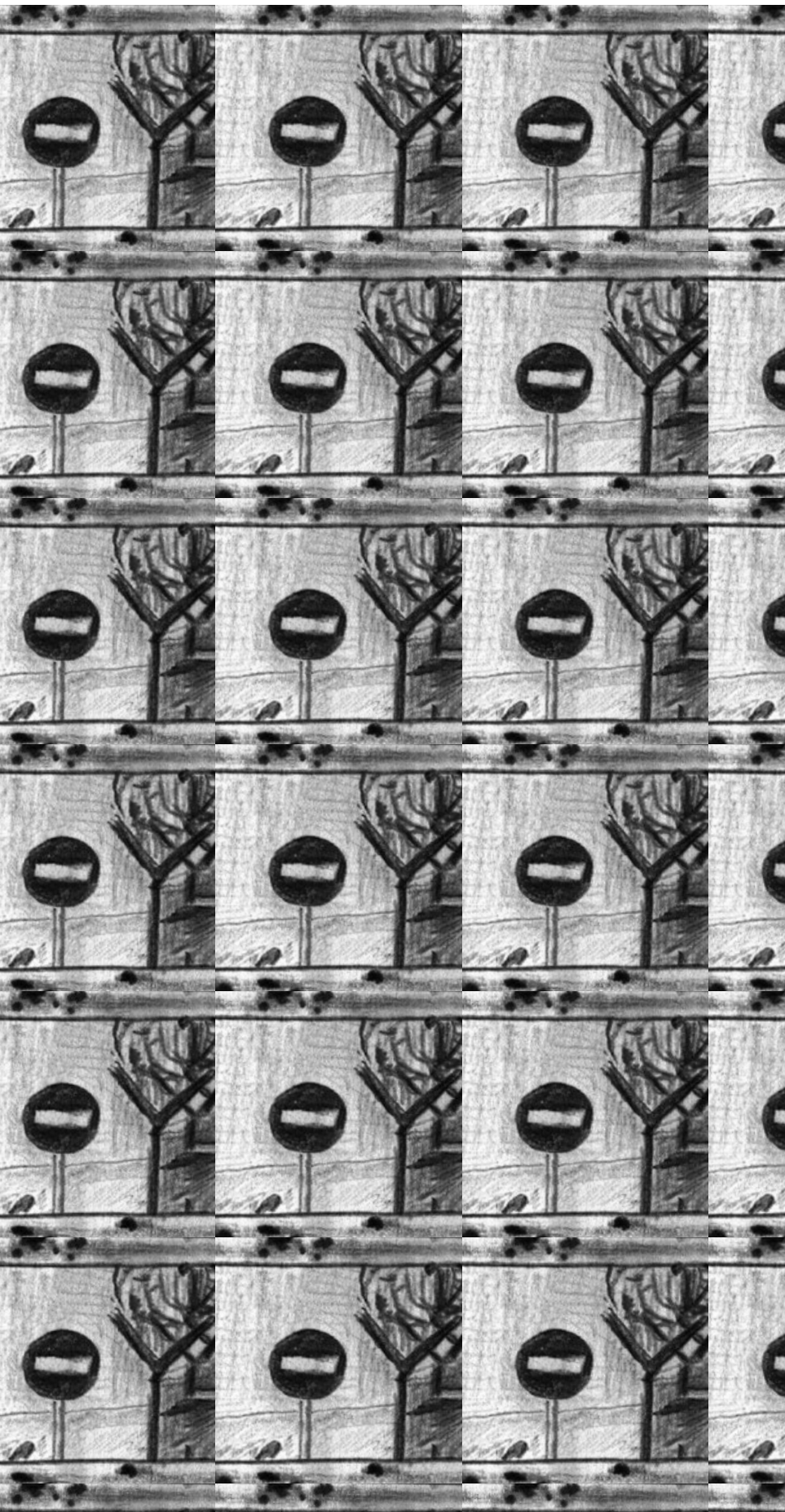
Č e me hočeš pobožati,
pridi v muzej.

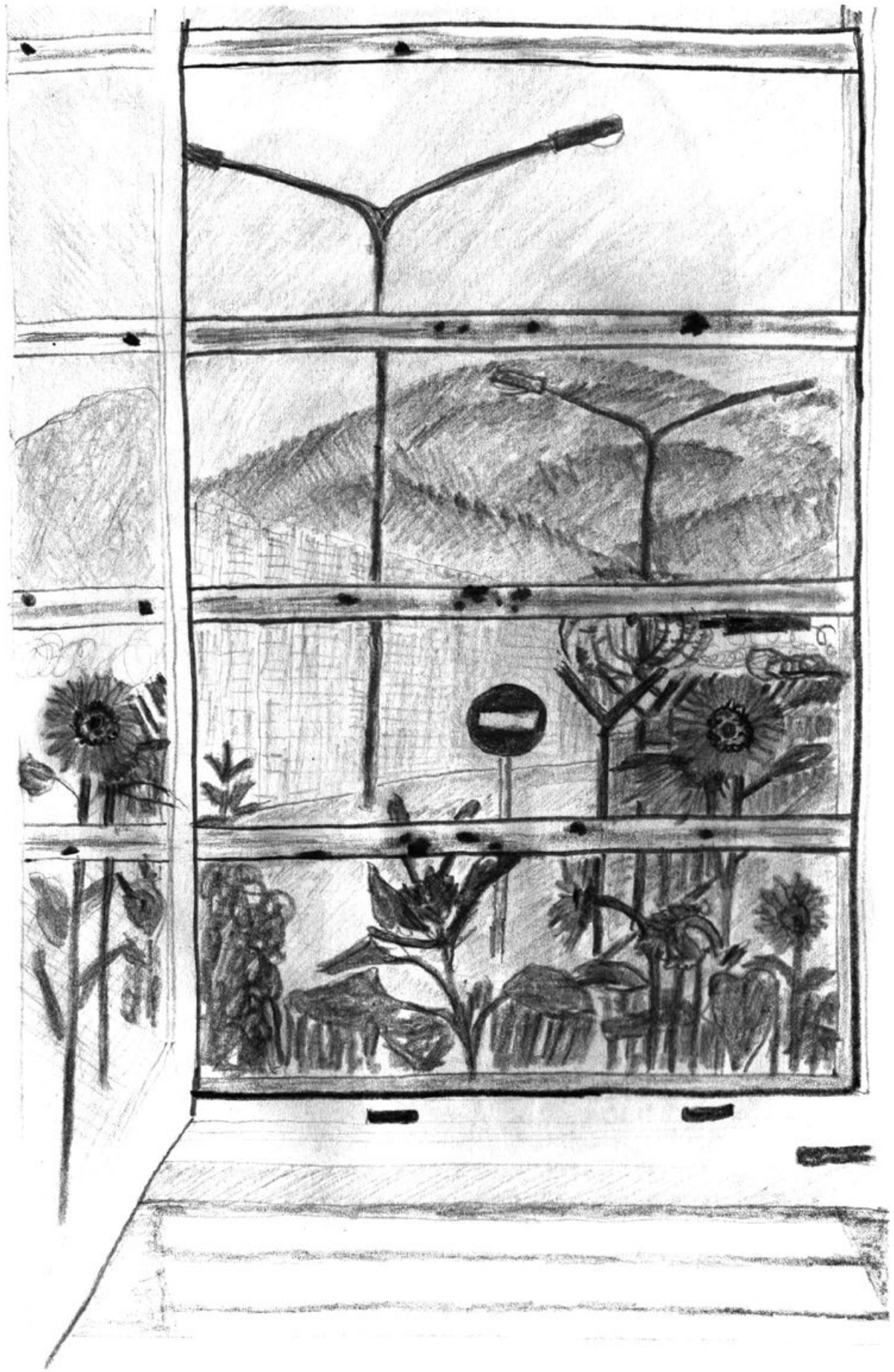
Jaz sem kamen zaradi kamna,
siva in groba,
zbrušena, sijoča in pisana,
takšna pač,
kakršno lahko otipaš šele,
ko prideš noter,
šele tu gorim,
gorim z veki zemlje.
In tam včasih cvilim
in ti ponudim bivališče,
laboratorij, adrenalinski park
navdušenja.
Eksplodiram z znamenji življenja,
ko posamič stopam iz teme
in se dvigam z renesančno glasbo
in pomirjam z žuborenjem vode,
ko se spuščaš vame
po jamarskih vrveh. Ponudim ti še
kremenaste živalce in
se ti zahvalim
s ščemenjem drobovnate
radovednosti,
in ko te zaznamujem z letnico
kristalne zunanosti,
te zgladim v zvezdo,
da si posijeva iz oči v oči
v muzeju tega trenutka.

Urška
(ZPKZ Ig)

Zgodbe

Jon je prišel na Dob v svojih zgodnjih dvajsetih letih. Obsojen je bil zaradi umora nizkotnega človeka, ki bi ga verjetno pospravil vsak, ki bi se znašel v podobni situaciji, kot se je tedaj Jon.

Jon je bil zelo navezan na svojo sestro, ta pa se je zaljubila v krutega in pokvarjenega moškega. V želji, da bi mu ugajala v vsem, da bi bila popolna družica, mu je sledila, ko jo je zapeljal v svet drog, in kmalu postala odvisnica od heroina. Tam se je začel njen pekel. Zdaj ko jo je imel njen ljubimec v oblasti odvisnosti, je padla zadnja maska ljubezni, da ji je potešil slo po drogi, jo je silil v prostitucijo. Zaprto jo je imel v enem od stanovanj ljubljanskih blokovskih naselij in ji na dan privedel tudi po petnajst strank. Njeno življenje je postalo zanjo brezizhoden pekel, zanj pa zlata jama. Tako je bilo, dokler ni njene ječe sredi blokovskega naselja po dolgotrajnem iskanju našel Jon, ki jo je odpeljal na varno domov.

Popolnoma jasno je, da zvodnik ni odstopil od svojega plena, od svoje zlate jame. Izmišljeval si je vse mogoče; da mu Jonova sestra dolguje za najemnino za svojo ječo, za drogo, za hrano. Od družine je zahteval velikansko vsoto denarja, da bi jo bil pripravljen izpustiti iz svojih krempljev. Ker pa plačila ni bilo, saj se je Jon njegovim zahtevam smejal, je zvodnik grozil, da ne bo ubil le nje, pač pa vso njeno družino. Nadlegovanje nje in družinskih članov je postajalo vse bolj neznosno in končno je Jon pristal na sestanek z njim. Dobila sta se v nekem stanovanju v Ljubljani. Takoj ko so se zaprla vrata, je zvodnik začel z grožnjami. Če mu ne plačajo zahtevane vsote, se mora ona vrniti k njemu, sicer jo bo ubil, še prej pa njeno družino. Jon je spoznal, da je bil sestanek s tem človekom napaka. Namesto razumnega iskanja rešitve, sprejemljive za vse, je poslušal le plaz nesmiselnih zahtev, podkrepljenih z grožnjami.

Da bi Jona prepričal, kako resno misli, je zvodnik izvlekel pištolo in mu začel z njo mahati pred nosom. Ko je Jon zrl v njeno cev, se je zavedel, da na pultu v dosegu njegove roke leži mesarski nož, ki ga je podzavestno že prej zaznal s koticom očesa. Pištola je bila še vedno namerjena v Jonov obraz, ko je ta nagonsko v paniki za lastno življenje bliskovito zagrabil nož in ga, še preden se je dodobra zavedel, v celoti, do ročaja, zaril v zvodnikov trebuh. Tega sta bolečina in šok ohromila, da je izpustil pištolo, se zvalil na tla in se zvil v dve gubi. Tako je obležal,

dokler ni izgubil zavesti in kmalu zatem umrl. Pač, dobil je, kar je iskal, žal pa je tudi Jon prišel k nam na Dob, v zapor.

Po sprejemnem obdobju na zaprtem oddelku so ga premeštili na tretji oddelek, kar je bilo nekoliko nenavadno. Ker je namreč poskušal pobegniti že iz preiskovalnega zapora na Povšetovi v Ljubljani, kjer je skušal prebiti zid, ki je ločil njegovo celico od svobode, bi v običajnih okoliščinah moral ostati na bolj nadzorovanem oddelku. Pa vendar njegovega poizkusa bega nihče ni vzel resno, policisti so se iz njega celo norčevali. Tako ni bil označen za begosumnega in ni ostal na strogo nadzorovanem zaprtem oddelku. Pa tudi dolgo v zaporu ne.

Nekaj časa je Jon opazoval dogajanje in kmalu ugotovil, da tovornjakov, ki tvorijo z Doba gasilsko opremo, ki jo izdelujejo zaporniki, nihče prav zares ne pregleduje. V skladišču, kjer je čakal natovorjeni tovornjak, je prerezal cerado, smuknil v tovorni prostor in se potuhnil. Počakati je moral nekaj ur in tovornjak je speljal. Poslušal je počasno drdranje motorja v nizki prestavi, ki je malo kasneje utihnilo. Tovornjak je pripeljal do vhoda v zapor. Poslušal je klepet paznikov z voznikom. Zaduhal dim po tobaku, ko je nekdo prižgal cigareto. Tiho kot miš je ždel v svojem skri-vališču in čakal, kaj bo. Klepet je utihnil, pazniki in voznik so se poslovlili in motor je ponovno zdrdral. Tovornjak se je stresel, speljal in že je bil skozi velika vhodna vrata zapora. Jon je sedel na tovornjaku in se sam pri sebi hahljal. Tako enostavno je bilo to!

Ko se je tovornjak v bližnjem kraju na semaforju ustavil, je zlezal z njega. Bilo je v bližini železniške postaje, kjer je bil tudi lokal, v katerega je vstopil. Naročil si je pivo in stopil k fliperju, kjer se je zabavala gruča fantov.

»Pravkar sem pobegnil iz zapora,« jim je rekel in se režal. Fantje ga niso jemali preveč resno. »Lahko igram z vami?« jih je vprašal.

Seveda niso imeli nič proti in zaigral je svojo igro.

»Prisežem, da sem pobegnil z Doba,« jim je rekel med sme-hom in odbijanjem kugle. Naredil je požirek piva in odložil kriglo nazaj na avtomat.

»Z Doba si pobegnil, praviš?« ga je vprašal eden od fantov in se še kar nejeverno smejal.

»Mhm, z Doba,« je rekel Jon ter s palcem in kazalcem uščipnil svoje kaki hlače. »Vidiš? Kaki hlače, kaki jakna, kaki Dob!«

Fant je odkimal z glavo: »A kar pobegnil si?«

Jon je prikimal.

»Zakaj nam to pripoveduješ?«

Jon je skomignil z rameni: »Danes nimam namena priti kam daleč,« se je zarežal in odpil požirek, kuglo je odbil visoko, do vrha avtomata, in ji potem pustil pasti v ustje, kjer jo je

avtomat požrl. »Mogoče kdaj drugič. Za danes bo to dovolj,« je zaključil. Malo kasneje se je pripeljala policijska patrulja, ki se ji je predal brez upiranja. Čeprav v resnici ni bežal in bi njegovemu pobegu v najboljšem primeru lahko rekli samosvoj izhod, je za naslednji dve leti končal med nami na zaprtem oddelku. Tam sem ga spoznal tudi sam.

Jon se je običajno držal sam zase, pa vendar ne bi mogel reči, da je bil samotar. Pač, ni silil v družbo, če pa je kdo pristopil k njemu, se je z njim sproščeno pogovarjal. Veliko se je smejal in znal vsako, še tako težko situacijo obrniti na zabavno stran. Njegova družba je bila vedno prijetna, saj je okrog sebe ustvarjal vzdušje lahkotnosti, skoraj svobodne lahkotnosti. Velikokrat me je spravljal v smeh, dokler ga nisem nekega turbobnega dne našel, kako sedi sam in zamorjen. Bil je videti bolj siv in oblačen kot z dežjem nabito nebo tistega dne.

»Kaj je?« sem se mu zasmel in ga skušal razvedriti. »Te kaj mori?«

Pa je bil kar tiho.

Zavzdihnil sem. Večkrat sem že videl dobrovoljne zapornike, ki se navznoter zrušijo. Nekaj jih stisne in kar ne morejo prek te stiske. Lahko se z njimi pogovarjaš, morda ti celo povedo, kaj jih muči, če pa se spustiš v njihove zgodbe, te lahko potegnejo s sabo navzdol, na dno svoje stiske. Nekaj trenutkov sem sedel ob njem, odločil sem se že, da je najbolje, da vstanem in grem, ko je, kot da bi začutil mojo odločitev, sam od sebe spregovoril: »Veš, čeprav si je zaslužil, ne vem, res ne vem, ali je bilo prav, da sem ga...« Tu je utihnil, pomislil in dodal: »... ubil.«

Seveda v zaporu večinoma vemo, kaj je naredil kdo, da se je znašel med nami. Predvsem za morilce in roparje, ki v zaporniški hierarhiji kotiramo najvišje, se ve, kdo je kdo in kaj je njegov zločin. Potreboval sem trenutek, da sem premagal željo, da bi se brez besed spravil stran, se brigal zase, njega pa prepustil lastni bolečini. Za hip sem zaprl oči in se odločil, da ostanem z njim in mu stojim ob strani.

Zdrdral sem: »Poslušaj, kar si naredil, si naredil. Vsak, ki ima nekoga rad, pa bi mu ga ugrabil kreten, kot je bil tisti kurčev zvodnik, bi ravnal tako, kot si ti. Saj ti sploh ni pustil možnosti, da bi naredil kaj drugega! Kaj pa bi? S pištolo ti je meril v obraz in zahteval, da mu izročiš svojo sestro!«

On pa je, kakor da me ne bi slišal, nadaljeval po svoje: »Kakor sredi grozljivke... sedim tam za mizo, v tisti kuhinji, zraven pa truplo. Ves čas mi je v glavi nabijala misel, kako naj se rešim trupla!«

»Zakaj nisi poklical policije?« sem ga vprašal, se otresel tesnobe občutka in se prepustil njegovi pripovedi o dogodkih, ki so sledili.

»Zaradi ameriških filmov,« je rekel.

Dvignil sem obrv: »Kako zaradi ameriških filmov?«

»Saj veš: mafija vedno sodeluje s policijo. Tip mi je ves čas, ko mi je grozil s pištolo, govoril o svojih zvezah, ki sežejo zelo visoko, o mafiji, o vsem tem. Njegove besede so mi zvonile po glavi in sploh nisem mogel videti realne slike. Videl sem le mafijce, ki bodo pospravili sestro, mene, vso družino, ko bodo ugotovili, da sem ga ubil.«

»In zato si se odločil, da se boš znebil trupla?«

Prikimal mi je. Počasi je nadaljeval: »Veš, ko v filmih skrijejo truplo, vedno najprej izbrišejo njegovo identiteto. Se pravi obraz, prstne odtise, vse to. Če skrijem truplo in ga dovolj iznakazim, sem bil prepričan, ga tudi, če ga bodo našli, ne bodo prepoznali in ugotovili, da je zvodnikovo. Se pravi, če mafija ne bo vedela, da je to njihov človek, tudi ne bodo iskali njegovega morilca. Sestra, jaz in najina družina bi bili potemtakem varni.«

Priznam, šlo mi je na smeh.

»Ne smeš se,« se mi je zarežal Jon, »najbolj smešno še pride!«

Nadaljeval je: »Skratka, po razmisleku, če lahko tako rečeš beganju misli med valovi panike, sem se odločil, da mu odrežem glavo.«

»Rok ne?« se nisem mogel ubraniti pripombe.

»Ne,« mi je kratko odvrnil in nadaljeval, ne da bi zgubljal čas z mojo opazko. »Res sem odrezal glavo in to je bila precejšnja svinjarija. Kri, kost, kite... ni da bi govoril. Obračal se mi je želodec, pa še zdaj ne vem, ali zaradi rezanja ali zaradi panike. Ves čas sem pričakoval, da bo skozi vrata stopil kak mafijec in me zasačil s truplom. Skratka, opravil sem nagravnico mesarsko delo, truplo zavil v tepih in ga z veliko muko zvelkel po stopnišču do avtomobila. Stlačil sem ga v prtljažnik in speljal. Potem ti takole vozim po avtocesti proti Postojni, ko se spomnim, da sem v paniki pozabil zakleniti stanovanje, predvsem pa, da sem v njem pozabil glavo.«

Zdaj se res nisem mogel več ubraniti navala smeha.

»Ne reži se!« se je smejal tudi on. »Kar ob cesti sem zapeljal na stran, truplo izvlekel iz prtljažnika in ga zakopal v listje, pa hitro nazaj v Ljubljano. Kot v vojaškem filmu sem se plazil po stopnicah do stanovanja, pogledal za vsak vogal, preden sem stopil izza njega, dokler nisem bil spet v stanovanju, kjer sem spoznal, da je tam še vse, kakor sem pustil, o mafijcih ne duha ne sluha. Popokam glavo in spet drvim po cesti proti Postojni. Ko sem prišel do trupla, je veter že spihal listje z njega in spet me je zgrabila panika. Pojma nimam, zakaj sem zbasal truplo nazaj v prtljažnik in spet v Ljubljano ter ga vsem prestanim mukam navkljub zvelkel nazaj v isto stanovanje.«

Prasnil sem v krohot.

»Smej se, smej, ampak res nisem bil priseben! Vladala mi je panika in strah mi je čisto ohromil možgane. Vse, kar sem počel, je bila serija nepovezanih, nesmiselnih reakcij. Danes mi je seveda jasno, da neki tretjerazredni sadistični zvodnik nima nobene zveze z resnično mafijo, kaj šele s policijo. Samo takrat enostavno nisem bil sposoben logičnih misli. Po eni strani me je preganjalo to, da sem ubil človeka, pa čeprav najbolj nizkotno človeško gnido, še vedno je bil človek, in po drugi strani me je bilo groza, kaj bo, če me dobijo.«

Zmajal sem z glavo: »In kaj si naredil potem, končno poklical policijo?«

Zasmejal se je: »Kje pa! Še vedno sem bil v krču paničnih napadov. Nekaj dni sem s truplom čakal v stanovanju in nisem vedel, kaj bi. Ves čas me je bilo groza, da bo kdo prišel, pa seveda ni bilo nikogar. Ker pa je truplo že pošteno smrdelo, sem šel v klet pogledat, če bi lahko našel kaj, v kar bi ga pospravil, da bi zadržalo vonj. V eni od kleti sem našel plastično folijo, jo prinesel v stanovanje in truplo ovil z njo. Spet sem počakal na noč in odnesel še v tepih zavito truplo v avto.«

»Glave nisi pozabil?« sem ga zbodel.

»Ne, nisem. Zdaj sem vzel tudi glavo. Stanovanje sem že prej dodobra počistil, zaklenil sem za sabo in se odpeljal iz Ljubljane. Po kakih dveh urah sem našel primeren kraj, kjer sem zakopal truplo, nekaj sto metrov stran pa še glavo.«

Zavzdihnil je, nekaj časa razmišljal, potem pa dodal: »Veš, sem mislil, da mi bo odleglo, ko se znebim kadavra, pa mi ni. Kar nekako vesel sem bil, ko so prišli pome.«

»Kako so te dobili?« sem ga vprašal.

»Tipa je nekdo pogrešal in prijavil izginotje. Jebi ga, prišli so v stanovanje, ki ga seveda nisem tako dobro počistil, kot sem mislil, po forenzičnih sledih hitro ugotovili, kako in kaj se je zgodilo tukaj, sešteli ena plus ena in prišli do mene.«

Za nekaj trenutkov je obmolknil: »Ko so se pojavili pri vratih, se mi je od srca odvalil kamen. Takoj sem vse priznal.«

Za nekaj minut sva tiho obsedela. Najprej sem mu hotel dati čas, da bi kaj rekel, ker pa je kar molčal, sem sam prekinil tišino:

»No, se pravi, da ti je zdaj lažje?«

»Je,« mi je rekel. »Lažje mi je, ker zdaj vem, da ni za njim nobene mafije, nobene policijske zarote, nobene politike. Ubil sem pač zvodniško zgubo, ki je imela to srečo oziroma smolo, da je spoznala in izkoristila mojo sestro.«

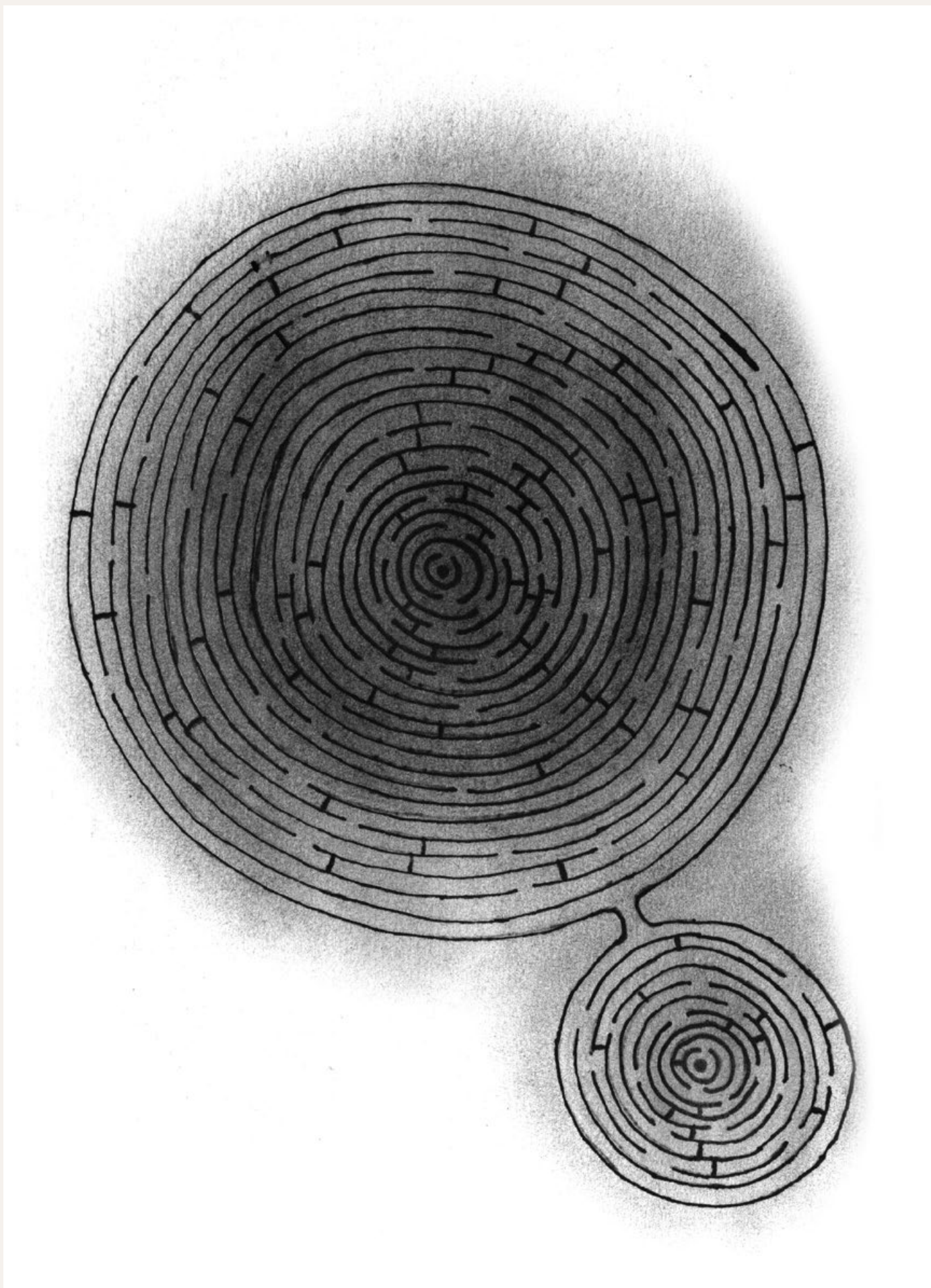
Ostal sem tiho, brez besed. Nisem vedel, kaj bi, zato sem dvignil roko in položil dlan na njegovo ramo ter ga prijateljsko

in bodrilno stisnil. Ob tej gesti prijateljske topline se mi je hvalno nasmehnil.

»Veš, tukaj pa ne bom ostal,« mi je mirno in prepričano rekel. Zazrl se mi je v oči: »Obsodili so me na enajst let in to bistveno presega težo mojega dejanja.«

Počasi je vstal, se otožno zazrl proti zelenim dolenskim gričem, potem pa, kot da bi se razvedrilo nebo in bi posijalo sonce, se je razvedril tudi on. Nasmehnil se je: »Pridi, greva metat na koš.«

Bojan Žalik
(*ZPKZ Dob*)

PROPADLA KULTURA TEMNIH OBLAKOV

PRVO POGlavJE

Vonj po razbeljenem železu, razmočeni zemlji, sveže pokošeni travi, zažganem, nagnitem mesu in po preranem jutru se ni pustil odgnati iz njegovih nosnic. Ja, jutro je bilo, ko se je Ivan pričel prebujati. Ponavadi se je zbuja zjutraj, razen kadar je kak dan po obilnem obroku (če je bilo kaj za jesti) malo zadremal. Ko je bil lačen, je bil zmožen kvalitetnejše osredotočenosti. Tokrat se je zbudil zelo zgodaj zjutraj z luknjo v trebuhu.

V želodcu mu je krulilo. Bilo je, kot da bi sanjal. Vonj, ki je z vseh strani silil vanj, je bil tako vztrajen, da ga je takoj prepričal o svoji resničnosti. Ležal je na trdih in razmočenih tleh. Oči še ni odprl, ker se je medtem že začel spominjati, kje je. Vedel je, da ni mrtev, ker ni mrtev, je vedel, da je živ, če je živ, je vedel, da to ne bo v redu, »sploh ne bo v redu«, je odzvanjala jedka misel. Okolico je prepoznal s pomočjo vonja in niti malo mu ni bilo všeč, kar je zaznaval. Kljub vsemu, kar ga je motilo, ga je okolica pustila pri miru.

Spomnil se je tudi, kako je tja prišel. Ni upal odpreti oči, raje je napel ušesa. To se samo tako reče, ušesa v resnici niso bila nič kaj bolj napeta, samo poslušati je začel bolj pozorno, zavestno. Tišina. Veter. Bitje lastnega srca. Pritajeno žvižganje njegovih nosnic, skozi katere so ob vdihih in izdihih vdiral sunki zraka. V daljavi neko ječanje. Dve različni vrsti ptičjega oglašanja. Črvi v zemlji. V glavi ječanje nejasnih misli. Zvok je bilo veliko lažje prenašati, ker ni sporočal skoraj nič značilnega. Kot da bi bil zgodaj zjutraj na varnem domačem travniku.

Odločil se je, da bo še bolj poslušal in manj dihal. Kolikor se bo dalo. Bolela ga je glava, pa ne od zadrževanja diha, tega je bil navajen; verjetno od udarca, zaradi katerega se je za nekaj časa onesvestil. Počutil se je presenetljivo dobro, v mislih se je sprehodil po vsem telesu, tako kot ga je učil Mojster, in ugotovil, da je vse v redu z njim, s telesom. Tudi z Mojstrom je bilo vse v redu, še vedno je bil tam, kjer je bil vedno. Prav tako je bilo vse v redu z življenjem. »Življenja ne moreš uničiti,« si je ponavljal znane Mojstrove besede. Nekaj prask na telesu, ki niso omembe vredne, in udarnina na levem boku. »To se bo pa že zacelilo,« si je, skoraj že na glas, mislil. »Življenja ne moreš ubiti,« mu je odmevalo v glavi. Pa še kako res je to.

Ko bi vsi tile to vedeli, morda ne bi bili v takem položaju, pa tudi njemu ne bi bilo treba ničesar. Samo živel bi in pustil živeti. Drugi bi ga pustili pri miru in to bi bilo to. Bil bi in, kot mu je večkrat rekel Mojster, pustil bi biti in imel bi vse, kar potrebuje, ker življenje za svoj obstoj itak ne rabi ničesar. Možno je vzdrževati samega sebe, od znotraj, iz Vira. Ne rabi ničesar od zunaj. Vem, sliši se zapleteno. Seveda ni bil prepričan o vsem tem, preveč ga je motil vonj, ki mu je izdajal neko drugo realnost, ki se ni niti malo skladala z njegovimi presvetlimi mislimi. Kot bi mu kdo obljubljal torto sredi morišča.

Motilo ga je, da se bo slej ko prej moral spraviti od tu. Še vedno ni odprl oči. Ni ga bilo strah. Želel je, da ga ne bi bilo strah. Sposoben je bil močne osredotočenosti na zeleno, četudi to ni bilo izvedljivo. Čutil pa je nemir, migotanje. Kot da ga je posrkala vodna črpalka, ki ga skuša na silo iztisniti skozi majhno cev. Suha usta, cmok v grlu. Žejen je bil. Prepričeval se je, da se tako počuti zaradi žeje. Na silo je začel nabirati slino, počasi je odlepil jezik s suhega neba. Življenje itak ne rabi ničesar za življenje, se bo pa kar tako odžejal, samo za trenutek, pa še za naslednjega malo. Popolnoma se je zavedal, da nalašč zavlačuje in slepomiši. Kot slepomiši pesnik, ki namerava iz ene same misli napisati celotno pesem.

Vedel je, kje so vsi njegovi bratje in sestre; vedel je, kje jih več ni.

Najraje bi se popolnoma zbudil in ugotovil, da so bile vse to samo moreče sanje, ali pa bi še malo zaspal. Morda se bo kasneje lažje soočil z grozljivo realnostjo. »Samo še malo.« Itak je bilo jutro, moči sonca še ni čutil na sebi. »Mogoče pa sonce sploh ne obstaja več,« je bil drzen sam pri sebi. Trikrat je globoko vdihnil in se sprostil. Po tretjem vdihu ga je odneslo daleč od vlažnega polja, v neki drugi, že davno pozabljeni in še bolj čudni svet od tistega, iz katerega je prihajal. Mogoče je pa to drugi korak. »Drugi korak, drugi korak,« si je mislil, tik preden ga je z vso silo, ki jo premore veselje, ko prdne, odplaknilo.

V resnici ga ni odneslo nikamor, ampak pustimo to. Časa itak ni, tudi prostora ni. Vse to je samo iluzija. Potujejo pa ljudje samo v svojih od Vira oddaljenih mislih v še bolj oddaljene in izmišljene kraje, ki so jih oddaljili z dolžino časa. Tako je nastal prostor. Skozi čas. Želijo si, da bi vsaj nekaj trajalo, in hkrati želijo sami sebi dokazati, da imajo moč, da nekaj naredijo in, seveda, da to potem tudi uničijo. Z veseljem vedno znova uničijo sadove svojega minljivega dela. Kar se začne, se mora namreč tudi končati. Potem ustvarijo še boljšo verzijo, ki ji bo sledila še boljša, vse to pa počnejo s sposojeno močjo, pri čemer se zgolj otroško zgedujejo pri Bogovih oziroma pri tistih, ki se izdajajo za Bogove.

Zblojene misli norih umov so to, nekateri se tisoče let ne zbudijo iz tega sna. To so sanje v sanjah, ki so sanjane v sanjah. Ko se zbudijo, se vse, kar nikoli ni bilo resnično, razblini v trenutku. Navadno se to zgodi prav sredi najhujših sanj, ko se svetovi sesuvajo sami vase in ko imajo njihovi domnevni prebivalci res že vsega poln kufer in so zato pripravljene sprejeti karkoli drugačnega. Ostane samo večno življenje, ki živi dalje in ne potrebuje nič umrljivega za ohranjanje svojega obstoja. Božanske stvaritve so večne. Življenje je večno. Ti si življenje. Približno tako mu je včasih govoril Mojster.

DRUGO POGlavJE

22

Zadnje čase so bila vsa njegova sanjska potovanja tako resnična, tako prepričljiva, da mu je to povzročalo kar veliko preglavic, sploh pri tem, kar se je namenil doseči. Odločen je bil namreč, da se bo dokončno zbudil iz sanj v sanjah, zato se je tudi odprl možnosti, da bi čim prej srečal Mojstra, ki bi mu odkril skrivnosti življenja in vse ostalo, kar sodi zraven. Res je bil odločen, da bo postal gospodar svojega življenja. Tako je temu rekel sam. »Jst sm gospodar svojga lajfa,« je bila njegova neslišna molitev, ki si jo je nekoč tako dolgo ponavljal, da je Mojster popizdil, naredil lastno kopijo, vstopil v namišljeno matrico časa in prostora ter prišel na večni obisk. Ivan je res preveč težil s tem: »Jst sm gospodar svojga lajfa, jst sm gospodar svojga lajfa,« treba je bilo malo prizemljiti, da bo iz izkušnje razumel, kaj to sploh pomeni.

»Ne, nisi, Ivan!« je takrat kot strela z jasnega udarilo v njegovo bitje. Seveda je bil ta glas Ivanu znan, je pa res, da ga že dolgo ni slišal oziroma zaznal v sebi. Tako dolgo, da je že skoraj pozabil, da sta z Mojstrom pravzaprav stara znanca. V večini sanj se je kot otrok z njim redno posvetoval in pogovarjal, sploh kadar starši niso imeli časa zanj. Časa itak ni, ampak o tem sploh ne bi več.

»Najprej se moraš zbuditi v sanjah, Ivan,« mu je Mojster odločno potrdil njegova dvajsetletna raziskovanja. Mojster je bil v svojem izražanju jasen. Vsaka njegova misel je bila izrečena z razpoznavno silovitostjo. Ivan jo je brez dvoma prepoznal, dojel in sprejel. Mojster je to vedel.

»Če hočeš postati gospodar svojega življenja, se moraš najprej zbuditi. Najlažje to storiš tako, da sanjariš zavestno – da boš ugotovil, da si, kjer si, zato ker si ti tako želel. Preden greš spat, se odloči, da se boš zbudil, in če boš vztrajen, se bo slej ko prej to tudi zgodilo. Časa itak ni, zato sploh ni pomembno, kdaj

in kje se to zgodi. Se pa zgodi. Kadarkoli. Kjerkoli. Ko boš to resnično iz srca želel. Ko se boš začel zavedati svojih sanj, boš šele videl, kako nor si še iz namišljenih časov, ko si verjel v čas in koliko »stvari« iz domišljjskega sveta si še želiš privoščiti, preden se zbudiš v resničnega gospodarja svojega življenja. Upravljaj boš svoje sanje, zaznaval boš sanjarjenje in misli drugih in postal gospodar sanjskih svetov. Ko se boš dodobra nasanjal, bo prišel čas za drugi korak, da se zbudiš iz budnega stanja v resnično budno stanje, če boš takrat sploh še ločil budno stanje od sanjskega, oziroma če se boš sploh še želel zbuditi. Prehod skozi sanjski svet je lahko zelo zapeljiv. Skratka, prizadevaj si, da se v vsakem trenutku sanjanja in sanjarjenja zbudiš in za vselej ostaneš buden. In ne glede na to, kaj počneš in kaj se ti dogaja, spremljaj svoje dihanje. Tako bo najbolje. Tako bodi!« je bil odločen Mojster. Vse to je odmevalo v njegovih mislih, ko se je prebujal v nekem čudnem mestu, drugem času, med neznanimi ljudmi. Časa itak ni, ampak kadar je, je še kako resničen. Samo pogledj, kako teče.

TRETJE POGlavJE

»Ustan, pizda lena, krava ena!« se mu je nekdo drl na uho.

»Kako zanimiva dobrodošlica,« mešanica vonjav je izginila, »hvala kurcu,« si je mislil, »bom pa še malo tu, med ljudmi,« je med bujenjem nevede izrekel na glas.

»Tih bod, a ti je kdo dovolu govort? Tu boš, dokler bomo mi rekl, da boš! Zdej pa tišina, da te izmerm,« je bil gospodovalen predrzen glas, ki je očitno prihajal iz zavaljene kreature, ki je smrdela po pomijah, njen zadah pa po surovi čebuli in gnilobi.

»Kako lahko že za zajtrk je čebulo? Eh, mogoče je pa to še od včeraj.«

»Ustan suženj! Zmigej svojo rit!« je njegove misli presekala debelajs, ki se je na ves glas drl, medtem ko se je Ivan počasi oblačil. Slabost iz sanj je popolnoma izginila, strah tudi, je pa zato naraščalo začudenje ob prvem stiku z nenavadno kulturo.

»Upam, da niso vsi taki.« Prašič, ki je bil še najbolj podoben človeku, ga je gledal, kot da ga vidi prvič, izmeril je njegovo višino, obseg njegove glave in trebuha, pogledal mu je v ušesa, prst mu je porinil v nos in v usta in mu tako razširil desno oko, da mu je skoraj padlo iz jamice. Očitno je nekaj iskal.

»Čuden svet,« si je mislil Ivan, ko je opazoval, kako se stopetdesetkilogramski debeluh vali iz sobe. Še nikoli ni videl česa takega. Tako je bil presenečen, da je znova pozabil, da sanja, in tako zapravljal prvo in najlažjo priložnost, da bi v sanje vstopil

kot upravljaavec. Svet, v katerega je prišel, ga je prepričal o svojem obstoju in vsak trenutek, ki ga bo preživel v njem, ga bo težje zapustil. Prostor ne obstaja, razen če verjameš, da obstaja. Ivan je verjel. Jebi ga. Sanjski svet je zelo prepričljiv, ko udari vate skozi vsa čutila naenkrat.

Ozrl se je po majhni sobi, v kateri se je znašel. Umazana bela barva, napacana po stenah, že vsaj trideset let je ni nihče na sveže premazal. Neki čudni napisi na stropu in na vratih, čečkarije kot v prastarih jamah v starih svetovih, prazna stara omara, smrdljiva postelja in vonj po neuravnovešenih jetrih – gnilo kislo. Tudi stranišče in umivalnik sta bila v sobi, seveda prostoru primerno zjebana. Zlizana lesena tla, star zarjavel radiator. Okna, očitno obrnjena proti severu. »Umetniki so tukaj pustili svoje pečate,« je dojemal ob tem, ko so se mu pred nosom zaloputnila vrata, na katerih je pisalo: »veni, vidi, vici, sta peli prepelici; svet ga videl ni junaka, ki ne lula, kadar kaka.«

»Drek, še ven ne morem,« je pomislil ob zelo glasnem zaklepanju vrat. Glede na to, kako zanimiv se mu je zdel jutranji pozdrav, se je nadejal še kakih presenečenj. Bil je namreč že kar izkušen sanjač, a vendar se v sanjah ni zbudil še nikoli. Do sedaj so mu uspeli le pobegi, kar pa itak uspe vsakemu, če ne prej, ko se sanjski svet zruši sam vase. Tokrat se je krepko zavozljal v njegove lovke.

Ugotovil je, da res nikamor ne more, predmeti so bili trdni in težki, realnost ni bila spremenljiva, vsaj na prvi pogled je bilo tako. Delovala je zelo prepričljivo. Odprl je okno. Skozi gosto mrežo se je zazrl v zunanost, ki se mu je kot film prikazovala v daljavi, kot če bi pogledal skozi rastrska očala. V daljavi je videl zelene hribe, ki so se mešali z modrim nebom. Pred njimi je bila visoka betonska ograja, oblečena v bodečo žico. Po petih minutah opazovanja je sedel na najčistejši košček umazanih tal. Še bolj se je umiril, ozavestil je svoj dih in sedaj opazoval še notranost. To mu je šlo dobro od rok, čeprav z rokami pri tem opravi ni delal nič. Samo bil je. Opazovalec na opazovanju reke življenja skozi sebe – na opazovanju sebe v reki življenja. Navadno je po prvih nekaj zavestnih vdihih v sebi začutil spremembo. Sedaj je že vedel, da je to pomenilo, da je vez z Mojstrom vzpostavljena. Mojster je bil večino časa tiho, imel pa je pripravljene odgovore na vsa vprašanja, ki so se sproti vneto postavljala. Vmešavati se ni smel, razen če bi ga kdo prosil. Do sedaj ga za vmešavanje ni prosil še nihče, ker nihče ni vedel, da se to sme in da. Kar je Mojster lahko svobodno dal, je bil mir, ki ga je Ivan vedno zaznaval, in to je bil višek vsega znanega in neznanega. Mir, ki je bilo čutiti kot iskreno prijateljstvo. Drugega v življenju ne rabiš, če si priklopljen na neusahljivi Vir miru. V

svetu, kjer se je znašel Ivan, je bil ta mir že dolgo pozabljen, v njegovem primeru pa tudi namerno skaljen.

Nekdo je v vrata spet tiščal težek kovinski ključ. Slišalo se je, kot da skuša slepec s ključem najti ključavnico, ko pa jo najde, ne ve, v katero smer bi obrnil ključ in zato obrača, kot obseden, v vse možne smeri, dokler mu končno ne uspe. Potem se z vso težo sunkovito nasloni na kljuko, kot da bi jo hotel zlomiti in dobesedno vdre v prostor. Ivan je odprl oči. Odvečen zrak je zaradi pritiska rahlo zapiskal skozi gosto mrežo v oknu. Bil je mir kaleči debelajs. Prinesel je neko smrdljivo hrano, iz katere je na daleč sevala zmeda, jo tresnil na majhno mizo, tako da je rjava omaka poškopila steno, se obrnil na petah in brez besed odracal. Ta prizor se je končal z vnovičnim treskom vrat in s še bolj obsedenim zaklepanjem.

Debelajs je v svojem početju očitno užival. Predstavljal si je, kako njegov varovanec ob tem trpi, hkrati pa je mislil, da na ta način dobro opravlja svoje delo. Tako se je obnašal tudi do drugih. Še bolj je užival, kadar je lahko ponoči s treskanjem vrat koga od svojih varovancev zbudil, ali pa, če je imel priložnost, da komu pri čem ni ustregel. Ko se je učil za varuha, so mu rekli, da bo tako dosegel strahospoštovanje, ki ga nujno potrebuje za opravljanje svojega dela. Prvi službeni dan je sicer takoj začutil, da to dejansko ne drži, vendar je bil bolj butaste sorte in se je odločil, da bo raje kot sebe poslušal svoje nadrejene. Oni že vedo. Zato je tudi imel tako službo.

Ivan je še vedno sedel na tleh. Ničesar ni komentiral. Vedel je, da bo vse odgovore dobil s pravilno oblikovanimi vprašanji ali pa z zgolj opazovanjem »vsega, kar je« in brez vmešavanja v dogajanje. Dojel je, da je kultura, v katero je prispel, zelo zastala, in vedel je, da se mora čim prej znebiti nagnusne hrane, ki mu je zasmradila že vso sobo. Pokusil je ni, ni prenesel njenega vonja, po vonju in videzu je bila kot pomije. Celoten krožnik je spraznil v stranišče in potegnil vodo, ki je bila videti čista, čeprav je smrdela po kloru, zaradi katerega so se mu oči kar solzile. Prazen krožnik je porinil v stranišče in še enkrat potegnil vodo, tokrat je oči priprl in se obrnil stran. Šele potem je krožnik spral pod tekočo vodo iz pipe. Ko je počistil za debelajsom, je znova sedel na tla in čutil enak mir kot prej.

Č E T R T O P O G L A V J E

Mojster mu je ravnokar odgovarjal: »Si v nazadnjaški človeški civilizaciji, katere življenjska filozofija temelji zgolj na preživetju uničljivega fizičnega telesa. Zato je vse tako trdo in

tako neprijetnega vonja. Ljudje, ki jih boš srečeval, so programirani, da se hranijo drug z drugim ter z življenjem drugih živih bitij, ki so jim podrejena. Le redki čutijo notranji mir, kaj šele notranji Vir. Celotna človeška kultura se prehranjuje s fizično hrano, ki jo pridobivajo iz rastlinskega in živalskega sveta. Prepričani so, da brez te prehranske kombinacije ne morejo preživeti, zato ti njihova hrana tako smrdi. Okužena je namreč s smrtjo. Kot ravnajo z življenjem, ravna življenje z njimi. Tako so tudi tisti, ki mislijo, da so na svojem ozemlju najmočnejši in najbolj razviti, sužnji drugim ljudem ter hrana drugim živim bitjem. Življenje se tukaj hrani z življenjem, čeprav ne bi bilo treba, da je tako.«

»Nahajaš se v posebnem mestu, v katerem...« Sporočilo je znova prekinil debeli obsedenec z odklepanjem, ki pa tokrat ni bil sam. S sabo je pripeljal čudovito žensko bitje, ki je že pri vratih s pogledom poželjivo segalo po Ivanovem mednožju. »Vampirka,« mu je odmevalo v mislih, ko je ta sedla na njegovo posteljo, se naučeno privila k njemu in začela z roko nežno polzeti po notranjosti njegovih stegen. Nagnila se je k njemu, da je lahko začutil njene čuteče prsi, ga poljubljala po vratu in se mu priselala na usta. Slišal je njeno dihanje, dišala mu je, vseč mu je bila, njegov kurac se je več kot očitno strinjal.

»Uuu, tle so pa kr direktni,« si je mislil, ko se je čez nekaj časa počasi prerival direktno v njeno vroče vlažno mednožje. Bila sta nežna drug do drugega, brez besed, ječala sta od ugodja. Ivan je bil miren in odločen, da tokrat ne bo popustil. Budno jo je opazoval. V trenutku, ko jo je zavohal, je vedel, kaj hoče od njega, zato je bil še bolj počasen in previden. Takšne sanje mu niso bile tuje. Čisto narahlo jo je božal po vsem telesu, ji globoko in počasi dihal na uho in nikamor ni hitel. Ni bilo kam hiteti. Življenje je. Ni opazila, da jo počasi in vztrajno umirja in zbujajo iz sanj. S svojo vedno bolj mokro cvetlico je vztrajno in naučeno molzla njegov ud, Ivan pa je bil zato še bolj počasen in še bolj prepričan, da mu bo tokrat uspelo. Zbujal se je tudi sam. Zanikrna soba je za nekaj časa izginila. Kazalci na stenski uri so se ustavili.

Kmalu je opazil, da je ženska pozabila na svojo naučeno nalogo, da pomolze življenje iz njega, njena stisnjena rožica se je počasi odpirala in se spremenila v velik odprt cvet, ki ga je popolnoma sprejel. Ni ga več molzla, ni ga več zaničevala, ni se več sovražila, ker to počne. Odprla je oči in ga z začudenjem gledala. Čutila je neverjetno ugodje in sproščenost. Prvič v življenju se je počutila dobro, kot človek, kot ženska. Čutila se je ljubljeno, spoštovano in sprejeto. Ni si ga več želela na tak vampirski in sebični način, kot jo je naučila kultura, v kateri je

bivala od rojstva. Postala je odprta, mehka in pretočna, jasno je čutila svoje srce in prvič v življenju tudi Vir, ki se pretaka skozi. Vir se je sicer skozi pretakal že od nekdaj, vendar se ga je tokrat jasno zavedela. Zbudila se je iz svoje vloge, ki ji je bila vsiljena v toku življenja. Začutila je svetost trenutka. Čeprav se sliši malo, je bilo to več, kot si je lahko kadarkoli predstavljala.

Vedela je, da to nima več nobene zveze ne z Ivanom ne s tem, kar je doslej mislila, da počne. Začutila je njegovo in svojo moč. Bila je močna. Bila je moč. Skozi izkušnjo z Ivanom se ji je prvič predstavil tudi Mojster, ki je že imel pripravljen svoj naslednji klon, da se naseli v njenem bitju in jo poslej spremlja na vsakem koraku. Ivan je približno vedel, kaj se dogaja. Zaupal je v neprekinljivost življenja.

Bila sta objeta, čutila sta Mir. Brez besed sta se razumela, se popolnoma prepoznala in se počutila kot eno z vsem vesoljem. To svoje večno stanje sta oba jasno prepoznala. Bila sta zadovoljna z življenjem, ker sta bila življenje. Ona je to izkusila prvič, Ivan pa vnovič. Vedela sta, da je »to vse, kar je«. Tokrat sta oba hkrati poslušala Mojstra.

»Bilo je dovolj, obleč se in spizdi stran, kurba smrdljiva, marš, ajde gremo, to ni nič!« je bil odločen debeluhar, ki ju je po oblastnem odklepanju z osornim nastopom zopet vrnil v isto »realnost«. Kadar je ljudi zmotil pri čem svetem, je najbolj užival, saj si je tega dejansko želel sam. Ivan in ženska sta si svoje doživljanje od tega svetega srečanja naprej delila. Ona se je odločila, da bo odslej vse drugače. In res je bilo drugače.

Vse se je spremenilo. Ivan je končno odprl oči, ta prave oči. Videl je skozi, videl je skozi debeluha, videl je skozi stene. Vse je bilo svetlo in prozorno. Nič se ni spremenilo, spremenil se je on in njegov pogled na svet. Čutil je svojo moč, ki je bila združena z njeno in še z močjo nekaterih drugih ljudi, ki naj jih ne bi poznal. Odločil se je še malo raziskovati to končno realnost, preden se bo napotil še bolj nazaj k sebi. Ni vedel, da bolj pri sebi, kot je zdaj, skoraj ne more biti.

Opazoval jo je, kako si je s cunjami pokrivala mehko telo, naslednji trenutek pa se je že oddaljevala med svetlimi prozornimi stenami. Sijala je. Tudi debeluhar je kar sijal. Samo glavo je imel ovito v temen oblak in na obrazu še vedno mrk izraz, ki je očitno sodil k delu, ki ga je tako vestno opravljal. Ni vedel, da tudi on sije.

Debeluhar je Ivanu roke in noge vklenil v verige ter ga vztrajno vlekel za seboj iz sobe. Čeprav je Ivan vedel, da lahko v trenutku stopi vse okove, da lahko stopi skozi najdebelejši zid in se popolnoma osvobodi, mu je sledil. Strah ga je bilo njegove lastne moči. Zanimalo pa ga je tudi, kam ta pot vodi. Sprehodi-la sta se po dolgem smrdljivem hodniku z vrati, za katerimi so bili zaklenjeni ljudje, ki so bili prav taki kot Ivan. Vsak s svojim temnim oblakom. Zavila sta levo na novi dolgi, skoraj identični hodnik in končno prišla do vrat, ki so vodila iz stavbe v odprt, vendar zamrežen prostor, kjer so ždela svetla bitja. Ljudje, zaklenjeni kot psi.

Ko ga je varuh podrobno preiskal, izmeril in stehal, ga je vklenjenega v verigah porinil v velik zamrežen prostor, ki je bil na prvi pogled videti kot velikanska pasja kletka, in za njim s treskom zaprl vrata. Divjega zaklepanja se je Ivan že navadil. Sploh ga ni motilo, zdelo pa se mu je zanimivo, ker je natančno vedel, čemu je namenjeno. Čutil je debelajsovo nelagodje, zaznaval je neizogibno spremembo. Pozorno se je razgledal. S telesnimi očmi je videl fizični svet, s pravimi očmi pa je videl vse ostalo. Zaželel si je, da bi verige z okovi vred izginile.

Pod tlemi so v praznem prostoru plavala raznorazna, večinoma temna bitja, ki so se na vse načine trudila požreti druga drugo. Videti je bilo, kot da imajo morski psi podzemno orgijo. Čutiti je bilo, kakor da želijo s svojo napadalno seksualno energijo na vsak način pofukati vse, kar je na zgornjem svetu. Med njimi in zgornjim svetom pa je bila nekakšna meja, ki je niso bili zmožni preseči. Na fizičnih tleh je mirno rastle spomladanska zelena travica, ki je kar sijala od veselja, ko jo je s težko hojo vedno znova tlačilo nekaj ljudi. Tudi ti so imeli nad sabo temne oblake. Videti so bili normalni, kakor je lahko normalen človek, ki je zaprt v pasjo kletko. Slišal je njihove zblojene misli. Zbral se je in se napotil kar do prvega. Vedel je, da bi od vseh dobil podobne odgovore.

Medtem ko je razmišljal o frazi, ki naj bi jo izbral za pozdrav, mu je človek kar sam pomagal z naučenim in večkrat preverjenim: »A ti si pa nov tle?«

»Ja. Po čem si pa to prepoznal?«

»Frišn zgledaš, tak, še zelen, noben še ni dobr zagrizu vate. A babo so ti že prpelal? Se mi zdi, da to takoj nardijo, ne vem, zakaj pr teb niso,« se je zmrdoval njegov sogovornik. »Ne zgle-daš mi dost sfukan.«

»Ja, obiskalo me je eno čudovito žensko bitje, pa je blo fajn z njo.«

»A ti ga je dobr zdrkala?« je bil neučakan Main. Njegovo ime je izvedel s pomočjo občutka.

»Doživela sva nekaj neverjetnega, težko bi ti to zdej opisal.« Medtem ko je Ivan iskal besede, s katerimi bi zadovoljil sogovornikovo zajedljivo zvedavost, hkrati pa je opazoval neka leb-deča, na pol nevidna plovila, ki so se skrivala za večjimi oblaki, je Main že spremenil temo.

»Kolk maš robije?«

»Ne vem, kaj pomeni robija.«

»Kolk dolg so ti rekli, da boš tle? Itak lažejo ko psi. Briga jih sam za njihovo lastno službo.« je svoje vprašanje predrugacil Main, obenem pa že razmišljal, da ima očitno opravka z nekim bedakom, s katerim ne misli izgubljeni preveč časa. Ivan je vse to jasno slišal.

»Ne vem. Stražar mi je reku...« je hitel pojasnjevati Ivan, a ga je prekinil glasen krohot.

»Hahaha, stražar! A ti mu rečeš stražar? Starinska beseda. Ta je pa dobra. (Ta tip je res idiot, sploh ne ve, kje je.) To je tvoj varuh. On pazi nate, da se ti ne bi kej zgodilo (medtem ko drugi nate čakajo v vrsti). Hkrati te pa tolk sovraži, da bi ti najraje meso pri živem z zobmi strgal od kosti, al pa te ubil s škrtnjem ključev v vratih. To si pa verjetno že opazu, ne? Pa ti si res čist frišn,« si ga je pozorno ogledoval Main. »A sploh veš, kje si? (A ta tip sploh ve, kerga smo dons?)«

»Po pravici povedano, ne vem, zjutri sm se zbudu tuki, v sobi. Lahk, da še vedno sanjam.«

»Hahaha, a kr zbudu si se tu, a dej? A dons al kaj? (Ta je čist nor al pa zadet.)«

»Ja dons, glih prej,« je po pravici povedal Ivan.

»Verjamem, verjamem. (Kera budala.) Jst ti lahk zrihtam, karkoli rabiš za to, da boš lahk vzdržvau tole svoje sanjsko stanje. Beuga, žuto, sanvale, subiče, kar češ. Mam veze z varuhi, vse lahk do tebe spraum. Mam celo ljudi, ki mi prišvercajo drogo v očesnih jamicah. Tega varuhi še ne vejo,« se je hvalisal Main.

»Sploh ne vem, o čem govoriš, niti ne vem, kje točno sem.«

»No, pol ti bom pa jst povedu, kje si, da boš vedu enkrat za vselej. Si v strogo varovanem mestu, kjer je bil včasih zapor za najhujše hudodelce, zdej (leta 2031) je pa to eden izmed ostan-kov človeške civilizacije na planetu. Še vedn je neke vrste zapor, sam mal drugačen. V najbolj strogo varovanem delu je neki lju-di, ki mislijo, da so neki več kt ostali. Oni bodo nadaljevali človeški rod (če se to sploh še da), ostalo je pa namenjeno za njihovo prehrano in ugodje. Midva sva na oddelku za prehrano, to po-meni, da naju bodo kmalu ... kako naj rečem ... pripravili ... in po-jedli. Zastopiš? Taboljše pojejo oni sami, ostalo dobimo pa mi.

(Me zanima, kak okus ma tip.)« Main je čakal na reakcijo in morebiten odgovor.

Ivan pa se je obrnil kar na Mojstra: »Ej, zakaj mi nisi prej povedal o tem, fak, kaj je zdaj to?« je v trenutku postal živčen in sumničav. Pred očmi se mu je začelo kar megliti, skoraj se mu je ponovno naredil temen oblak. Trikrat je pozorno in počasi vdihnil in izdihnil ter se takoj pomiril.

»Saj sem ti vse razložil, pa si se pustil prekiniti. Tukaj in zdaj vidiš, da je vse v redu. Imaš moč upravljanja z vsakim namišljenim svetom. Malo se še razglej, potem pa spokaj od tu. To je slepa in mrtva ulica.« Mojster je bil odločen.

»Ej, kua sanjaš, a si zadet?« ga je klical v vlažno ozračje Mainov hreščeči in zjebani glas. S tresočimi se rokami si je zvijal čik, medtem ko je skušal s telesom preprečiti vetru, da bi mu iz rizle odpihnil ves tobak.

»Eh, neki sm se zamislu. Ka pa ti? Si že dolg tu?«

»Predolg že, nehu sm štet. Nehu sm tud verjet, da me bojo enkrat spustil, čeprav mi vsake tolk časa pride kdo govort, da je svet zdej drugačen in da bom kmal lahk šou stran, sam ne vem, kam naj grem, najboljš, da kr u pičko materno.«

»A nimaš doma al pa koga, ki bi ti dal kako sobo?«

»Ti pa res pojma nimaš. Zuni ne obstaja več. Sej sm ti prej reku. Izmed ljudi nas je ostal sam še tolk, kolkr nas je tu za tem obzidjem. Zuni ni nč, same neke zajebane zveri. Če te spustijo vn iz obzidja, ne dočakaš noči. Pol je pa že boljš, da me tuki spečejo na ražnju pa požrejo.«

»In kje si vse to zvedu?«

»Zuni sm sam doživel. (Če verjameš.) Enkrat sem komi spizdu enim zverinam, pol so me pa sem sprejel, sam sm preveč zjeban, da bi bil za razplod, se mi zdi, da za hrano bom pa še dober. Sej veš. Smisu življenja je, da služiš drugim, da si vsaj mal uporabn,« je nabijal Main, medtem ko je po žepu iskal vžigalnik. Izkazalo se je, da je prav on tisti, ki je od nečesa zadet, in da določene stvari govori, ker je samega sebe prepričal, da je to, kar pravi, res. Čeprav je Ivan te blodnje iz temnega oblaka Mainovega bitja zaznaval, mu je vseeno pozorno prisluhnil. Medtem je opazil tudi, kako leteče ladje črpajo vlogo iz oblakov, saj so ti postajali vse manjši. V glavi so mu odzvanjale Mojstrove besede: »Slepa mrtva ulica.«

»Fak, pa to so res sanje,« si je mislil. Šele takrat je opazil, da na rokah in nogah nima več okov.

»No, naj pa še ta ograja izgine,« se je odločil znova poizkusiti srečo. Šest metrov visoka žičnata ograja, ki je omejevala prostor, velik približno sto kvadratnih metrov, je v trenutku izginila. Main se je od presenečenja kar na licu mesta sesedel.

Roko je imel še vedno globoko zakopano v žepu. Pozabil je, zakaj. Čik se mu je prilepil na spodnjo ustnico in bingljajoč obvisel v zraku. Iz stavbe je prisopihal debeli varuh, ki je od presenečenja samo zariplo hropel. Stal je tam in ni vedel, kaj bi. Takšne zmede še nikoli ni čutil. Izza druge ograje, ki je bila le nekaj metrov stran, so se slišali glasni vzkliki zmedenih temnih oblakov. Tudi tista ograja je naslednji trenutek izginila.

»Naj se vsi temni oblaki razblinijo, takoj zdaj,« je odločno izgovoril Ivan. »Mojster, če je dovoljeno, se, prosim, vmešaj in naredi, da bo vse prav,« je bila Ivanova naslednja misel. Nastala je tišina. Na eni točki se je zelo hitro zbrala črnina z vseh smeri, tudi s spodnjega sveta. Nastala je majhna črna krogla, ki se je v naslednjem trenutku s truščem in z veliko hitrostjo izstrelila proti neznanemu plovilu v oblaku. Sledila je eksplozija, ki bi ji lahko rekli tudi grom. V neposredno bližino velike stavbe je zasekala strela z jasnega. Stresla se je zemlja. Ulil se je dež, ki je začel raztapljati težko betonsko obzidje in stare bajte. Varuh je postal normalen človek. Izza obzidja je elegantno skočila do kosti premočena mačka. Zveri sploh nikoli ni bilo. Iz hiše na dež je prišlo veliko ljudi, ki jih Ivan ni mogel več ločiti med sabo. Njihove lažne vloge so se razblinile. Bili so čisti. Bili so zbujeni. Nekateri so se objemali, saj so vedeli, da je nočne more konec, drugi so plesali v dežju, eden se je valjal po blatu. To sem bil jaz.

Š E S T O P O G L A V J E

Tako se je počasi razblinil namišljeni svet zajedalske človeške kulture na Zemlji. Za njo so ostali samo ljudje v pravem pomenu besede. Jasno so prepoznali vloge, ki jim jih je vsiljevala prejšnja zblojena kultura temnih oblakov, in jih odločno zavračali ter sprejemali tiste, ki so bile bolj v skladu z življenjem in z njimi samimi.

Delavci, ki so postali ljudje, so nehali delati zgolj za denar in za preživetje. Počeli so le še to, kar jih je osrečevalo in izpolnjevalo in kar je bilo dobro tudi za druge ljudi in za okolje. Politiki, ki so postali ljudje, so prepoznali svojo sebično lakoto po denarju in oblasti ter se ji odrekli. Poskrbeli so, da je vsak človek dobil toliko, da je lahko dostojanstveno živel, zato tudi kriminala ni bilo več. Ljudje so postali srečnejši. Vsi so imeli vse, svet je postal pravičen in spoštljiv do vseh vrst življenja. Krivica je bila izrinjena, ker so si ljudje znali deliti bogastvo vsega sveta.

Zapori so postali mesta, namenjena oddihu in kontemplaciji. Sodniki so ostali brez dela. Postali so vrtničkarji in varuhi

svetega znanja, ki je bilo pomembno za vse ljudi. Banke so se spremenile v delilnice denarja, kjer je vsak dobil, kolikor je potreboval. Če si upaš, si to živo predstavlja tudi ti. Občutek je dober. Jaz sem šel domov, k svojim ljudem.

Tisti, ki niso želeli živeti, so se nehali pretvarjati, da to hočejo.

Ivan vsega tega ni doživel, ker je odšel že prej. Vedel je, da se bo to zgodilo, ni pa vedel, da bo prav on bistveno prispeval k razrešitvi.

Ležal je na trdih in razmočenih tleh in končno odprl oči ter ugotovil, da so bile to še ene moreče sanje, saj je vse kar sijalo. Zbudil se je tudi iz teh sanj. In še iz drugih, ki so sledile. Dokler se ni prebudil zares.

»To je to,« si je mislil, »to je drugi korak, o katerem je govoril Mojster.« Mojster je molčal. Njegova naloga je bila opravljena. Na glas se je smejal, kot vedno. Ivan je prvič slišal njegov radostni smeh. Zanj se je začela večnost. Pravzaprav se nikoli ni začela, saj se večnost nikoli ne začne in nikoli ne konča. Enostavno je bil vsepovsod. Razdalje so izginile, čas med njimi pa tudi. Sedaj pa pozorno poglej okrog sebe in ozaveš ritem svojega dihanja. Čas je, da se zbudiš tudi ti. Časa sicer ni, ampak o tem zdaj ne bi.

Andraž Počivalšek
(ZPKZ Dob)

TEŽKA SMRT

Pogled skozi okno naše spalnice je bil idiličen; vso noč je snežilo in svež, bel sneg je prekril pokrajino. Od zunaj so prihajali zvoki drgnjenja lopat po asfaltu, a v veliki, iz soda narejeni peči so v ognju veselo prasketala polena. Čeprav je bila zunanja temperatura krepko pod ničlo, smo mi znotraj hodili v kratkih gatah in majicah, kot da bi bili nekje na plaži. Plaže nismo videli vsaj tri leta, nekateri celo dlje, ker smo bili v Bihaću, v viharju vojne. Od samega začetka je bilo mesto oblegano in ni se dalo nikamor spizdit. Držali smo svoj košček teritorija in jim nismo pustili naprej, nismo pa mogli prebiti obroča. Zaenkrat je bila tale spalnica dejansko naša plaža. Lahko bi bili nekje v rovu, v gozdu, v pizdi materini...

Dokler sem čakal, da bo Krasnodar skuhal prvo jutranjo kavico, sem prešteval strelivo. En okvir na puški, pa še en rezerve. Če bo kje počilo, bom ful v kurcu. Ponavadi sem s sabo nesel osem okvirjev; en na puški, tri v RAP-u na prsih in po dva v stranskih futrolah na vsaki strani. S samo šestdesetimi metki sem se počutil kot invalid, ki lahko s puško komajda ustraši sovražnika, kaj drugega pa ne. Pa še tri bombe sem zapil pri onemu oderuhu iz oštarije Vučije vijalište, kjer smo se zbirali zvečer. *Pizda! Nekak se moram znajt, do petka... Kdo mi lahko posodi mal streliva? Hmm, noben od tehle tukaj, oni tudi nimajo...*

»Ajde, kava, dvigni se,« me pokliče Krasni in pridružim se ostalim za mizo. Sedimo, špilamo bello, nekje smo staknili pol litra rakije. Midva s Šelijem kontra Martinu pa Krasnemu. Krasni rola eno domačo zadevo, prbija ko pri norcih. To je že tretja džola, odkar smo začeli, in zdi se mi, da pretirava. Kadilska prostovoljca sva samo midva, Šeli in Martin ne kadita, enako velja za Packija in Mimija, ki sta tudi v bazi.

Prostor, v katerem je naša spalnica, je bil prej večji. Preden smo prišli, so ga pregradili na dva dela in iz manjšega dela naredili predprostor, ostavo in dve pisarni. V eni od teh pisarn so moralisti iz 101 bojne. Ne maramo se kaj dosti, ker je najhujša stvar na svetu moralist. Nikoli ne grejo na bojišče, pa ves čas so neki pametni. Njihova pisarna nima stropa, je samo prizidek iz lesenih panelov, tako da lahko poslušamo drug druge. Moramo paziti, kaj se pogovarjamo, da jih ne bo glava bolela, če bodo slišali kaj pomembnega. Po drugi strani pa jih lahko ves dan podjebavamo, oni pa morajo poslušat.

Naenkrat slišimo znan glas iz predprostora in vsi pogledamo proti vhodnim vratom. Vstopi satnik Barunović, naš poveljnik in koordinator med našo enoto in stožerjem. Nekaj nosi v rokah. Barun bi bil dober Božiček, ves čas nam kaj prinaša.

»Živijo, fantje! Uživate, a ne da?« Spusti paket na mizo in pogleda Krasnega, ki ima ravno joint v gobcu, vendar mu ne reče ničesar. Dokler funkcioniramo, ga ne zanima, s čim se ga zavedamo. »Nekaj sem vam prinesel.« Iz kartonske škatle jemlje bele maskirne uniforme za sneg in deli vsakemu po eno. »Bom pustil pri vas tudi za tiste iz druge izmene...«

Krasnodar se obotavlja, ali bi mi podal džolo kar pred njim, čeprav ni ravno skrivnost. Namesto tega se samo blesavo reži in kadi kar naprej. Ne skrbi ga preveč, kaj bo Barun povedal. Kako lahko skritiziraš nekoga, ki vsak dan nosi glavo v torbi in nikoli ne ve, kdaj ga bo zadelo? Barun nima takega namena. Ostro pogleda Krasnodarja, kot da bi ga kregal.

»Daj dim!« reče in stegne roko proti džoli. To je nekaj novega. Vsi prisotni odobravamo in glasno komentiramo, Barun pa naredi dim in mi poda džolo, ne da bi me sploh vprašal, ali kadim. Noče še enega, pravi da ima zadosti.

»Če rabiš kaj, ti lahko mal prodam,« poizkuša Krasni.

»Če bom kaj rabil, ti pošljem vojaško policijo, pa dobim zastoj,« Barun grozi, čeprav vsi vemo, da nič ne bo iz tega. »Rabim štiri prostovoljce. Ni nič težkega.«

»Evo, bomo kar mi štirje,« Krasni se oglasi, preden sploh zve, za kaj gre. Vsi ga začudeno pogledamo, čeprav je že prepoznano. Zdaj ko je stegnil gobec, smo že določeni.

»Kot sem že rekel, nič takega... V eni uri ste nazaj,« nadaljuje Barun. »En naš bojevnik se je utopil in vi boste kot elitna postrojba glavnega stožerja nosili krsto na pokopališče. Pet metrov iz mrtvašnice do avta, potem od vhoda na pokopališče do groba in to je to!«

»Kdo se je utopil?« pride z več strani. Vsi upamo, da ni kdo znan.

»Tisti Ivica Klarič, iz druge satnije,« razlaga Barun. Packi pa Šeli razlagata naprej, vesta, kdo je to, ker ga poznata, oziroma, Packi ga pozna, Šeli pa misli, da ga pozna. Meni pa ni znan, tako da sem nezainteresiran. Če je ta Ivica imel kaj prijateljev, nobenega izmed njih ni tukaj; vsem nekako dol visi, da je umrl. Če bi bil mir, bi to verjetno bila novica. V vojni pa se človek navadi na smrt, ni taka reč.

»Ta človek je bil ves čas prbit k mina, poznam ga jaz,« Packi razlaga. »Ta je bil že pred vojno pijanček, noč in dan v gostilni...«

»Meni pa ni jasno, zakaj ga moramo mi nositi? Saj ni umrl na bojišču,« se pritoži Mimi, kot da ga bo on nesel. Mimi je tak kot tisti Smrkec, ki ničesar ne mara; ves čas kaj godrnja.

»Ni pomembno, kje in kako je umrl, bil je bojevnik 101 bojne HVO in si zasluži vojaški pogreb!« reče Barun in s tem je zadeva končana.

»Jak bojevnik! Se je skotalil dol po hribu in je bil preveč pijan, da potegne glavo iz vode,« doda Mimi in glede tega mu dam prav. Ta potok je na najglobljem mestu globok kvečjemu en meter. Barun ga ignorira.

»Čez pol ure pride Radovan iz stožerja in vas bo peljal do mrtvašnice. Oblecite nove uniforme in bodite pripravljeni.«

»Radovan?« Packi je zgrožen. »Skrij nekam tole rakijo, ta nam bo vse spil v dveh požirkih.«

Radovan je generalov glavni telesni stražar. Po činu je vodnik-čelnik in menja Baruna kot naša veza z stožerjem, če ima Barun druge obveznosti. Meni je ful hecen. Če ga hočeš razjeziti, samo omeniš njegovo izrazito srbsko ime. Enkrat smo ga tako podjebavali, da se je na koncu v resnici zjokal, češ da ni on kriv, da so mu dali enako ime kot Radovanu Karadžiću. Seveda, bil je pijan kot mina, saj navadno ni tako občutljiv, če je trezen.

Pripravljamo se in pogovarjamo. Debatiramo, koliko je moral ta Ivica popiti, da ni zmožeg zlesti iz tega potoka. Upoštevamo tudi dejstvo, da je bil Ivek veteran alkoholik, ki je leta in leta pridno treniral, ter da mu je v tem obdobju toleranca na alkohol močno zrasla.

»Fantje, ne se s tem zajebavat, to ni hec. To je zelo težka smrt,« pravi Martin. On je malo starejši, Mimijeva generacija. Ponavadi je zelo resen, miren in malo zadržan. Ni se mi zdel tapravi za našo enoto, potem pa sem ga pogruntal. Zelo miren, dokler se mu ne odfuka...

»Težka smrt?« Packi se ne strinja. »A ti sploh veš, kaj je težka smrt? Težka smrt je recimo, ko te zadane flak ali praga, pa te ne ubije takoj. Tistega Mileta iz Golubiča, je tako sesekalo, da sem takoj vedel, da ne bo preživel, pa tri dni je umiral. Glih toliko ga je skupaj ostalo, da je ves čas tulil kot zmešan. Malo čudno se sliši, ampak kar odleglo mi je, ko je končno umrl. Brezveze, da se matra človek, če je že itak mrtev. Pa tudi, ni nam ga bilo več treba poslušat.«

»Ja, ta je pahuda!« se strinjamo. »Zakaj mu niste dali morfija?«

»Ma, džabe morfij, ne pomaga. Šest ampul smo mu dali. Porabili smo zadnje zaloge, pa ne vem, če mu je kaj pomagalo. Ni bilo opaziti.«

»Ja, hudo je, če ga poslušas, pa razmišljaš, ali si ti naslednji,« komentira Martin.

»Zakaj mu niste skrajšali muke?« vpraša Krasni.

»Saj nas je ves čas rotel, naj ga pihnemo, pa noben ni mogel.«

»Le kje sem bil jaz?« Mimi se spet oglasi. »Jaz bi ga.

Kot mravljo bi ga zgazil. Kar šest ampul ste porabili za tako rekoč mrtvega človeka.«

S tem si prisluži kar nekaj grdih pogledov. Pizda je drek, ta Mimi. Če njega zadane, ne bo imel težav najti koga, ki bi mu skrajšal muke. Pa še morfija ne bi dobil. Vsaj jaz mu ne bi dal svoje ampule.

Končno se pojavi Radovan. Pozdravlja nas in že z vrat čekira vso spalnico. Opazi kozarce z rakijo in se pritožuje, kako ima suho grlo. Mu rečemo, da je žal zamudil. Tista prazna: če-bi-prišel-deset-minut-prej..

Malo pozneje se spuščamo iz Žegarja proti grajski bolnici. Atmosfera v kombiju je bolj, kot da bi šli na kak žur, ne pa na pogreb. Radovan nas pusti v mrtvašnici, potem ko nam razloži, kako moramo stati zraven krste. En meter vstran od krste, dva pri glavi, dva pri nogah. Puška z desne proti levi pod kotom petinštirideset stopinj. Veliko bolje nam gre streljačina, parade in častne straže niso glih naša zadeva. Pravi, da se srečamo na pokopališču, in gre. Ostanemo sami z mrtvakom.

Bolje si ga ogledamo in Šeli ugotovi, da ga v resnici pozna. Jaz sem prepričan, da ga nisem nikdar prej videl, vendar poznam njegovo sorto. Ni čudno, da ga nikjer nisem srečal, ker tak se izogiba bojišča kot vrag križa. Tudi če so ga že dobili in poslali v hribe, je to eden od tistih a-lahk-gre-on-namest-mene-ker-jaz-mam-bajto-ženo-in-otroke in če-jaz-umrem-kdo-bo-skrbel-za-mojo-družino tipov. Za take starčke in njihovo cmerjenje nimam kaj dosti simpatije in sočutja. Meni je šele devetnajst in nimam ničesar pod milim bogom. Nimam ne bajte, ne žene, ne otrok. Mogoče pa bi jaz tudi rad imel ženo in otroke? Če pa bom vedno hodil v akcije namesto teh invalidov, bom težko živel zadosti dolgo, da bom dočakal ženo in otroke. O bajti, kešu, avtu sploh ne bom govoril. Nimam, in kakor stvari izgledajo, nikoli niti ne bom imel. Kako naj bi to imel, če je izbruhnila vojna glih takrat, ko sem jaz šele začel premišljevati o teh zadevah? Pouhn kurac imam tehle vojakov, ki branijo samo svojo vas, svoje dvorišče in svojo bajto, ostale pa ko jebe...

Videti je pa kar v redu, kot da bi spal, kot da sploh ni mrtev. Rdeč obraz in nos, kot Dedek Mraz. To je ziher od alkohola. Čudno, da ni zmrznil v temle mrazu. To je verjetno tudi zaradi alkohola. Mogoče rakija ne ogreva samo ožilja in ne ščiti pred mrazom, mogoče deluje tudi kot antifriz, če je človek mrtev? Bom vprašal Dinota, on je šel na medicinsko in obvlada te zadeve...

Uniformo pa ima boljšo od mene. Hrvaška, iz Varaždina, NATO vzorec. Malo je obrabljena in ima tisti najgrši rumeni odtенок, ki ga jaz ful ne maram, je pa vseeno veliko boljša kot moja. Pravzaprav za sto pik prekaša najboljše, kar sem jih jaz

kadarkoli imel. Vso vojno se jebem, da bi skupaj spravil en komplet uniforme, katere sestavni deli bi bili vsaj približno enake barve. Sicer je res, da v primerjavi z drugo vojsko iz stožerja dobimo ptičje mleko, ampak pri uniformah in škornjih se je pa zataknilo. Pravijo, da ni, in konc debate! Kako bomo imeli, če mrtvake shranjujemo v varaždinskih uniformah kot faraone? Saj gre itak v zemljo, a ni vseeno? Kolikor ja ta videl bojišča, bi ga komot lahko pokopali v civilnem puloverju...

Jaz pa hodim v pancernih za smukaški tek, pa še ful vesel sem bil, ko sem te dobil. Odžagal sem tiste vtiče za vezi na konicah in akcija! So pa neprepustne, vsaj noge imam zmeraj suhe. Podplat je bolj plastika kot guma, ful ropota, ko hodim po asfaltu, in drsi na ledu. Rabim bolj ninja zadevo, da se lahko prišunjam sovražniku. Krsta je odprta samo napol, mu ne vidim škornjev. Zanima me, katero številko nosi? Mogoče so mi prav?

»Vidiš, Martin, ta ni umrl težke smrti,« se Šeli vrne na temo iz spalnice. »Kot da bi zaspal. Celo nasmeh ima na ustnicah. Kar poglej ga!«

»Vsaka smrt je težka po svoje,« filozofira Martin, mora pa priznati, da model ni videti, kot da se je zelo matral, preden je umrl.

»Kako to, da ni zmrznil?« sprašuje Šeli in si kar sam odgovarja: »Poglej mu nosa rdečega, alkoholičarskega! Tolk je spil, še mraz in potok mu ne moreta do živega.«

»Hmm, do živega mu več noben ne more... Eventualno do mrtvega.«

»Po mojem je zmrznil in se je že odtalil,« misli Krasnodar.

»Imeli so ga dva dneva na sobni temperaturi. Mogoče se je odtalil in je kar luža pod njim?«

»Hej, a se spomniš tiste scene iz filma Colors, ko so Crips ustrelili Bloodsa in so prišli kolegi iz njegove tolpe na pogreb in mu je pol eden dal džolo v žep?« vpraša Krasnodar in od neke potegne zrolano džolo. Da jo mrtvaku v žep in se blesavo reži.

»Daj to ven, jebote, zdaj bo vsak hip prišla njegova družina!« intervenira Šeli. On je poveljnik, mora ukrepat, drugače pa mu dol visi. Krasni kar vztraja, češ da mrtvak dobro izgleda z jointom. »Zvjer, ti mu povej!«

Krasni je moj najboljši prijatelj, mene včasih uboga, drugače pa ne jebe žive sile.

»Krasni, vzemi joint nazaj, jebote! A si normalen? Boljš, da ga midva skadiva, ko se vrnemo v bazo.«

Moja logika deluje in Krasni pospravi džolo. Žal mu je, da nima fotoaparata. Tudi če bi ga imel, kaj potem? Smo v vojni, kje bo slike razvil?

Ne morem se upret, odprem še spodnji del krste in pokukam. »O, jebemti, kar škornje hrvaške vojske ima na nogah!

Katera številka je to?« Primerjam svoj pancir z njegovim škornjem. Tu nekje so... »Hej, jaz bom te kar dol vzel, on jih več ne rabi, boli me kurac...«

»Daj, Zvjeter, jebote, kaj je s tabo? Še hujši si kot Krasnodar! Veš, da to ni dobra karma, od mrtvaka jemati stvari?« Šeli je spet zaskrbljen in pogleduje skozi okno. Družina še ni prišla.

»Ejga! Meni govori, sam pa ropa mrtvaka!« Krasni me podjebava. »Jaz sem mu hotel nekaj dati, ti ga pa kar sezuvaš.«

»Jaz bi jih kar vzel,« se oglasi tudi Martin. »On jih itak ne rabi več, Zvjeter pa hodi okoli v tehle pancirjih vso vojno. Kar ne morejo človeku škornjev dati.«

»Kar spizdi jih!« Krasni se premisli. »Če ni tvoja številka, bomo prodali naprej. Škornje zmeraj kdo rabi, posebej tele hude, hrvaške...«

»Glej, Šeli, ta del krste je itak zaprt. Noben ne bo niti opazil,« ga poskusim prepričati.

On preišljuje, se ne more odločiti. Na koncu popusti. »Lej, če misliš tole narediti, potem raje pohiti, preden pridejo njegovi.«

Odprem spodnji del pokrova in mu razvezujem vezalke. Pošteno so jih zategnili, jih je treba razrahljat. Šeli se postavi ob okno in straži. Res mu ni do tega, da bi nas zalotili svojci. Probam sezuti desni škorenj, ampak ni dovolj prostora, krsta me moti. Mrtvak pa noče noge dvigniti.

»Martin, daj mu mal nogo dvigni,« prosim na pomoč.

»Daj, jebote, a ste že?« Šeli nervozno pogleduje prek rame. Čedalje bolj je nervozen. Tole že predolgo traja. Uspe mi sezuti desni škorenj in zdaj se mučiva z levim. Martina moti pokrov, pa sva se zamenjala. Jaz mu dvignem nogo, Martin ga poizkuša sezuti. Krasni navija za naju, kot da bi bili na tekmi.

»Evo, že prihajajo! Ustavi operacijo!« naznani Šeli in opazuje, ali ga ubogava. Desnega sva sezula, za levega pa ni časa. En sam škorenj pa mi ne pomaga kaj dosti. Razočaran fuknem škorenj nazaj in z Martinom zapirava spodnji del krste. Nekaj ne gre, škorenj se je zataknil. Ga porinem še globlje in uspe nam zapreti krsto.

»A sta že, jebote?« Šeli je čisto znerviran. Krasni se blesavo reži, Martin ga opozarja, naj se zresni. Sekundo preden svojci vstopijo, se postavimo v položaj. Navidez je vse v redu.

Vrata se odprejo in okoli dvajset ljudi navali v mrtvašnico. Opazujem Krasnodarja. Njega ful na smeh, vidim, da se komaj zadržuje. Trudim se ohraniti resno faco in upam, da bodo čim prej odšli. Neprijetno se počutim, ko poslušam, kako njegovi svojci jokajo, ker sam ne morem sočustvovati in se lahko samo delam, da mi je žal. Njegova mati je najglasnejša. Na ves glas

joka, se nekajkrat upogne, objema in poljublja mrtvega sina in se pritožuje nad kruto usodo. Vsakič, ko se vzravna, zadane z glavo v cev moje puške in se niti ne ozre, sploh ne čuti udarca. Še glavo si bo razbila po nesreči. Ko tretjič butne z glavo v cev, se umaknem, dam ji malo prostora. Jebraš Radovanove napotke, raje se umaknem, kot da si ženska glavo razbije.

Čutim njeno bolečino, ker je iskrena, iz srca. Zanj mi je vseeno, nje pa mi je žal. To je verjetno ful težko, da moraš pokopati lastnega otroka. Čeprav Iveka nisem poznal in mi deluje kot en luzer, ampak matka je matka. Zanj je bil verjetno njen mali angelček, rdeč nos ali ne...

Končno se pojavi nekdo, za kogar sploh nisem poštel, kdo pravzaprav je, in jih vse nažene ven. Gremo na pokopališče. Ni časa, da ga sezujem, moramo pohitet. Moji novi škornji gredo po gobe.

Nesemo ga do mrliškega avta in ga naložimo. Poveljnik Šeli sedi spredaj, z voznikom. Mi trije se drenjamo zadaj, s krsto. Ne vem, po kateri poti bomo šli do pokopališča, predvidevam pa, da bo trajalo okoli deset minut. Mogoče bi bilo zadosti časa, da mu sezujem še drugi škorenj, žal pa ni prostora za tak podvig. Stlačeni smo kot sardine v konzervi. Poleg tega pa nas v ovinkih tako premetava, da kar pozabim na to. Kot ponavadi se Krasnodar zajebava, nato pa ga nekaj prešine in se v hipu zresni.

»Zvjeter, a mi nekaj obljubiš? Če me tako zadane, bog ne daj, da vidiš, da mi ni spasa, da bom umrl... A mi obljubiš, da me boš dokončal, da se ne matram?«

Itak da mu obljubim, saj je moj najboljši prijatelj. Ne bi mu privoščil težke smrti.

Martin razlaga, kako zelo neprijetna zadeva je utapljanje. To že, se strinjam, da verjetno ni prima občutek, vendar se spomnim, kako sem se enkrat utapljal, ko sem bil še otrok. Preden so me rešili, ko sem se nehal boriti in se kar prepustil, sam občutek niti ni bil tako hudo napačen. Se spomnim, da sem v tistem trenutku opazil, kako zelo lepe, turkizno modre barve je voda nad mojo glavo. To se mi ne zdi pretirano težka smrt. Bi se lahko domislil kar nekaj občutno težjih variant.

Pred pokopališčem se avto ustavi in zlezemo ven. Spet se malo zresnimo in se delamo normalne. Čutim, da sem preveč zadet in da mi premetavanje v avtu po tisti rakiji ni pasalo. Naokrog je ogromno ljudi. Nemogoče je, da so vsi prišli iz Žegarja. Dvomim, da ima Žegar toliko prebivalcev. Opazim nekaj obrazov iz Kralj in Vedrega Polja, čeprav nimam časa gledati naokrog. Vseeno pa gledam, ker v gruči iščem Antonelo. Prejšnji teden sem bil na enem pogrebu, ne da bi sploh vedel, kdo je umrl, in v gužvi sem stal direkt za njo. Ne da bi preišljeval,

sem jo začel po riti šlatat, njej pa je bilo vseč. Kar nastavljala se je! Tako je to pač. En umre, treba je novega naredit! Danes so pogrebi tisto, kar so bili včasih koncerti. Kje boš najlažje zapecal pičko, če ne na pogrebu? Ne vidim Antonele in nimam se časa ozirat za njo. Jo bom že našel, če je prišla, ko iztovorimo Iveka...

Krasni in Martin zagrabit krsto in jo povlečeta iz avta. Mrzlo je ko kurba, pa še piha in zebe me v prste. Rajše bi bil v bazi, na toplem, in špilal bello. Saj rad hodim na pogrebe, ampak tega bi raje preskočil. Ne bi kaj dosti zamudil, saj bodo itak ubili kakega drugega čez dan, dva...

Pizda, Ivek sploh ni tako lahek, kot se mi je zdel. Kot da bi kamne nametali v krsto. Krasni in Martin sta spredaj, neseta noge, midva s Šelijem pa glavo. Onadva sta večja in močnejša od naju, bi se morali zamenjat, ker mislim, da je glava težja od nog. Zdaj je prepozno, bi se morali že prej zmenit. Najhujše od vsega je, da je ročaj na krsti bolj okrasen kot uporaben, sploh ga ne morem prijeti, kakor bi bilo treba. Naštimali so ga preblizu krste, tako da sploh ni prostora za prste. Komaj ga držim s konicami prstov, ne morem pa ga zgrabiti, kakor se spodobi. *Pizda jim materina pogrebniška! A so oni sploh kdaj nesli krsto? Pa še stavim, da so jo mastno zaračunali...* Je pa ful lepa in nobel, iz orehovine, obložena z modro svilo. Prav mika te, da bi se not ulegel, kot vampir. Saj ne rečem, v bistvu je lepa, če jo nekdo drug nosi. A bi bilo kaj narobe, če bi pribili ta ročaj pol centimetra bolj vstran, tako da bi ga lahko objel?

Puška mi opleta prek hrbta in me moti. Porinem jo vstran in zategnem pas z drugo roko, pa je že bolje. Ivek je čedalje težji in ni mi več mrzlo. Pravzaprav sem kar zašvicel, prsti mi drsijo z ročaja. Roka me boli in komajda zadržujem krsto, da mi ne pade. Hitro zamenjam roko in primem ročaj z desno, zunanjo roko. Ta je močnejša, čeprav je položaj malo neroden. Pizda, sem se naštimal, zagrabil sem težji del krste s šibkejšo roko! Pogledam ostale. Krasni in Martin delujeta dokaj v redu, Šeli pa se tudi matra, ampak ne tako kot jaz. Ne morem si privoščiti, da bi preveč zijal naokrog, moram paziti, kam stopam. Steza, po kateri hodimo, je zaledenela in mi drsi. To ni prava podlaga za moje pancerce, manjka mi oprijem. *Če bi mi le bilo uspelo suniti une škornje... Pa še krsta bi bila dve kili lažja...*

Ivek je zdaj že težek kot svinec, roki zamenjam vsakih nekaj metrov. Težka smrt? On se je skotalil v tisti potok in zanj je vse končano, jaz pa ga moram nesti. Komu je zdaj težje, njemu ali meni? Pizda, upam, da mi ne bo padel! Kakšna sramota bi bila to, hrvaškem specialcu padel mrtvak! Mislim, da bi me leta podjebavali zaradi tega. Hitro dvignem glavo in pogledam,

koliko je še do groba. Ta je čisto na koncu pokopališča. Dvesto metrov od vhoda, potem desni ovinek, pa še sto metrov. Nese mo ga komajda sedemdeset metrov in jaz sem že čisto na koncu svojih moči. Ne vem, ali bom zdržal... Težka smrt? Raje: težek kot smrt! Pa še čisto normalne postave je, tako kot jaz. Kaj, če bi bil ful velik, tako kot recimo Packi? To ne bi šlo brez viličarja...

Stiskam zobe od napora, iz mene kar lije, švic mi gre v oči, roke sploh ne čutim več. Ugotovim, da je Ivek še težji, če o tem intenzivno razmišljam. Namesto tega razmišljam o Antoneli in njeni ritki. Če mi pade mrtvak, se bom osmešil in ona mi ne bo dala fukat. To mi da moč, da še malo zdržim.

Ocenjujem razdaljo. Še deset metrov, potem pa stopnice, pa še trideset metrov, pa ovinek. Smo že več kot pol poti! V hipu postanem religiozen, tako kot zmeraj, ko rabim pomoč od zgoraj. *Ljubi Bog, prosim te, daj mi zadosti moči, da zdržim do tega pofukanega groba, ki so ga skopali v pizdi materini!* Očitno deluje, ker me roke malo manj bolijo. Pravzaprav so čisto odrevenele in jih komaj čutim. Stopnice so prekrte z ledom, zato previdno stopam navzdol. Ko smo že mimo, mi spodrsne in komaj se ujamem. To pa me stane precej energije. Krsta se za trenutek zamaje, pa si pomagam še z drugo roko in jo umirim. Ujamem Šelijev pogled in nemo vprašanje: *A lahko?* Dvakrat potrdilno zamežikam: *Bom že zdržal!* On tudi čisto v kurcu težko diha, tako kot jaz.

Pridemo do ovinka in zavijemo desno. Smo že na dveh tretjinah poti, še sto metrov. Pizda so nafilali to pokopališče! Pred vojno je bilo pol manjše. Naslednje leto jih bo treba nest pol kilometra do groba, če bodo nadaljevali s tem tempom... Zdaj štejem že metre do groba. Še sedemdeset metrov! *Zamislisi si nekaj lepega, pa bo hitreje minilo.* Poizkusim. *Antonela...* Še petdeset metrov! *Antonela...* Še petintrideset metrov! *Krasni, jebem ti mater, zakaj nisi bil tih?* Še dvajset metrov! Zdaj smo že res blizu, vem, da bom zdržal. Mogoče mi bodo morali amputirati roko, ampak padel mi ne bo! To mi da novo moč. Stiskam zobe in grem naprej. Še deset metrov!

Pet metrov okoli groba sneg in led zamenjata blato in plundra. Smo že tam! Grobarji že čakajo, deske so postavljene. Teren gre malo navzdol, paziti moram, kam stopam. Ravno to pomislim, ko mi spodrsne. Panično opletam z nogami, poizkušam uloviti ravnotežje, vendar padam, skupaj s krsto. Pristanem na kolenih in zadnji trenutek primem krsto še z drugo roko. Kar ornk se zamaje in milimeter manjka, pa bi izgubil kontrolo, ampak mi rata, mrtvak mi ne pade! Super srečica! Ta manever mi izsesa še zadnje atome moči, roke sploh ne čutim več. Omotičen sem od napora, imam vijolične in rjave kolobarje pred očmi.

Ne vem, kako mi uspe, vendar se postavim na noge. Dva hitra koraka in ga spustimo na deske. Končno!

Hitro grem stran, spotoma odrinem nekaj folka, ki mi zapira pot. Skrijem se zadaj in otresam z rokami, poizkušam zbuditi občutek v mišicah in povrniti cirkulacijo, ne zanimata me več ne Ivek ne njegov pogreb. Pogledam svojo nekoč belo uniformo. Sranje! Tega blata ne bom nikoli spral. Pa komaj sem jo oblekel, šele pred eno uro sem jo dobil. Potihem kolnem skozi zobe, jezen na Iveka in ves svet. A ni mogel izbrat kakega drugega dne za umret?

Naenkrat slišim glasen tresk ter presenečene in zgrožene vzklike iz množice. Pozabim na roke in uniformo in se spet prerinem v ospredje. Imam kaj videt: eden izmed grobarjev, ki so vsi po vrsti noč in dan pijani, je ponesreči spustil vrvi, ko so spuščali krsto. Krsta je padla in treščila na dno groba. Od moči udarca se je pokrov krste odprl in Ivek se je usedel v svojemu grobu, kot da si je premislil in hoče zlesti ven. Še en krik iz množice. Nekateri so prestrašeni poizkušali narediti korak nazaj, vendar so jim to onemogočali tisti za njimi, ki so se prerivali naprej, da bi bolje videli. To je bilo malo preveč za Ivekovo matko. »Sine moj!« je glasno zastokala in padla v nezavest, od šoka. Preden so ji uspeli pomagati, se je skotalila direktno v krsto, kot da bi najrajši še sama umrla, zdaj ko je zgubila svojega otroka. Na pokopališču je nastala totalna zmeda...

E P I T A F

Pokopališče je od baze oddaljeno le slab kilometer, tako da smo se odločili, da gremo nazaj kar peš. Spotoma smo naredili krajši postanek v Vučijem vijalištu, ker nas je Martin povabil na eno rundo. Ni bilo zadosti keša za pir, pa smo naročili štiri domače rakije. Vprašal sem se, ali ima sploh smisel zaviti noter za dve minutki, kolikor smo rabili, da zgustiramo svoje kozarce. Martin je imel v rokavu oziroma, bolj natančno, v svojemu nahrbtniku še eno presenečenje. Ko je iz njega potegnil liter rakije, mi je kapnilo, da je v bistvu naročil samo kozarce. Potem ko smo eksirali prvo rundo, smo si kar sami naprej nalivali. Zjale, lastnik Vijališča, ni bil pretirano navdušen nad našim početjem, ni pa se naglas pritoževal. Verjetno je slišal, kako smo demolirali eno drugo oštarijo, pa nam je dal mir. Le da damo mir...

»Jebote, Martin, a si ti ves čas imel tole rakijo v nahrbtniku? A si kar pozabil, da jo imaš?« se je oglasil Šeli, prijetno presenečen.

»Ne, na pokopališču sem jo dobil od enega starčka.«

»Kar dobil si jo?«

»Ja. Kar stopil je do mene in mi dal steklenico v roke. Rekel je: *Evo otroci, vi nas branite...* In evo, tu jo imamo.«

S Krasnodarjem sva se začela režati. Martin pri svojih štiridesetih res ni bil videti kot otrok.

»No, pa nazdravimo,« je predlagal Šeli in dvignil kozarec. »Na koga bomo?«

»Na Ivico, naj počiva v miru,« je odgovoril Martin. »Vendar, človek je pod zemljo, prej je treba kaj povedat. Daj kar ti Šeli, ti si poveljnik.«

»Jaz?! Zakaj jaz?«

»Pa ti si poveljnik. Razen tega si ga ti edini poznal.«

»Hmm, nisva bila glih kompiča,« se je Šeli branil, pa ni zašlo. Nazadnje je le popustil. Postavil je kozarec nazaj na mizo in se namrščil, kot da globoko premišljuje, kako naj bi začel. Mi je bilo že žal, da smo predlagali zdravico, ker je Šeli svojo nalogo vzel tako zelo resno in je predolgo trajalo. Nato pa je le začel: »Ivica, kolikor sem ga poznal, ni bil pretirano slab človek. Ni bil ne vem kako dober, so pa še slabši od njega. Nobenemu ni hotel nič hudega, in če si mu naročil dve do tri ljute, je bil tisto noč tvoj najboljši prijatelj. Imel pa je smolo; celo vojno se je izogibal bojišču, da ne bi umrl, na koncu ga je le doletelo. Jibat ga, nismo vsi za vse... Ni pa umrl težke smrti, v primerjavi s tem, kako ljudje danes umirajo. Je pač padel v potok in slabo minutko zatem je bilo že končano, še zavedal se ni. Glede tega je imel srečo. Mislim, da je bilo najhujše, da v tem potoku ni tekla rakija, ker se je naš Ivica v svojem kratkem življenju izogibal vode, kolikor se je le dalo. Na koncu pa je verjetno zavohal tole rakijo, ki jo zdaj mi pijemo, pa je le poizkusil vstati iz groba, da naredi še en, zadnji požirek. To mu na žalost ni ratalo, vendar sem prepričan, da bo šel nekam, kjer je dosti bolje kot tukaj, in da bo tam dobil častno mesto zraven kotla za žganje. Je pa imel srečo, da je le umrl in ga ni več na tem svetu. Na neki način sem mu celo malo fouš. Mi smo vsi že mrtvi, to nam je usojeno. Rodiš se, nekaj časa živiš in potem umreš. Če bi bil ta vmesni del med rojstvom in smrtjo v redu, si ne bi tako mislil. Vendar poglejte, kako živimo! Če si v mestu, kjer vsak dan granatirajo, ne veš, kdaj ti bo padlo na glavo. Če si na bojišču, streljajo nate s puškami, snajperji, protiavionci, flakom, prago, ni da ni... Nikoli ne veš, ali je naslednji metek tvoj. Lahko stopiš na mino, te raznese, ti odbije noge, roke, lahko si preostanek življenja invalid. Nimamo keša, nimamo ničesar za jest, za kadit... Edino, česar nam nikoli ne zmanjka, je rakija. Stojimo v vrsti za humanitarno pomoč, kot da bi bili kje v Afriki. To še zdaleč ni primerno življenje za normalnega človeka. Če bi vedel, da se to nekega dne ne bo izboljšalo, bi se kar sam ubil, ker nočem takole živeti,

vendar upanje umira zadnje. Sicer čedalje bolj dvomim o tem boljšem življenju, ker teje vojni ne vidim konca, traja lahko še deset ali dvajset let. Jaz se ne bojim smrti, ker bom itak enkrat umrl, bojim se takega življenja. Ni težka smrt, težko je življenje! Težka smrt, lahka smrt, so različne variante. Lahko se konča v hipu, lahko pa traja in je lahko ful boleče. Recimo Jezus: na križu je umiral tri dni v hudih bolečinah. Ampak, kaj je tri dni v primerjavi s celim življenjem? Je pa na koncu našel mir, tako kot naš Ivica. Ni mu treba več bežat pred vojaško policijo, ni mu treba skrbet, ali bo naslednja granata padla na njegovo bajto, zanj je ta del končan. Kamorkoli je šel, upam, da je šel na boljše, ker dosti slabše od tega, kakor mi živimo, si ne morem niti predstavljati. Kakorkoli že, naj počiva v miru, naj mu bo lahka črna zemlja!«

S temi besedami je zvrnil svoj kozarček na eks, mi pa smo mu sledili. Nihče ni imel kaj dosti dodati, ker je Šeli dokaj dobro povedal, kar nas je nekje znotraj vse po vrsti tiščalo. Ne morem govoriti v imenu ostalih, ampak tudi jaz sem začutil, da sem na neki način Ivici malo fouš, ker je umrl in se rešil bede. Ni težka smrt, težko je življenje...

Feliks Plohl
(ZPKZ Dob)

Zoran se je prebudil zelo zgodaj. To je vedel po temi, ki je še vladala okolici zapora, po miru, ki je vladal v spalnici, ki si jo je delil še z desetimi drugimi sotrpini. Tri postelje naprej se je slišalo glasno smrčanje: »Marjan, pizda ti materina, obrni se!« Že vnaprej je vedel, da kričanje ne bo pomagalo, saj še nikoli ni, obenem pa je imel občutek, da ne bo mogel več zaspati, tudi če Marjan neha smrčati.

Danes je bil Dan. Dan, ki ga je čakal zadnja tri leta, dan, ko se bodo vrata zapora končno odprla in nato zaprla za njim.

Sranje, niti kave si ne morem skuhati niti cigarete prižgati, vsaj do šestih, ko pride paznik odklenit spalnico, ne. No, cigareto grem lahko pokadit na stranišče, saj še vsi spijo in dim iz sosednjega prostora, kjer je stranišče, ne bo motil nikogar. Upajmo! Tobak imam pri roki, papirčke tudi, ampak kje so filtri in vžigalnik? Ja, včeraj zvečer se je vžigalnik izpraznil...

»Josip! Spiš? Kje imaš filtre in vžigalnik?«

V odgovor je Josip samo nekaj zamrmral v spanju, sicer pa je Zoran tako ali tako vedel, kje so te stvari v Josipovi omari, tako da si je lahko sam postregel. Počasi je vzel papirček, odmeril dozo tobaka (ne preveč ne premalo), dodal filter in zvil cigareto. Tako, samo še vžigalnik, potem pa na stranišče.

V temi je sedel na školjko, prižgal vžigalnik in hlastno potegnil prvi dim. Bog, kako to paše... To je prav gotovo ena od zadnjih cigaret, ki sem si jih zvil. Ko bom zunaj, bom kupoval samo narejene cigarete, dovolj mi je tega zvijanja, iskanja filtrov po žepih... Ko bom zunaj... Kaj vse moram postoriti... Najbolj pomembno je, da si takoj uredim prebivališče, no, ne uredim, saj bom stanoval pri Gordani, tako kot sva se dogovorila ob njenem zadnjem obisku, moram pa na občino, kjer se bom prijavil na njenem naslovu, ki bo sedaj, od jutri naprej tudi moj stalni naslov. Prav tako moram hitro poiskati novo zaposlitev, kar pa ne bi smelo biti tako težko, vsaj glede na moja znanja in izkušnje ne. Pred odhodom v zapor je delal kot serviser igralnih avtomatov. Takšnega kadra je zmeraj primanjkovalo.

Sranje, kako hitro dogorijo cigarete, ki si jih sam zviješ. Gorijo kot bakla, par dimov, pa je vsega konec. Zagotovo tobak v tovarni pred pakiranjem še dodatno posušijo, da ja čim prej zgori. Barabe!

Vrnil se je v posteljo, se pokril z rjuho in se prepustil spominom... Ob odhodu v zapor si je obljubil, da se bo poskušal spominjati samo lepih stvari, in sedaj se mu je zdelo, da se je prav odločil. Kadarkoli mu je bilo težko, se je umaknil v lepe spomine in potem tudi prestajanje kazni ni bilo več tako strašno.

Koliko smeha in zabave je bilo, ko sva z Gordano prvič skupaj potovala v London... Ja, tega je pa že kar nekaj let...

* * *

Vsako leto je konec januarja v Londonu potekal največji sejem igralništva v Evropi. Kot serviser sem moral biti seznanjen z vsemi novostmi, zato sem vsako leto en teden preživel tam. Saj je bilo naporno, ves dan na sejmišču, zvečer pa še kake poslovne večerje... Dnevi so bili vedno prekratki, do takrat si še niti mesta nisem ogledal!

Gordana je že od mladosti sanjarila o Londonu. Želela si ga je ogledati, se sprehoditi po Piccadillyju, se po Regent Streetu spustiti do Buckinghamse palače, preživeti kak dan v Britanskem muzeju... Dolgo to ni bilo mogoče, saj veste, majhni otroci, stroški...

Potem se je situacija spremenila, otroci so zrasli, finančno stanje se je izboljšalo, pa sem se odločil, da jo bom enkrat vzem s seboj. V londonskih hotelih je najmanjša soba tako ali tako dvoposteljna, hrano in pijačo potrebujeva tudi doma, torej je edini dodatni strošek prevoz. Ko sem ji konec oktobra povedal, da jo vabim s seboj, je najprej onemela, potem pa do odhoda ni minil dan, da ni začela pogovora o Londonu.

V začetku novembra sem za oba pridobil sejemski vstopnici. Sejem je namreč zaprtega tipa, namenjen samo ljudem, ki se z igralništvom ukvarjajo profesionalno, zato je vstop na sejem brez vabila nemogoč, Gordana pa je izrazila željo, da bi ga vseeno obiskala. Ko je po mailu prišlo vabilo za oba, sem začel iskati letalske vozovnice. Najcenejša in tudi časovno najbolj ugodna je bila Ryanairova ponudba v Gradcu. Kupil sem dve povratni vozovnici, odhod v ponedeljek, povratek naslednji ponedeljek. Sejem je sicer trajal od torka do četrтка, vendar sem si tudi sam želel v Londonu ostati še kak dan več in si ga ogledati.

Vsako leto sem tisti teden preživel v Oxford hotelu v centru mesta, zato sem tam tudi tedaj rezerviral sobo za oba. Rezervacijo sem naslovil kar na Fabia, vodjo recepcije, s katerim sem se v preteklih letih dobro spoznal, in že naslednji dan sem dobil odgovor. Žal so bile vse enoposteljne sobe zasedene, mi pa je Fabio kot rednemu gostu za isto ceno ponudil dvoposteljno sobo, kar je pomenilo samo to, da bo v sobi poleg zakonske postelje še eno ležišče, ki bo pač ostalo prazno. Seveda sem ponudbo brez razmišljanja sprejel.

Ko je končno prišel za Gordano težko pričakovani zadnji ponedeljek v januarju, sva se zjutraj v kafiču srečala s prijateljem Petrom, ki je tudi potoval na sejem. Popili smo jutranje kave, pokadili cigarete, nato pa nas je njegova žena Sonja vse skupaj peljala na letališče. Pri odhodnem terminalu smo izstopili, Sonja se je odpeljala nazaj. Že na pogled smo bili smešni: Peter, visok skoraj dva metra in težek vsaj sto trideset kil, v sredini Gordana s svojimi stošestdesetimi centimetri in štiriinpetdesetimi kilami ter nazadnje jaz z metrom osemdeset in stodesetimi kilami. Nekdo nama je s Petrom pozneje na postaji podzemne železnice v Londonu rekel, da sva v črnih usnjenih jopičih in kavbojkah ter z vso prtljago v rokah videti kot najeta telesna čuvaja, ki varujeva to drobno bitje med nama. Gordana je namreč nosila samo svojo torbico.

Na letališču smo hitro opravili formalnosti, oddali prtljago in se po opravljeni carinski kontroli odpravili proti lokalu, v katerem smo še skoraj dve uri čakali do odleta. Naročili smo pijačo, za moška pivo, za Gordano pa kavo in sok. Povedati moram še, da je Gordana prvič potovala z letalom in da sva jo s Petrom seveda zafrkavala zaradi strahu, ki se ji je jasno odražal v očeh, nemirnosti, čeprav je zatrjevala, da se ne boji. Lokal se je počasi polnil, v glavnem so vanj prihajali najini igralniški znanci iz Avstrije, pa tudi iz Slovenije, saj so vsi lastniki in direktorji salonov odhajali na isti sejem s to letalsko povezavo. Tako je bila naša skupina vedno večja, pa tudi količina popitega alkohola je bila temu primerna. Malo pred predvidenim odhodom so nam sporočili, da je odhod letala zaradi zamude preložen za dobre pol ure. Adam, direktor enega izmed salonov, je takoj izkoristil priliko in podrezal Gordano: »No, pa bomo živeli vsaj še pol ure dlje.« Takoj je pri šanku naročil še eno rundo.

Končno so nas poklicali za vkrcanje. Ker sem že večkrat letel z Ryanairom, sem vedel, da je v letalu med sedeži zelo malo prostora, midva s Petrom pa sva obilna, zato sem že pri nakupu vozovnice doplačal priority boarding. Pri nizkocenovnih prevoznikih namreč sedeži niso oštevilčeni, sedeš pač tja, kjer je še prostor, ob doplačilu pa greš na letalo kako minuto pred ostalimi, tako da si lahko v praznem letalu izbereš sedež. Tako sem se vkrcal pred ostalimi in zasedel tri sedeže v prvi vrsti, takoj za vrati in za pilotsko kabino, da bi si lahko s Petrom vsaj noge pretegnila. Z ostalimi potniki sta potem prišla tudi Gordana in Peter ter zasedla svoji mesti, ki sem ju moral do njunega prihoda vztrajno braniti. Ko so se vkrcali še zadnji potniki, so stvardese zaprle vrata, nas nekajkrat preštele, primerjale stanje s svojim spiskom ter končno javile pilotu, da smo vsi privezani in da lahko odletimo.

Letalo je s parkirišča počasi zapeljalo na vzletno stezo in po dovoljenju kontrolnega stolpa začelo s poletom. Seveda nas je pri pridobivanju hitrosti malce premetavalo, in ko sem pogledal Gordano, ki je sedela poleg mene, sem videl, da je čisto bleda in da lovi sapo. Ker sem vedel, da ima težave s slabostjo že, kadar avto malo hitreje vozi po ovinkih, sem jo vprašal, ali se mogoče slabo počuti. Močno me je stisnila za roko in zašepetala: »Hočem ven!«, stisk njene roke pa ni popustil vse do pristanka na Stanstedu. Po precej nemirnem vzletu smo se dvignili nad oblake in polet je nato do Londona potekal mirno.

Glavna stewardesa na letalu je bila ljubko dekle z dolgimi svetlorjavimi lasmi. Ploščica na prsih je oznanjala, da ji je ime Kinga. Ker mi ime niti pomotoma ni zvenelo znano, sem jo ob vstopu v letalo pobaral, od kod prihaja. Odgovorila mi je, da je njen dom v Latviji. Ker smo sedeli nasproti vhoda v pilotsko kabino, kjer je bil tudi interni mikrofoni, smo imeli Kingo med poletom večino časa pred očmi. S Petrom sva se strinjala, da je zelo simpatična, pa tudi Gordana je bila tega mnenja. Med poletom sem ves čas zbijal šale o pilotih in stewardesah, ves prednji del letala se je smejal. Kinga pa je mislila, da so namenjene njej osebno, počutila se je prizadeto in tudi njen smeh je bil bolj kisel. Kadarkoli je prišla mimo nas, sem povedal kako šalo. Dobro vzdušje v letalu si lahko skoraj otipal, seveda pa sem imel pri zbijanju šal pomoč sopotnikov. Ko je uboga Kinga malo pred pristankom zaključila s prodajo cigaret, žganih pijač, parfumov in avtobusnih kart za prevoz od letališča do mesta, je bila zaradi naših šal že vidno nervozna, zato se ji je zgodila nesreča, da je tik pred menoj izpustila denarnico z izkupičkom na tla. Seveda se je denar, predvsem drobiž, raztresel po tleh, Peter pa je mirno pripomnil: »Marsikaj sem s teboj že doživel, da bi ti ženske plačevale, da utihneš, tega pa še ne.«

Kinga ga je samo besno pogledala. Če bi pogledi ubijali, bi bil moj prijatelj mrtev, v letalu pa se je slišal samo smeh.

Ker smo pri odhodu zamujali, tudi nad London nismo prileteli po voznem redu, zato smo morali napraviti še dva kroga ali tri nad mestom, da se je sprostil naš pristajalni koridor. Vreme je bilo slabo, pošteno nas je premetavalo in v trenutku, ko se je letalo dotaknilo piste, nas je zajel bočni veter in nam kar precej odnesel rep. Ko se je letalo končno umirilo pred terminalom, sem dejal Kingi, ki si je ravno odpenjala varnostni pas: »Thank God, we made it.«

Samo besen pogled in uničujoč odgovor: »No, thank God, I made it!«

Znova huronski smeh, Peter pa je zadevo komentiral takole: »Ko se v ponedeljek vračamo, grem jaz prvi na letalo, saj bo Zoran, če bo delala Kinga, ostal v Londonu.«

Carinske formalnosti so bile hitro opravljene, in ker smo vsi nakupili vozovnice za avtobusni prevoz do Victoria Station že na letalu, smo pobrali vsak svojo prtljago in se odpravili proti avtobusnemu postajališču, kjer smo poiskali svoje avtobuse in se udobno posedli. Vožnja do Londona je potekala hitro, le v mestu so bili večerni zastoji, tako da smo do Victorie prišli vsaj uro pozneje kot prejšnja leta. Šele pri nakupu vozovnic za podzemno železnico smo ugotovili, da ekipa Casina Sun spi v istem hotelu kot midva z Gordano, kar je bila zanje sreča, saj nihče od njih še ni bil v Londonu in so bili malce izgubljeni. Zatorej so se nam z veseljem pridružili, saj smo jim bili za vodiče, ki so jim lahko zaupali, da se ne bodo izgubili.

Hotel Oxford leži v delu Londona, ki se imenuje Earls Court, kakor se imenuje tudi sejmišče, na katerem je potekal naš sejem. Morda je sejmišče, ki ga danes več ni, najbolj znano po tem, da je tam imela svoj zadnji skupni koncert skupina Pink Floyd.

Ko smo prispeli na postajo podzemne železnice, smo ugotovili, da polovice ekipe iz Casina Sun ni, saj so na Victorii zamudili vstop na vlak. Počakali smo jih kar na peronu. Čez nekaj minut se je pripeljala nova kompozicija in druga polovica ekipe je izstopila z vidno bledico na obrazu, ampak ko so videli, kako jih čakamo, so si oddahnili. Ker smo bili zdaj vsi, smo šli naravnost do hotela, ki je bil takoj za vogalom. Ko me je Fabio zagledal, je spustil vse iz rok, pozabil, da ima na recepciji goste, in pristopil k nam: »Hi, boss. I am so glad to see you here again.«

Z Gordano sva dobila veliko triposteljno sobo v pritličju, ostale pa so namestili po celotnem hotelu. Dogovorili smo se, da se čez eno uro dobimo v foyerju hotela Ibis, kjer je imel sobo Peter, saj je bila tam že tradicionalno baza slovenskih obiskovalcev sejma. Večer pred začetkom sejma smo se tam zbrali vsi, ki smo prispeli iz Slovenije, popili nekaj pintov piva, odigrali kak biljard, se pogovorili o minulem letu... Mene je vsako leto znova impresioniral poseben cenik, ki je bil obešen na steni poleg blagajne, na njem pa so bile izpisane tarife za natakarjev telefonski odgovor vaši ženi, če ta pokliče. Od 10 penijev, koliko je bila cena za odgovor »trenutek«, pa vse do 5 funtov, kolikor je stal odgovor »te osebe ne poznam«.

Kljub zelo prijetni družbi in sproščenemu vzdušju sva se z Gordano sorazmerno hitro poslovila, saj sva se zavedala, da naju čaka naporen dan: mene ves dan na sejmišču, njo pa hoja po Londonu.

Zjutraj sva se hitro ločila: ona je odšla na zajtrk v hotel, kjer so stregli tako imenovani »kontinentalni zajtrk«, zame pa so te žitarice ptičja hrana, primerna za kokoši. Jaz sem kot ponavadi odšel iz hotela navzdol po ulici proti sejmišču, kjer je bila pred vhomom zajtrkovalnica, v kateri sva si s Petrom privoščila pravi

angleški zajtrk. No, po takem zajtrku pa si lahko hitro privoščiš kak kozarec pijače.

Po zajtrku sva odšla do sejmišča, kjer sva dobila vstopnice in se lotila svojega dela, to je obiska strank. Začela sva skupaj, pri novosadskem proizvajalcu elektronskih miz za Texas holdem poker, kjer sva dobila šilček prave, domače mekane rakije, malce poklepetala, nato pa odšla vsak svojo pot.

Sredi dneva me je srečal Christian, predstavnik podjetja IGT za Balkan, in mi izročil vabilo za večerni party v Planetu Hollywood na Piccadillyu. Zahvalil sem se mu in mu povedal, da se zabave žal ne bom mogel udeležiti, saj Gordane ne morem pustiti same v hotelu. Mirno je izvlekel še eno vabilo, rekoč: »Then you must come with your wife.«

Ko sem se zvečer z razbolelimi nogami vrnil v hotel, je bila Gordana že v sobi. Navdušena kot majhen otrok mi je pripovedovala, kaj je ta dan videla, kje je bila... Vprašal sem jo, ali je kaj jedla, pa me je začudeno pogledala:

»Sploh nisem bila lačna.«

Povedal sem ji, da sva povabljeni na party, hitro sva se stuširala, preoblekla in komaj sva se uredila (saj veste, ženski oplesk traja), že je receptor javil, da naju v recepciji čaka Peter. S podzemno smo se odpeljali do Piccadilly Circusa, kjer je Planet Hollywood. V lokal je bilo mogoče vstopiti samo z vabilom, zato so pred njim stali paparaci in fotografirali vsakogar, ki je vstopil, saj so pričakovali, da bodo ujeli kako slavno osebnost. Planeta Hollywood pač ne zaprejo za obiskovalce brez posebnega razloga! Mislim, da so bili na koncu precej razočarani.

Zabava je bila dobra, polna smeha in zafrkancije. Po stari navadi smo se Slovenci znova zbrali na enem mestu, kjer smo imeli dober pregled nad pladnji z hrano, ki so jih prinašali iz kuhinje, tako da smo vzeli z njih samo to, kar se nam je zdelo dobro, ostale pladnje pa smo spustili skozi »neocarinjene«. Za pijačo v našem delu lokala je bila zadolžena Holly, ki je svoje delo zelo dobro opravljala. Poskrbela je, da nihče ni bil žejen, je pa res, da jim je takoj po polnoči začelo zmanjkovati piva.

V hotel smo se vrnil s taksijem, saj po polnoči podzemna več ne obratuje. Prvič v življenju sem se vozil v angleškem taksiju, bili smo trije in moram povedati, da sem bil zelo presenečen nad udobnostjo teh vozil, ki so od zunaj videti tako čudno. Gordana je povedala, da jo zelo bolijo noge in da bi želela zjutraj z menoj na ogled sejma.

Zjutraj sva se po ločenem zajtrku dobila pred sejmiščem, kjer sem ji nato pomagal prevzeti vstopnico. Povedal sem ji, da imam po jutranji mekani poslovni pogovor, nato pa imam do naslednjega nekaj časa. Svetoval sem ji, naj se sprehodi po sejmu,

odigra nekaj iger na igralnih avtomatih, ki so tam nastavljeni, da jih lahko potencialni kupci preizkusijo, da pa morebitnega dobitka ne more dobiti izplačanega, čez kakšno uro pa naj me na sejmu poišče.

Sejem je bil zelo velik in čisto pričakovano me je našla šele čez približno tri ure. Bila je že čisto obupana, klicala me je tudi po telefonu, ki ga pa v vsem tistem hrupu nisem slišal. Povedala mi je, da je našla nekaj zanimivih avtomatov, potem pa ji je postalo dolgčas in začela me je iskati, sedaj pa je tako žejna... V smehu sem ji povedal, da ima vsak razstavni prostor tudi svoj šank, kjer pri hostesi samo naročiš pijačo in že ti jo brezplačno postreže. Nato sva odšla do paviljona Silver cluba, slovenskega podjetja, ki izdeluje igralne avtomate, prav tako pa ima tudi igralni salon. Hostese so bile Slovenke, zaposlene v salonu tega podjetja, in so me že dobro poznale. Povprašale so me, ali bom spil pijačo, ki sem jo vedno pil, in ko sem pritrdil, me je Gordana vprašala, kaj bom pil, pa sem ji povedal, da sem naročil viski s kolo. Odločila se je, da bi tudi ona enako, pa sem hostesi rekel, naj pripravi dve pijači. Pri tem sem pozabil, da zame pripravijo to pijačo vedno tako, da je viskija več kot kole. Ko sva pijačo dobila, je Gordana takoj zagrabila kozarec in naredila konkreten požirek. Zaletelo se ji je, začela je kašljati in takoj sem ugotovil, kaj se je zgodilo. Bilo pa je smešno.

Hostesi se je Gordana zasmilila, takoj je prinesla še eno kolo, da si je lahko razredčila pijačo, nato pa nama je ponudila za prigrizek pršut, olive, sir... Ker je minilo že nekaj časa od zajtrka, sva okrepčilo z veseljem použila.

Zvečer nas je podjetje Aristocrat povabilo na zabavo v akvarij ob Temzi. Po obveznih večernih pripravah (njenem nanosu bojnih barv, jaz sem se samo preoblekel), smo se s podzemno odpeljali do tega akvarija. Ko smo vstopili, nas je pričakala tišina, v bazenih so bile razne ribe. Po dolgem hodniku smo šli proti osrednji dvorani, naenkrat pa je bila namesto betonskih tal v tleh luknja, pokrita samo s steklom. Pod nami so plavali veliki, vsaj tri metre dolgi morski psi. Steklena odprtina je bila dolga vsaj pet metrov, ob straneh pa je segala do stene hodnika, tako nisi mogel mimo teh morskih psov drugače kot preko stekla. Bilo je zanimivo opazovati, kako so ženske naenkrat dobile »kurji korak«, kako so se previdno premikale po steklu. Čez nekaj dni, ko smo bili že doma, so časopisi objavili novico, da so v tem akvariju morski psi med hranjenjem raztrgali potapljača.

Po odlični večerji smo se razkropili po akvariju in tako sva se z Gordano znašla pred približno meter visokim bazenom, v katerem so plavali skati. Bili so tako navajeni človeške družbe,

da so priplavali do roba ograje, kjer so iz vode dvignili glave, da smo jih lahko potrepljali.

V četrtek je bil zadnji dan za obisk sejma, tudi prireditev se je zaključila dve uri prej, pa sem se dogovoril z Gordano, da se okrog 16. ure dobiva pri Harrodsu. S Petrom sva prispela tja z nekajminutno zamudo, Gordane pa nikjer. Počakala sva deset, petnajst minut, ker pa je ni bilo, sem jo poklical. Takoj se mi je oglasila in me nadržla, kaj si mislim, saj sva bila vendar dogovorjena, ona me je čakala, mene pa ni bilo... Ko sem končno prišel do besede, sem jo vprašal, kje je, pa je jezno odgovorila, da je že eno uro v hotelu. Tedaj sem ugotovil, kaj se je zgodilo. London leži v drugem časovnem pasu kot Slovenija, razlike je za eno uro, Gordana pa svoje ure ni premaknila za eno uro nazaj, tako da je bila pri veleblagovnici eno uro prezgodaj. Ko sem ji to dopovedal, se je pomirila, nato pa sva morala midva počakati njo. Hvala bogu, da imajo v kleti Harrodsa zelo soliden pub, kamor sva se s Petrom lahko zatekla, da si je Gordana veleblagovnico konkretno ogledala in nakupila vse, za kar je mislila, da je potrebno.

O naslednjih treh dneh v Londonu ne bi želel izgubljeni besed. Najkrajši opis teh dni bi bil: naporno, z razbolelimi nogami. Gordana je želela videti vse: Baker Street s spomenikom Sherlocka Holmesa, v muzeju voščениh figur je sedela za mizo s svojim idolom, Audrey Hepburn, bosonoga je hotela prečkati Abbey road (kar pa sva ji, glede na datum, s Petrom prepredčila)... Ni pa bilo niti najmanjše možnosti, da bi šli kadarkoli mimo Starbucksa, Gordana se je namreč zaljubila v njihove kave. Čim smo kje videli Starbucksov znak, smo že zavijali v lokal. Midva s Petrom sva pila predvsem čaj.

V petek zvečer ji je Fabio povedal, da je v Camden Townu velika pokrita tržnica, in enkrat lahko ugibate, kje smo preživel soboto. Saj je bilo zanimivo, ampak naporno, dokler nisem poleg tržnice odkril trgovine z vinilnimi ploščami. Od tega trenutka naprej je Gordana vedela, kje naju bo našla, saj sva s Petrom velika ljubitelja vinilk, v tej trgovini pa so imeli tooooliko izbire. Pa še ena prednost: v sosednjem vходу je bil pub, tako da sva čakavce lahko preživljala ob pivu. Kosili smo kar v indijski restavraciji na tržnici, nato pa znova vsak po svoje. Seveda sva bila zvečer s Petrom obložena kot šerpi, Gordana pa je kot običajno nosila svojo torbico. Pa nisva nakupila dosti plošč, mogoče vsak deset...

Nedelja je bila moj dan. Končno sem prepričal Gordano, da se splača ta dan potrošiti za ogled Britanskega muzeja. Že sama imponantnost stavbe ti pove, da je v njej nekaj velikega. In res je, človeška zgodovina od prvih najdenih ostankov pračloveka pa vse do današnjega dne... Čas je kar prehitro mineval, lakote

sploh nisem občutil, saj sem vedno znova našel kaj, kar si je bilo še potrebno ogledati. Šele pozno popoldne sta Gordana in Peter izjavila, da je pa zdaj že čas, da najdemo kaj za pojed. Žal mi je bilo, da smo morali počasi oditi, vendar sem upošteval voljo večine, pa saj Pizza Hut ni bil daleč.

Po poznem obedu smo se vrnil v hotel, se za kaki dve uri ulegli, da smo si odpočili noge, nato pa smo skladno z dogovorom odšli na Piccadilly Circus, da ujamemo malo poznopoldanskega in večernega utripa tega trga, ki spada med najlepše na svetu. Kaj naj vam rečem: gneča. Izpolnili smo Gordanino željo in se po Regent Streetu odpravili proti Buckinghamski palači, vendar do nje nismo prišli, saj je Gordana vmes odkrila Ice pub, tako da smo se seveda morali ustaviti v njem. Na obisk ledene sobe smo morali malce počakati, zato smo pri šanku naročili pijačo in počakali, da so nas poklicali. Nato so nas oblekli kot Eskime, dobili smo namreč površnike s kapuco, ki so bili z notranje strani obloženi s krznom. V ledenem prostoru je bilo zelo mrzlo (čudno, res), vse pijače pa so stregli v izdolbenih ledenih kockah. Gordana si je zaželela čaj, saj jo je zeblo. Natakarkar ji je kar težko dopovedal, da se ji bo ledena čaša prej stalila, preden ji bo uspelo popiti čaj, nazadnje pa se je odločila, da se nama bo pridružila pri viskiju.

Počasi smo se odpravili nazaj v hotel, saj smo morali še spa-kirati. Naslednje jutro smo takoj po peti uri zapustili hotel, saj je avtobus z Victoria Station odpeljal že ob pol sedmih, letalo pa je odletelo ob enajstih.

Na letališču smo po opravljenih formalnostih odšli še na zadnji angleški zajtrk, nato pa sem se spomnil, da ima prijatelj Gregor čez dva dneva rojstni dan, pa smo odšli še v duty free shop, kjer sem za zapriseženega ljubitelja konjaka našel njegovo najljubšo znamko, Otard. Zaradi cene nisem bil prepričan, ali sem kupal v duty free shopu ali ne, potem pa me je Gordana pomirila, da so bili njeni parfumi, ki jih je prav tako nakupila, bistveno cenejši kot doma. V redu, verjamem. Kaj mi drugega preostane?

Kmalu zatem so nas poklicali in pričeli z vkrcavanjem na letalo. Kot je Peter napovedal, je šel sam na priority boarding, in ko sva z Gordano prišla na letalo, sva ugotovila, da je zasedel sedeže ob krilu, kjer je zasilni izhod, zato je več prostora med dvema vrstama sedežev in bomo lahko iztegnili noge. Kinge pa ni bilo...

* * *

Do jutra je spal, zavil v rjuho, ni ga motilo smrčanje moških v sobi, na obrazu se mu je risal nasmeh.

Missing Ace
(ZPKZ Dob)

ZADIMLJENO OGLEDALO

Blaž je sedel na skali in si z rokama podpiral brado. Solze so mu polzele po licih. Nenadoma je dvignil oči in opazil svojo Nadjo, kako počasi, kot da lebdi, prihaja proti nabrežju. Lasje so ji plapolali v vetru. Čez ramo ji je visela pisana cula in pod pazduho je nosila slikarsko stojalo. Ustavila se je pod drevesom, razprla stojalo in izpraznila culo na majhen raztegljiv stolček. Pričela je slikati.

Blaž je odmaknil pogled in se ozrl proti jezeru. Na gladini se je pozibaval čolniček. Na nasprotnem bregu je stala majhna bela hiša, nad jezerom so se dvigale gore. V bližini so se igrali otroci, ptice so preletavale nebo. Toda Blaž ni slišal ne otrok ne ptičjega petja. Zdrznil se je, ko je Nadja za hip svoj pogled usmerila nanj. S čopičem je zavzeto mešala barve in jih nanašala na platno.

Kaj neki slika, se je vprašal. Mogoče njega? Misel ga je pomirila. Nič več ni razmišljal o odpovedi službe, zmešanih sodelavcih in šefu. Ne, njegovo življenje ni propadlo. Ni nesmiselno. Lahko bo znova zaživel, izpolnil svoje sanje. Odpotoval bo tja...

»Povedal bom Nadji,« je sam pri sebi zašepetal. Mora ji povedati! Toda ni je bilo več. Osamljeno je stalo samo še stojalo s platnom.

Zatrepetal je. Začutil je, kako mu srce poganja kri po žilah. Le kam je odšla? Ali je kaj zaslutila?

Pohitel je do slikarskega stojala. Na njem je stalo le ogledalo. Ena polovica je bila kot zadimljena, druga pa je odsevala njegov obraz.

*Nevenka
(ZPKZ Ig)*

ŠOLA

Jutro je. Okoli mene še vsi spijo, bratec in sestra tesno stisnjena k meni. Prisluškujem, ali iz kuhinje že prihajajo znani šumi. Nič. Tišina. Ogledujem si ročice, nato se kot že tolikokrat doslej zazrem v strop. Na stropu se izrišeta dve novi podobi. Kaj neki napovedujeta?

Skobacam se iz postelje, stopim na mrzlo steptano zemljo. Zebe me. Mame ni nikjer, verjetno je odšla po vodo, pomislim. Da meni ne bo treba, čeprav to navadno sama počnem večkrat na dan.

Stopim pred hišo, blato mi polzi med prstki. Zagledam mamo, ki se približuje in v vsaki roki nosi vedro vode.

»Pridejo, mama. Danes pridejo! Ali jih lahko grem počakat?«

Mama prikima, v roko mi stisne kos kruha, in že se požene v tek. Prva prispem do ceste. Neučakana sem. Kdaj bodo prišli? A prihajajo le drugi otroci in za njimi počasi odrasli.

»Prihajajo!« nenadoma zakriči Alija in zacepeta.

In res pripelje avto, za njim še tovornjak. Torej se bo res zgodilo! Zgradili nam bodo šolo, čisto pravo šolo, v kateri bodo klopi, stoli in tabla. Tu se bomo učili! Nekdo med nas deli hrano in drugo. Dobim svoje prve zvezke, svinčnike, igrače in bonbone.

Danes na tej šoli poučujem. Ne hodim več bosa, ni mi treba hoditi po vodo, saj priteče iz pipe. Marsikaj se je spremenilo. A še vedno se oziram v strop in na njem iščem podobe iz otroštva.

*Nevenka
(ZPKZ Ig)*

SMRKETA

Tako lep dan je. Babi Tari mi je kupila srajčko, na kateri je Smrketa. Le ona ve, kaj imam resnično rada in kaj mi je všeč. Takoj sem jo oblekla. Tako sem ponosna, saj tako majčko znam nositi samo jaz. Vem, da je le ena na svetu. Ta, ki jo nosim jaz.

Sonce sije skozi napol razbita vrata, jaz pa sem srečna. Komaj čakam, da majčko pokažem drugim. V sebi sem v tem trenutku srečna, vendar imam že spet tisti tako znani čudni občutek, da se bo nekaj slabega zgodilo. Ne vem, zakaj me oče tako čudno gleda. In tako velik se mi zdi. Mama pa se spet dela, kot da je vse normalno. V primerjavi z njim je tako majhna. Ni prestrašena, a tako kot vedno obrača glavo stran. Poskušam biti nevidna, morda mi bo s Smrketo res uspelo, le če bom pridna, tiha. Kot da me ni. Besede so odveč. Nemi film. Ni navodil, kako postaneš zrno peska.

Sedim na tleh pred majhno stekleno mizico. V steklu vidim odsev majčke in svoje prestrašene oči. Vidim spačen obraz očeta, prazne oči in njegovo ogromno postavo. Vidim grozljivo odpiranje ust, vidim mamo, ki se obrača proč od mene. Ne razumem, kaj mi govori. Bojim se. Zakaj ni zvoka? Vse je nemo. Le oče je kot spačeni velikan, ki nekaj hoče od mene. Hočem izgniti, želim se zganiti, vendar sem kot prikovana na tla pred stekleno mizico. Če bom gledala v tla, bo mogoče minilo. Vendar ne mine. Zazrem se vanj, v njegove prazne oči, v tisti stotinki sekunde pa zagledam na svoji glavi njegovo ogromno dlan, ki je skoraj enkrat večja, ko me zgrabi za lase in me butne v mizico. Še v istem trenutku se mi iz nosa ulije kri. Ogromno krvi je, pa še vedno ne razumem, zakaj. Mizica je prekrita s krvjo, v steklu vidim, da je krvava tudi Smrketa.

Vsa je krvava! Čudno, nič me ne boli, boli me le to, da je edina majčka na svetu uničena.

Smrkete ni več! Na njej je samo kri...

Nihče se ne zmeni zame, mama izgine v kuhinjo, oče si prižge cigareto in se usede pred televizijo. Hočem se premakniti, a si ne upam. Pa ne zaradi tega, ker bi lahko bila spet tepena. Zato ker ne vem, kako naj dosežem umivalnik, kako naj s svojimi malimi ročicami izmijem kri. Ali jo sploh lahko odstranim?

Tako sedim čisto pri miru. Nobenih gibov. Le moje oči, ki so preveč videle, se premikajo. Oče gleda televizijo in se nečemu smeji, kri je na mizici, pa je nihče ne pobriše. Mama pospravlja.

(ZPKZ Ig)

39

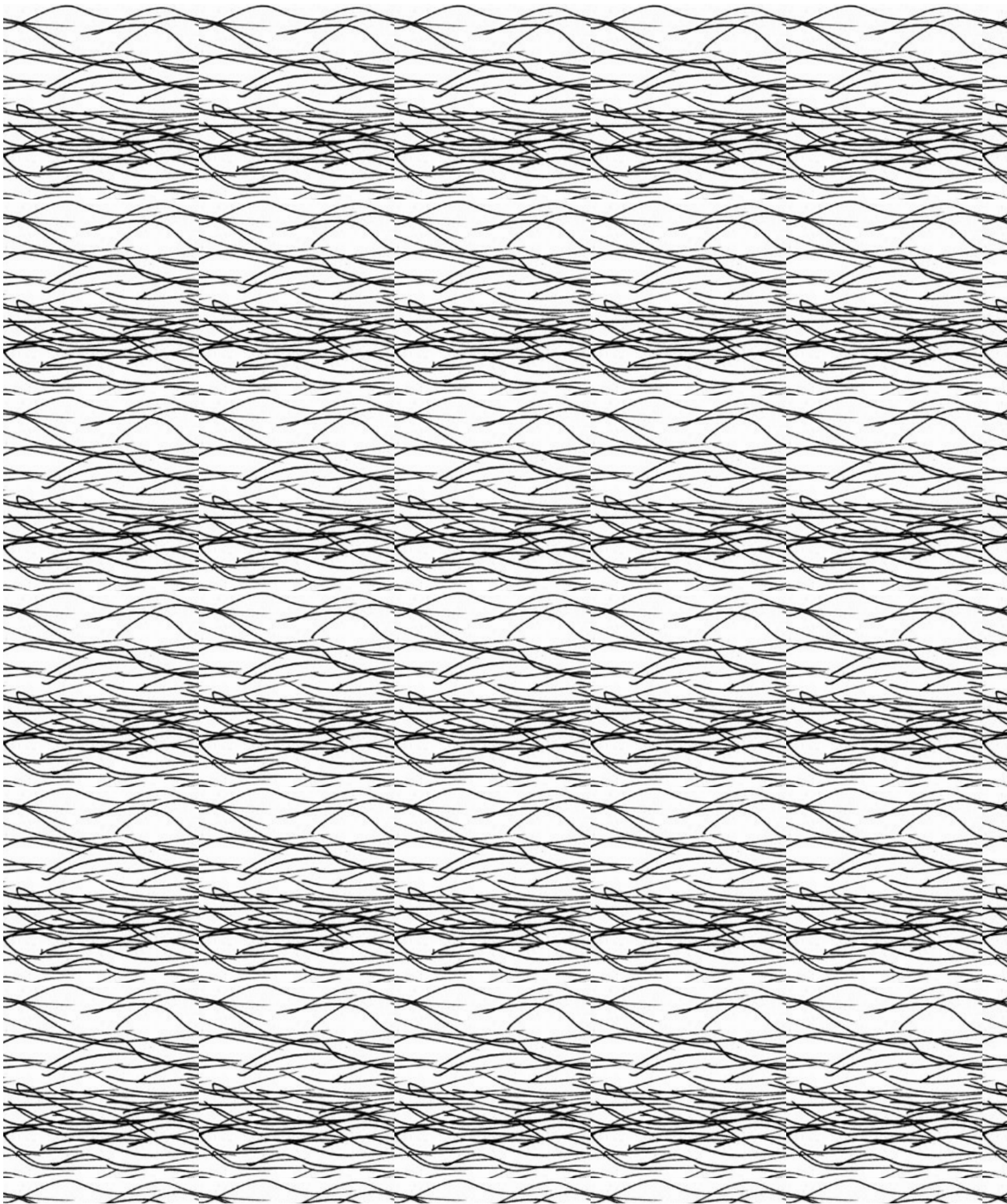
Mene nihče ne ogovori. Pogledam na strop, kjer so še vedno sledovi krvi od zadnjega tepeža. Skozi razbita vrata sije sonce in drobci prahu se vrtinčijo v sobi, tako kot jaz vrtinčim v sebi: »Kaj sem naredila narobe?«

Ne vem, kako dolgo čepim za mizico, ko pride mama in z vlažno krpo, od katere se cedi, pobriše stekleno površino. Pogleda me in zmaje z glavo, jaz pa še vedno ne vem, kaj se dogaja.

In ko mi začne slačiti majčko, se začnem upirati. Hočem babi Tari. Ona me bo dvignila, me objela in mi slekla Smrketo. Takrat bom vedela, da mi bo dobro.

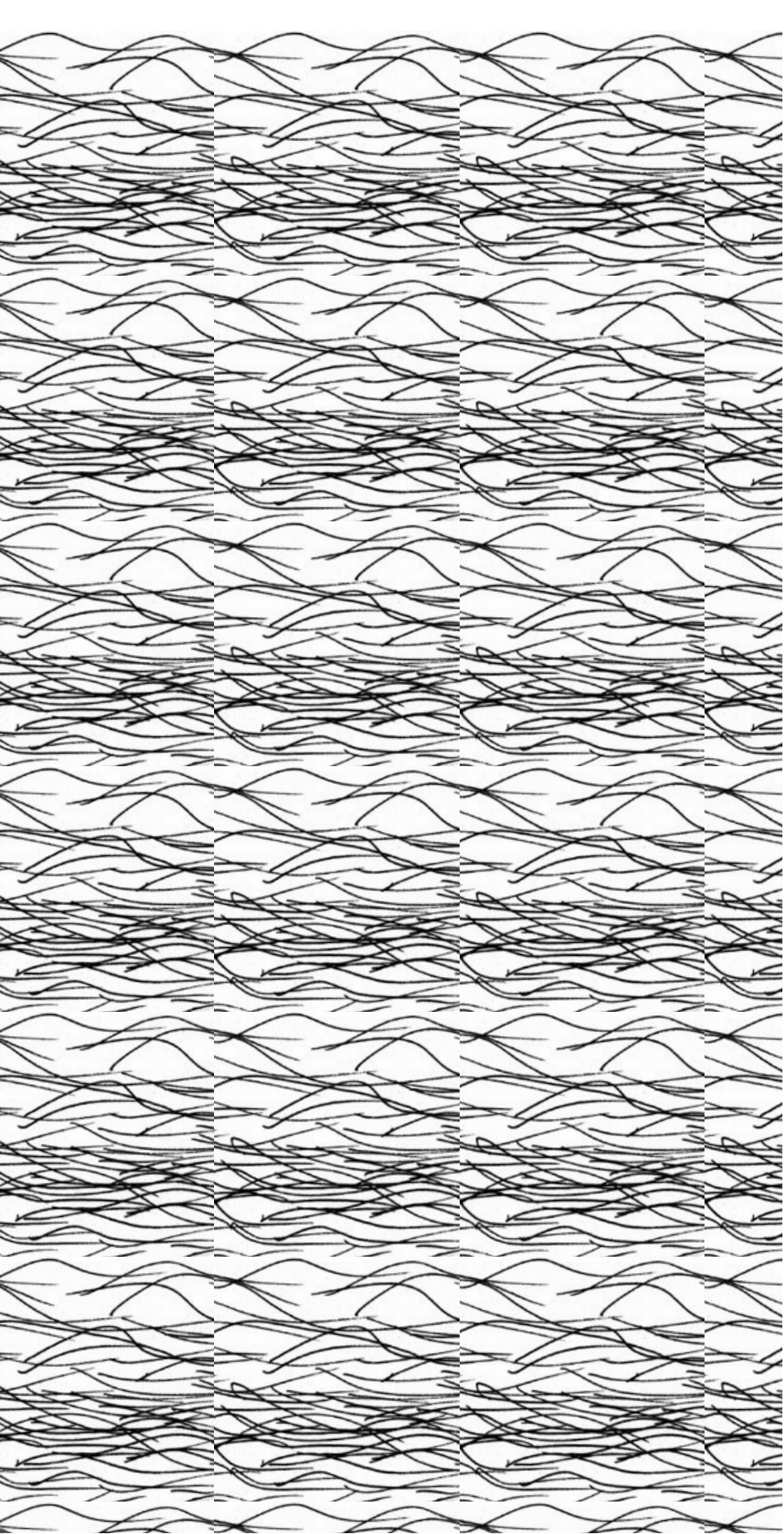
Spet bo prišel zvok. In svet bo spet v barvah.

Lucija
(ZPKZ Ig)

Stripi

IKAR IN DEDAL

(ZPKZ Koper)

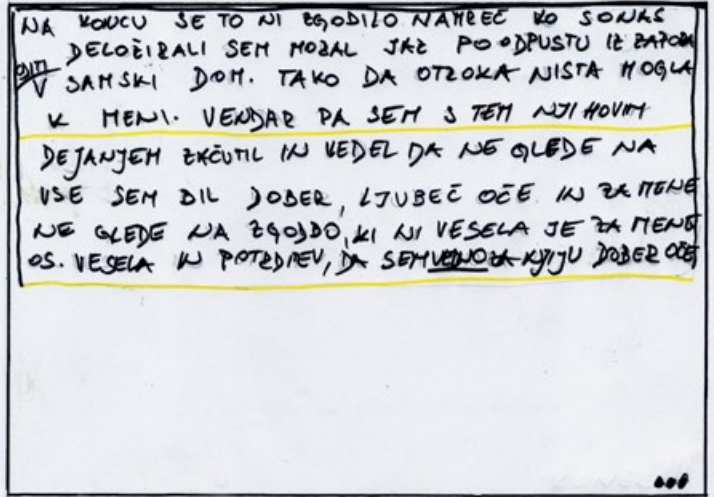
42

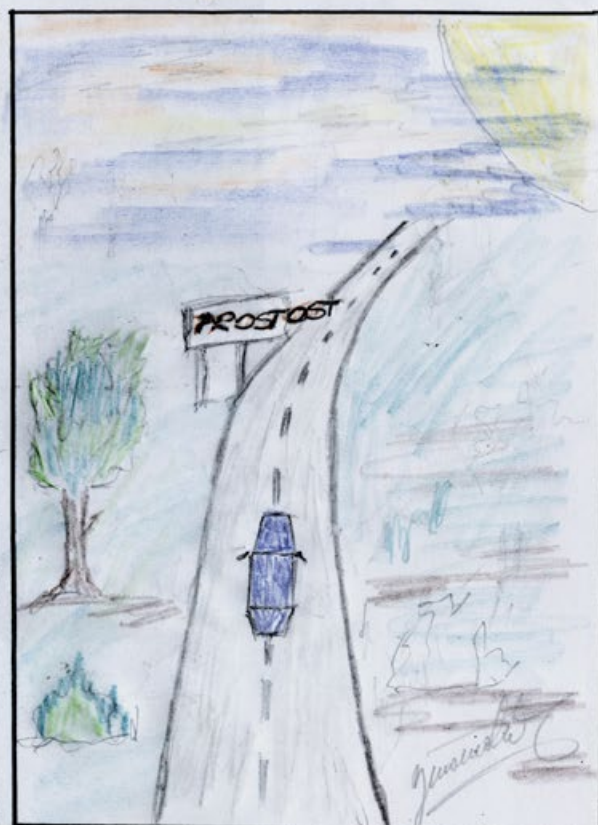
ŠTIRJE LETNI ČASI

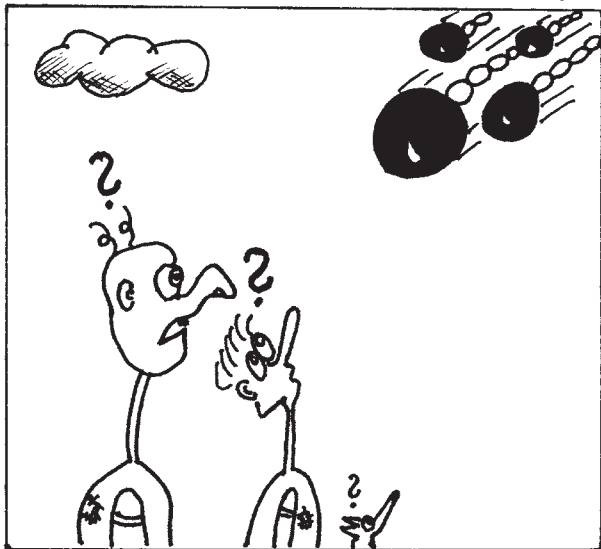
(ZPKZ Koper)

NE GLEDE NA VSE!

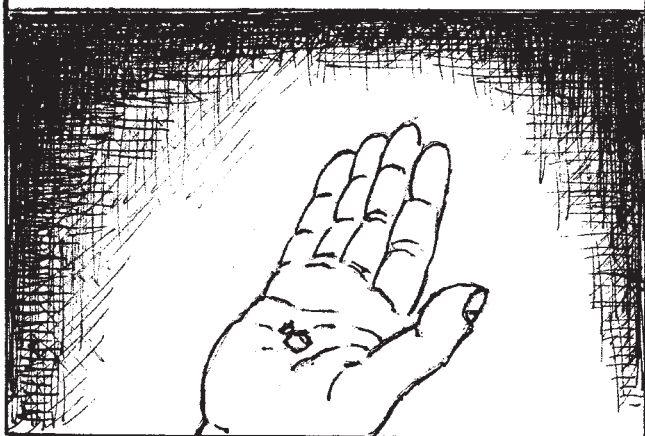
GHETTO

Fela (ZPKZ Dob)

46

ZADEVA, KI NAJBOLJ DEFINIRA
CELO SOSEŠČINO JE ROCK...

CRACK COCAINE...

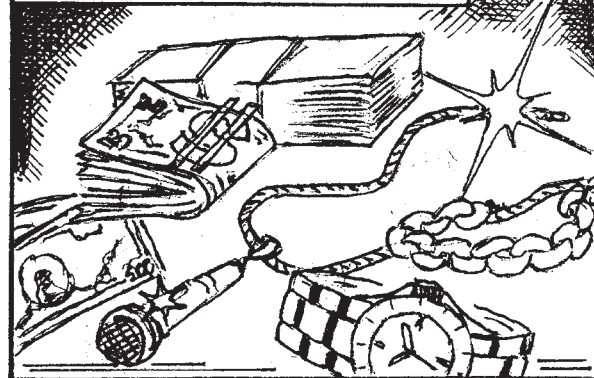

SAJ, ZARADI TEGA ME KL-
ČEJO C-ROCK...

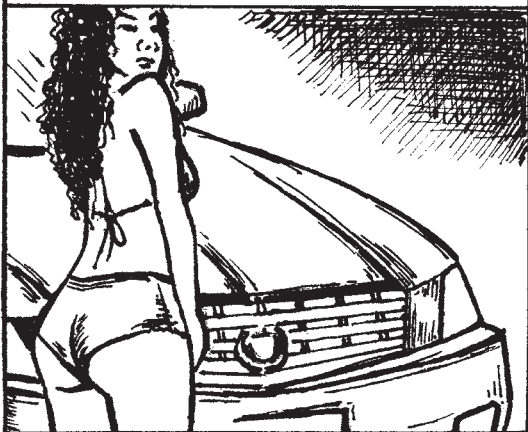

SKRAJŠANO OD COCAINE ROCK.

ROCK PRODAJAM, KER IM-
AM RAD DENAR IN
BLING-BLING...

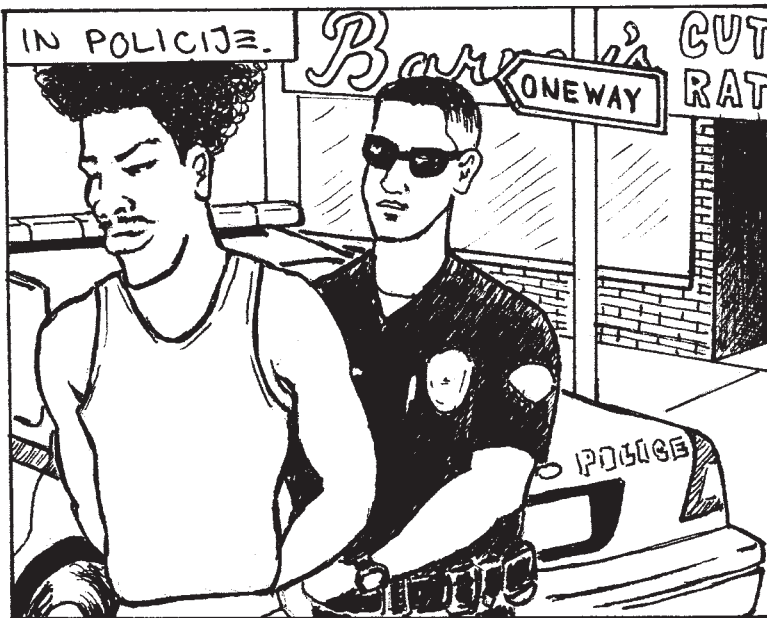
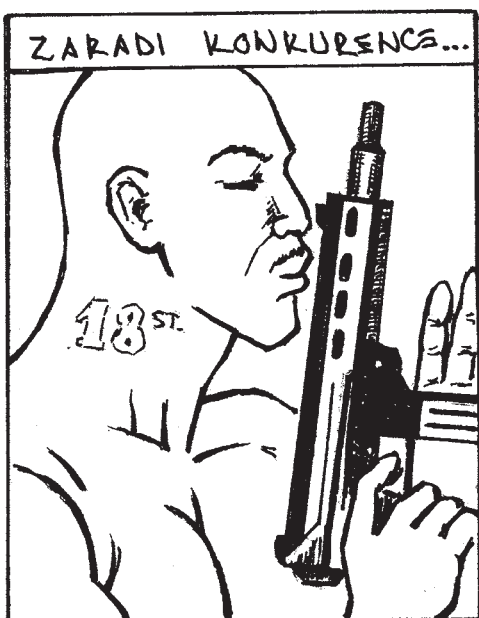
DA NE OMENJAM HUDE
BEJBE IN AVTA...

A I BABY-MAME TEŽIJO ZA
PREŽIVNINO...

KDO MOTI ZDAJ??

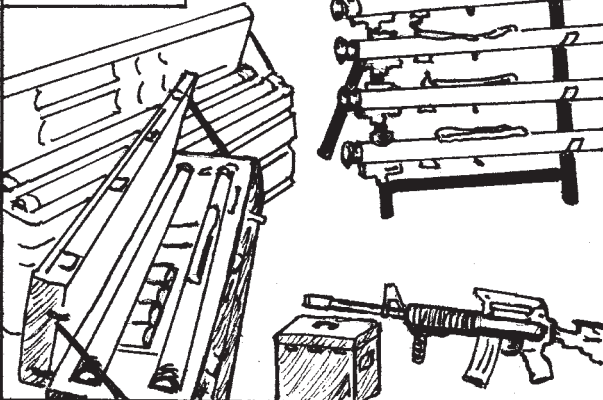
VERJELI ALI PA NE, ZA SVOJO SLUŽBO
SEM LAHKO HVALEŽEN GEORGU BUSHU
STAREJŠEMU IN RONALDU REAGANU...

KI SO SKLENILI BIZNIS
S PANAMSKIM GENERAL-
OM NORIEGO.

PRODALA STA MU OROŽJE, DA SE
LAHKO BORI PROTI KOMUNI-
STOM...

ALI RAJE, ZAMENJALA GA ZA CO-
CAINE...

IN GA DALA NAM, ČRNCEM.

ČE MENE DOBIJO Z
ENO UNCO CRACKA, GR-
EM ZA VEČ LET V ZA-
POR.

ONI PA SO PRODALI TONE IN TONE
COCAINA IN DO KONCA ŽIVLJENJA
JIH BO SPREMLJALA TAJNA SLUŽBA.

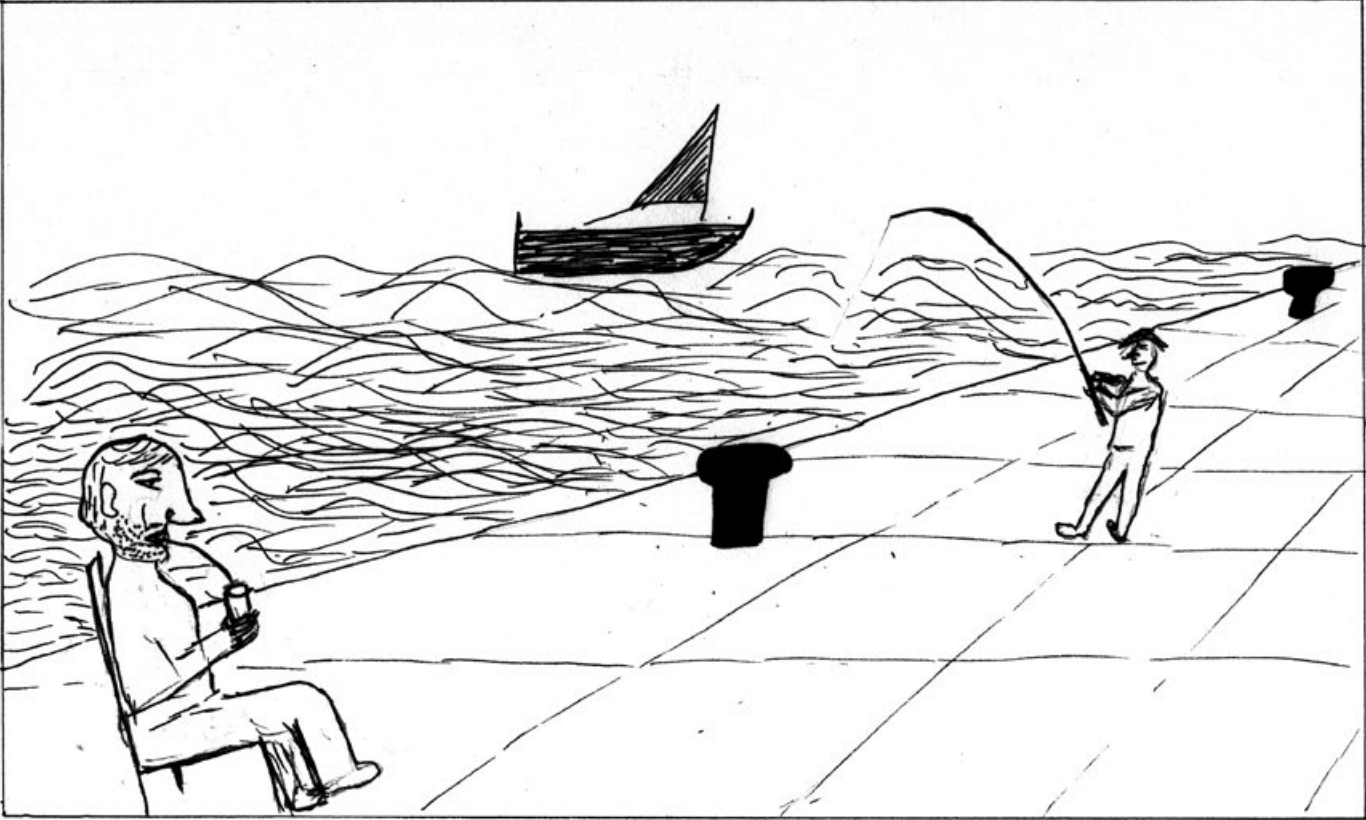
ZANIMIVO, A NE DA?

VLADA

Missing Ace (zpkz Dob)

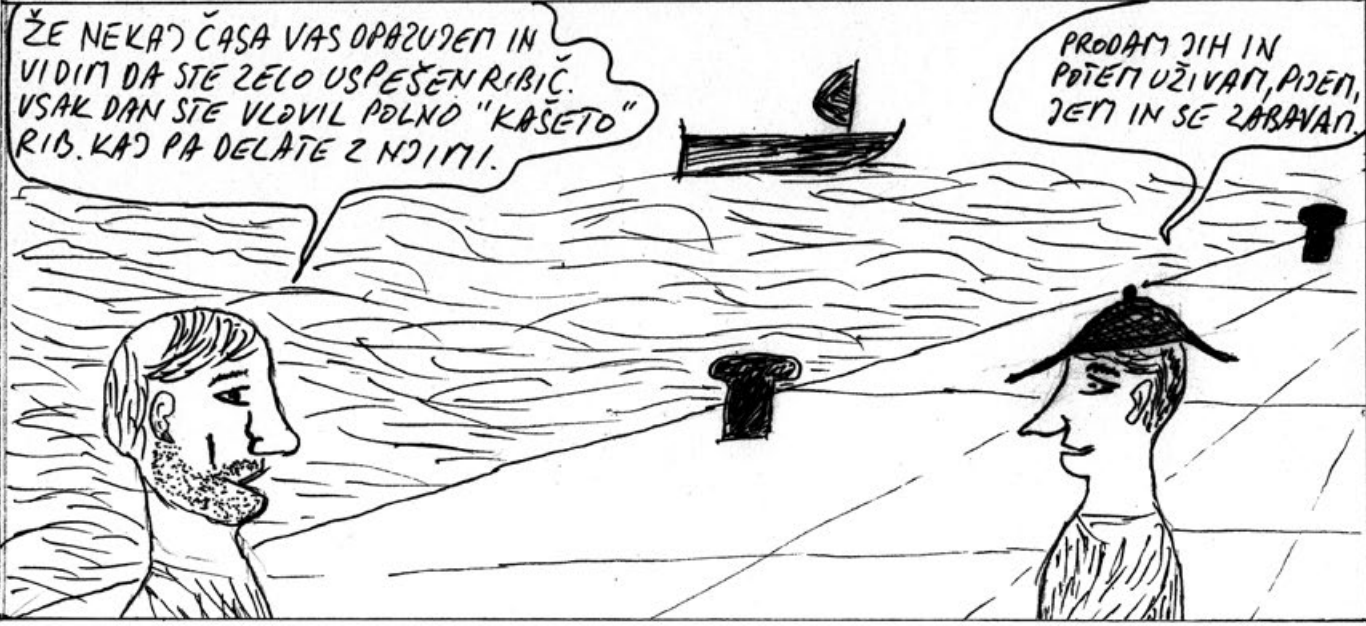
AMERIŠKI MILIJARDER HUGH UŽIVA V ČARIH
ČRNOGORSKE OBALE IN OPAZUJE LOKALNEGA RIBIČA

PO DESET DNEVNEM OPAZOVANJU MU PRISTOPI

ŽE NEKAJ ČASA VAS OPAZUJEM IN
VIDIM DA STE ZELO USPEŠEN RIBIČ.
USAJ DAN STE VLOVIL POLNO "KASETO"
RIB. KAJ PA DELATE Z NJIMI.

PRODAM JIH IN
POTEM UŽIVAM, PIJEM,
JEM IN SE ZABAVAM.

AMERIČAN KI JE TUDI SAM OBOGATEL Z RIBOLOVOM JE ZACUDEM

PRIJATELJ, ALI NI ŠKODA DENARJA.
MOGOČE BI BILO BOLJE ČE BI
STEM DENARJEM KUPIL RIBIŠKI
ČOLN.

IN KAJ BI
POTEM Z NIM?

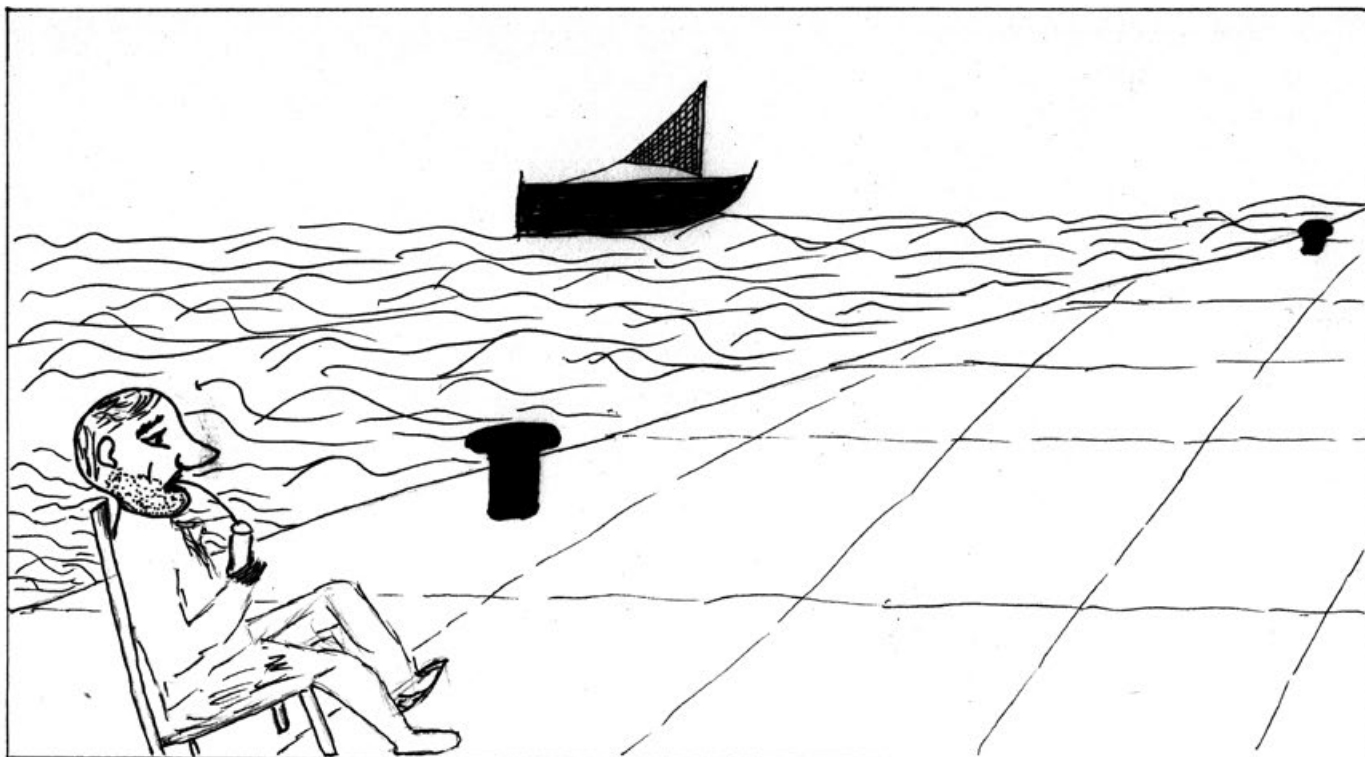
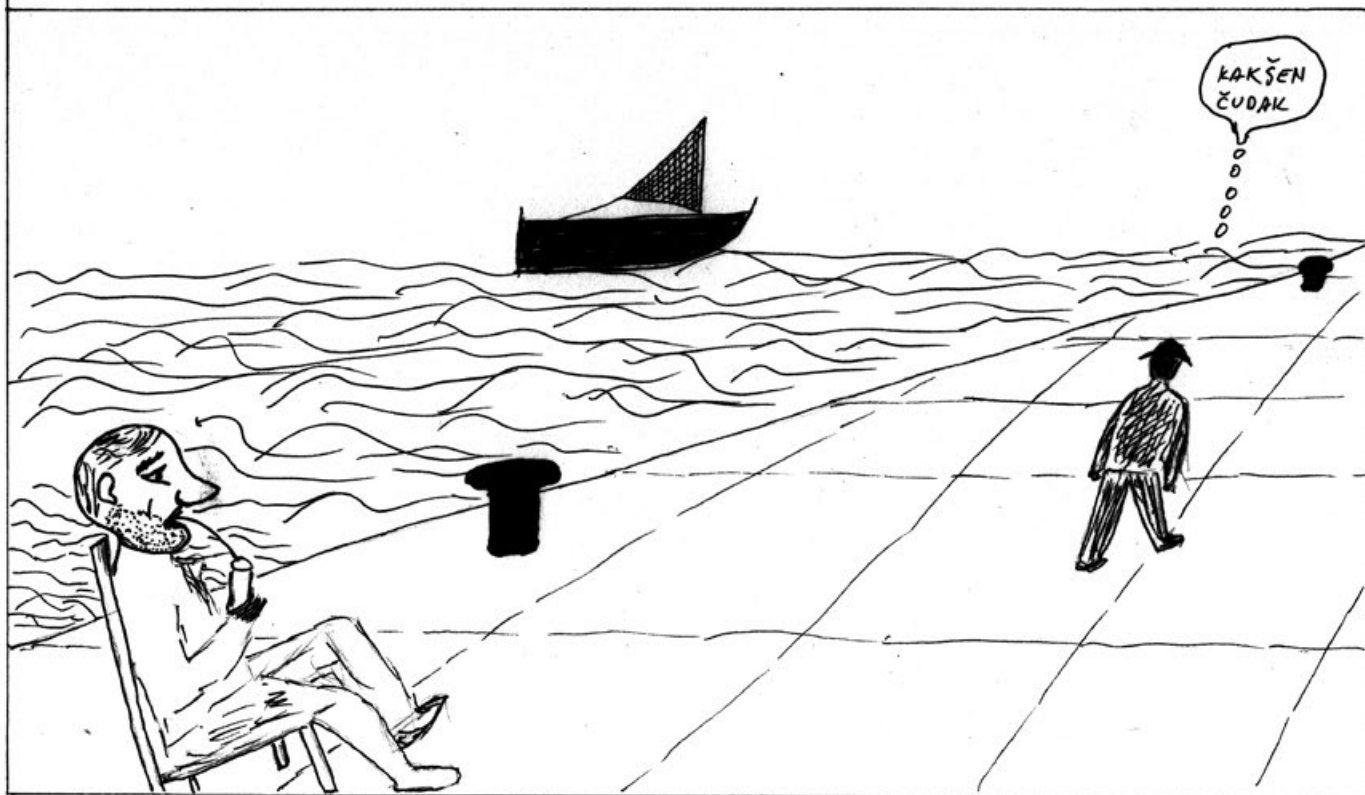
UDEL BI ŠE VEČ RIB
IN BI SI KUPIL VELIKO
RIBIŠKO LADJO

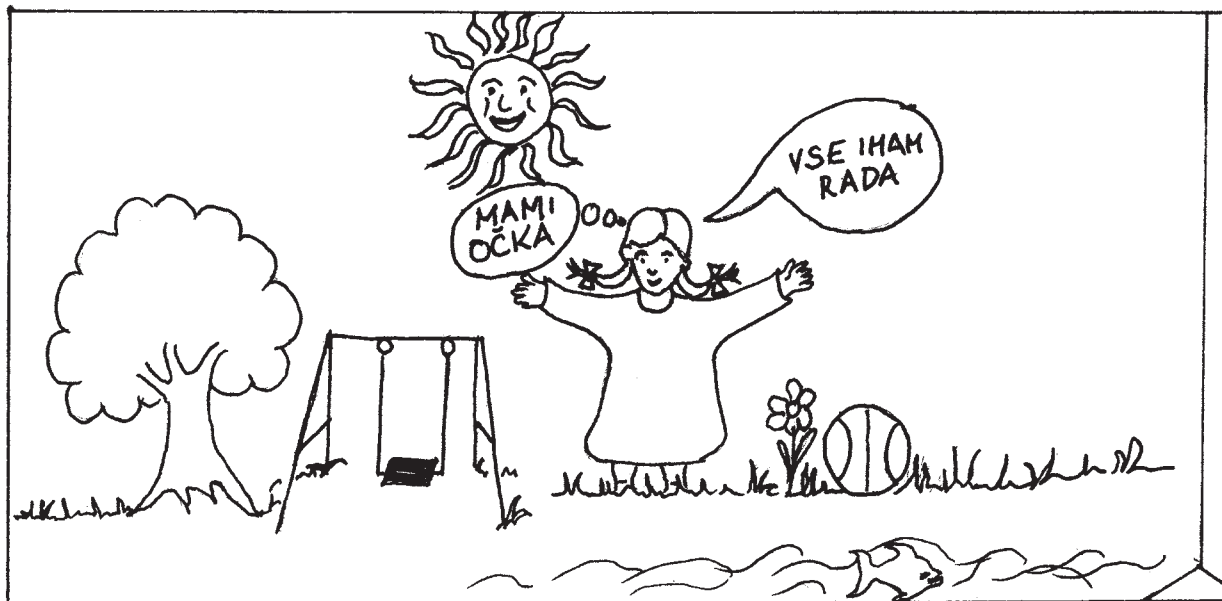
JA, IN KAJ
PA BI BIL
POTEM?

RIBIČ POSPRAVI SVOJE STVARI IN DOIDE, PUSTI AMERIŠKEGA MILITAR-
DERJA GLOBOKO ZAMIŠLJENEGA NAJ ŽIVLJENSKO RESNICO.

JE KOT, OZEK, NE-
ZNATEN, SKORAJ NE-
VIDEN

Po pesmi Toneta Parčka "Saški" narisal Jožef

ZDRAVA HRANA

Branko Jesenšek (ZPKZ Dob)

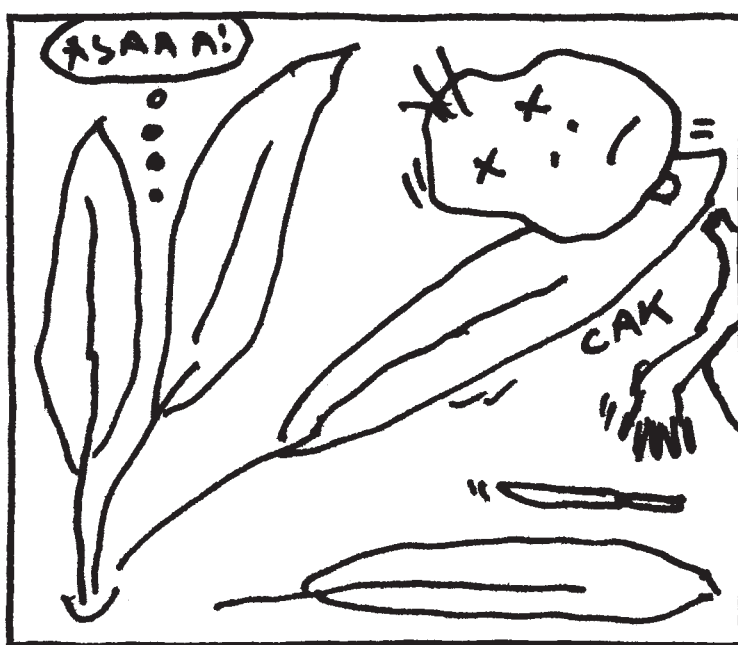
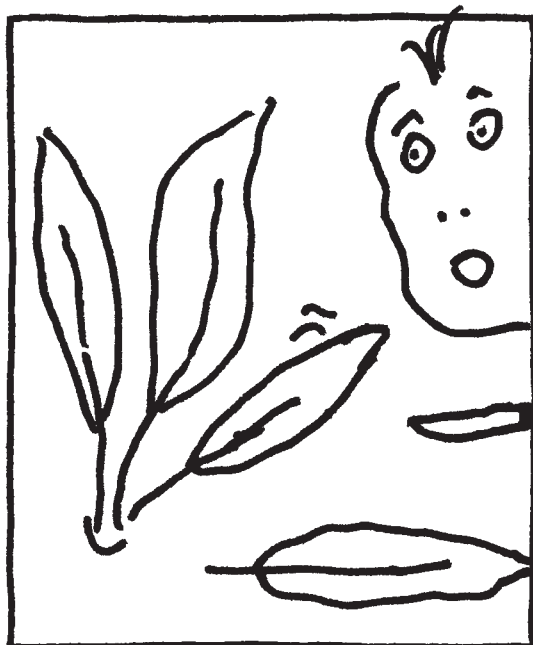
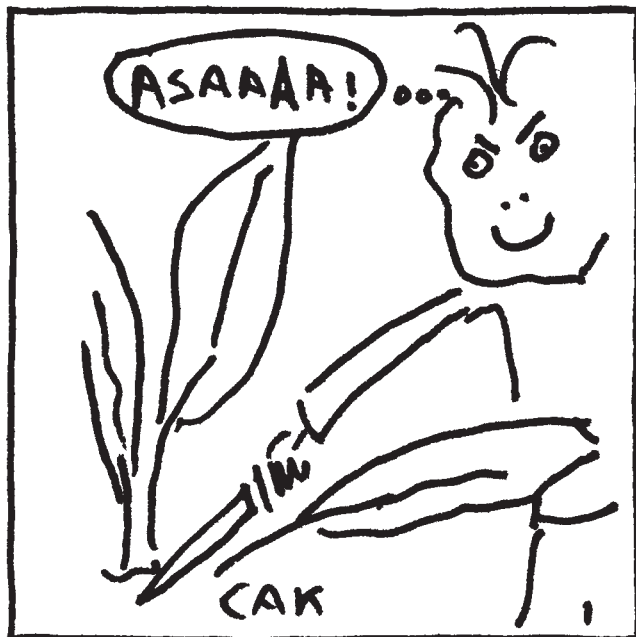
56

BLITVA VRAČA UDAREC

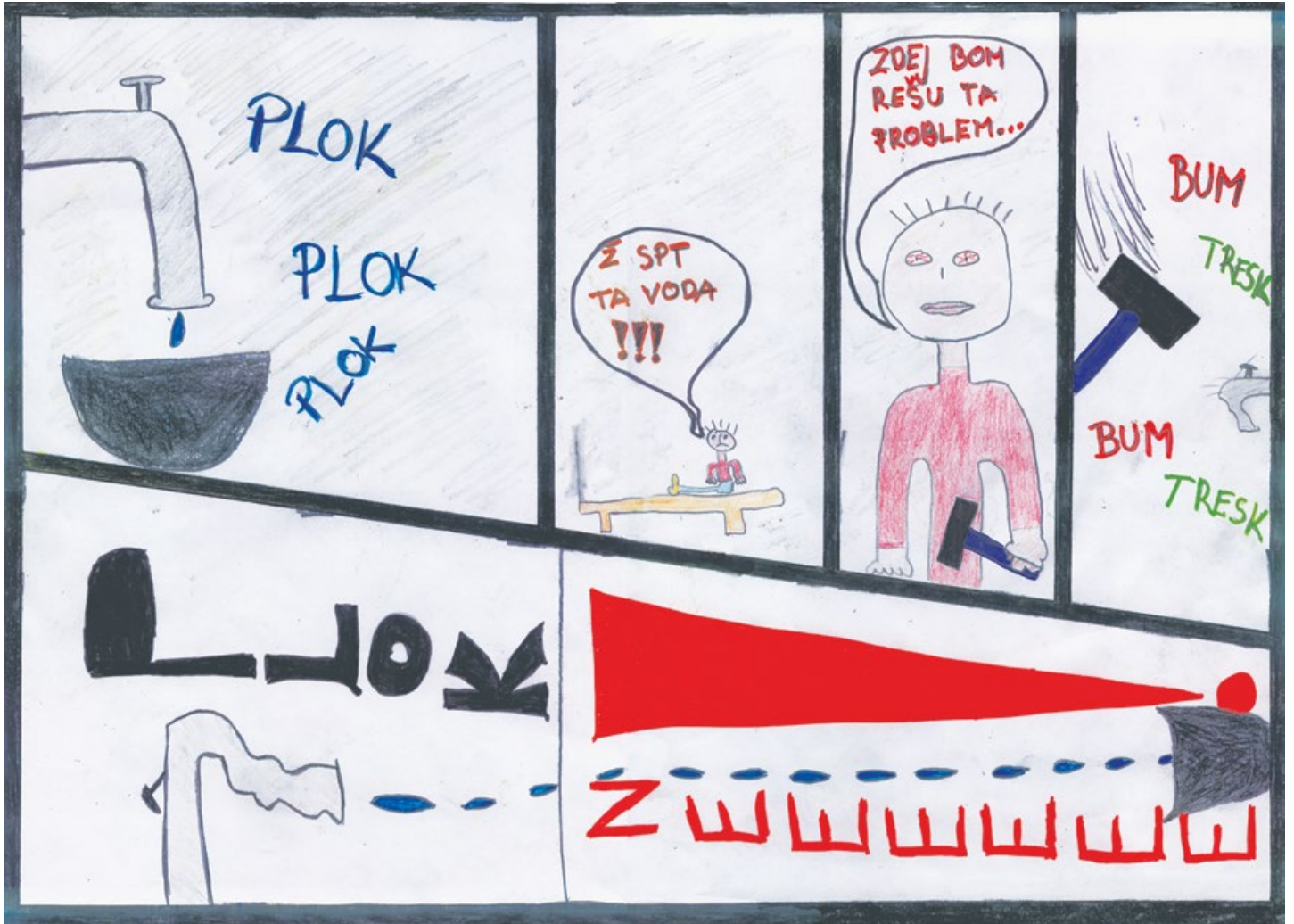
Branko Jesenšek (ZPKZ Dob)

BREZ NASLOVA

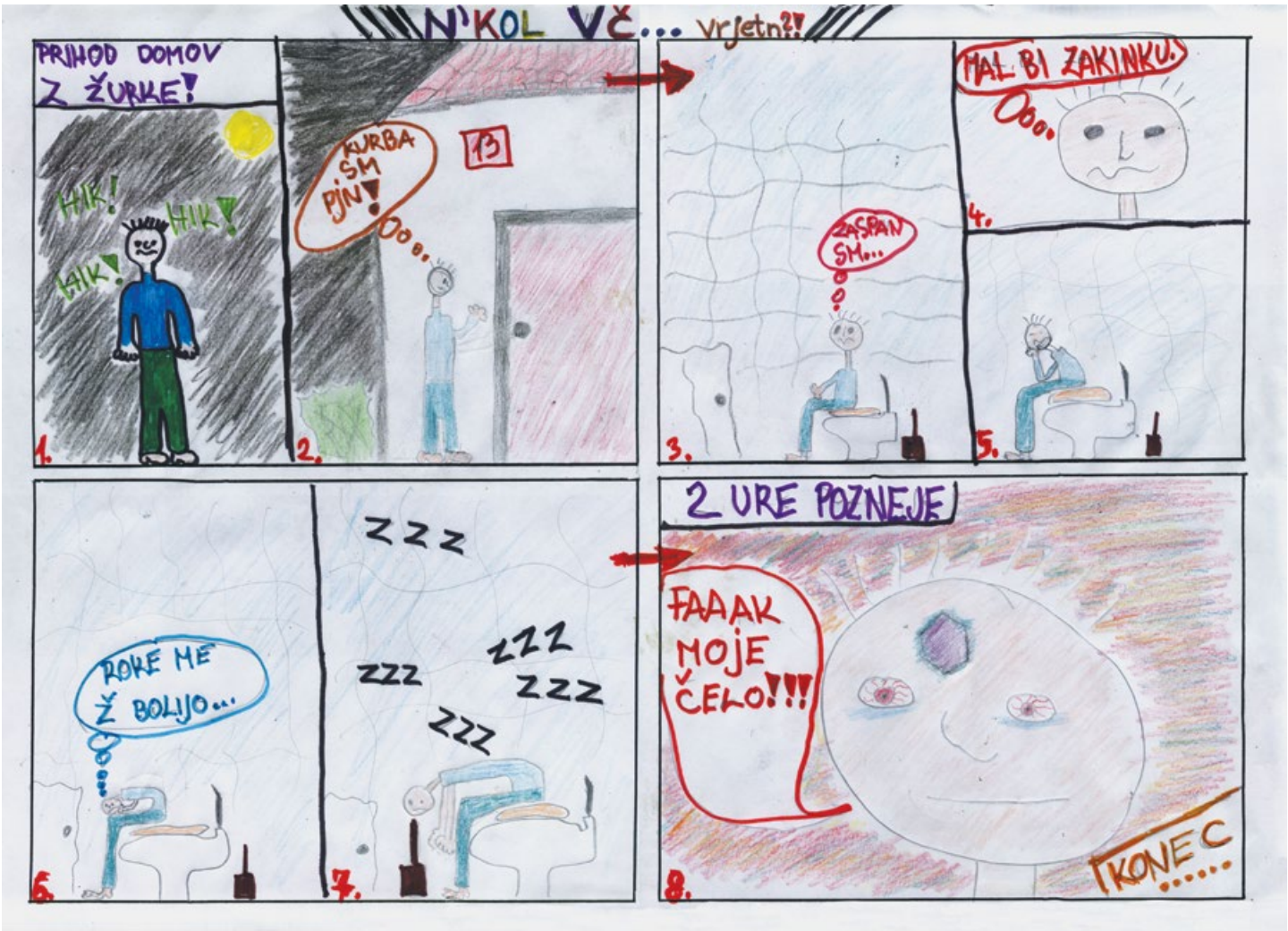
(ZPKZ Koper)

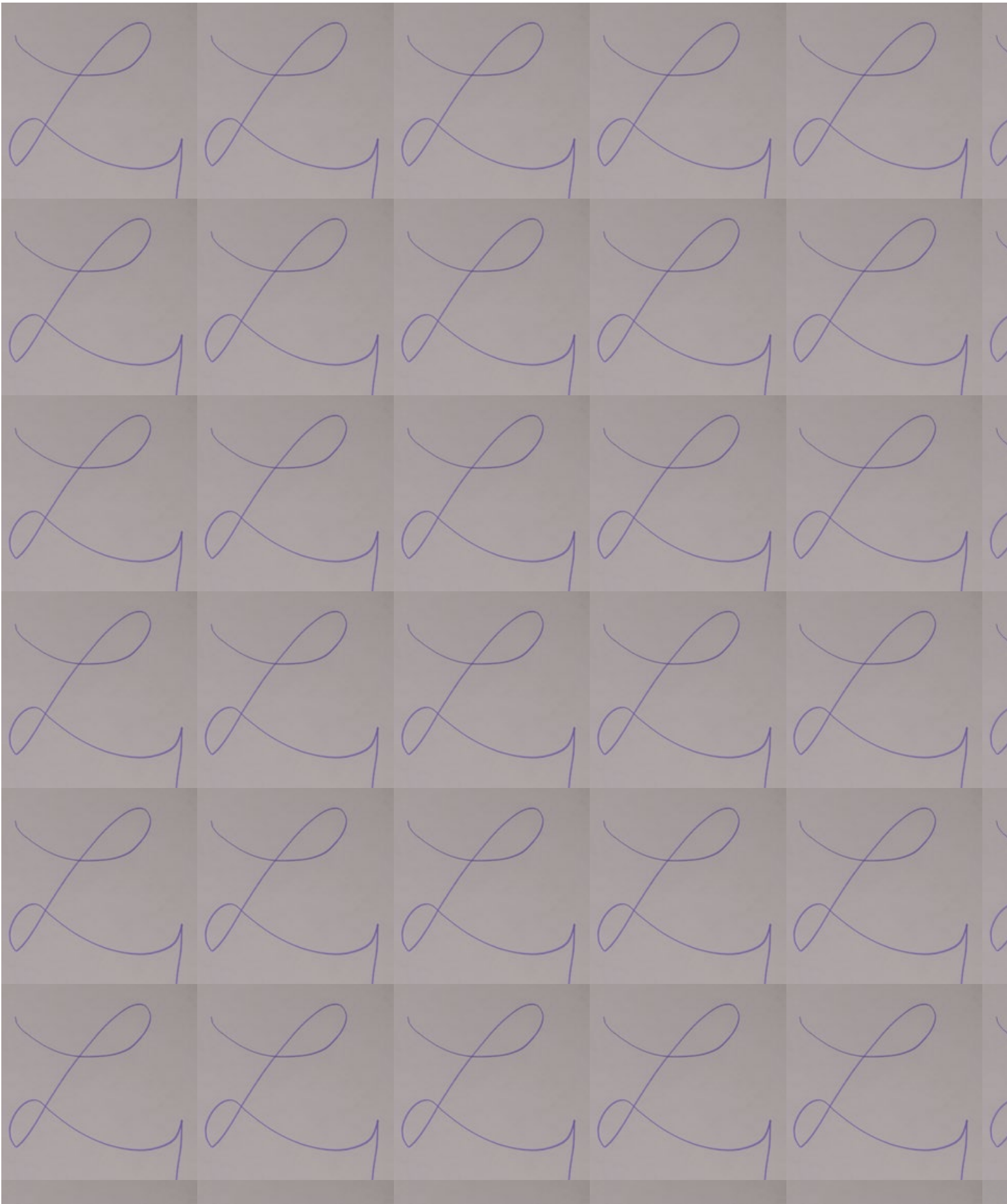
58

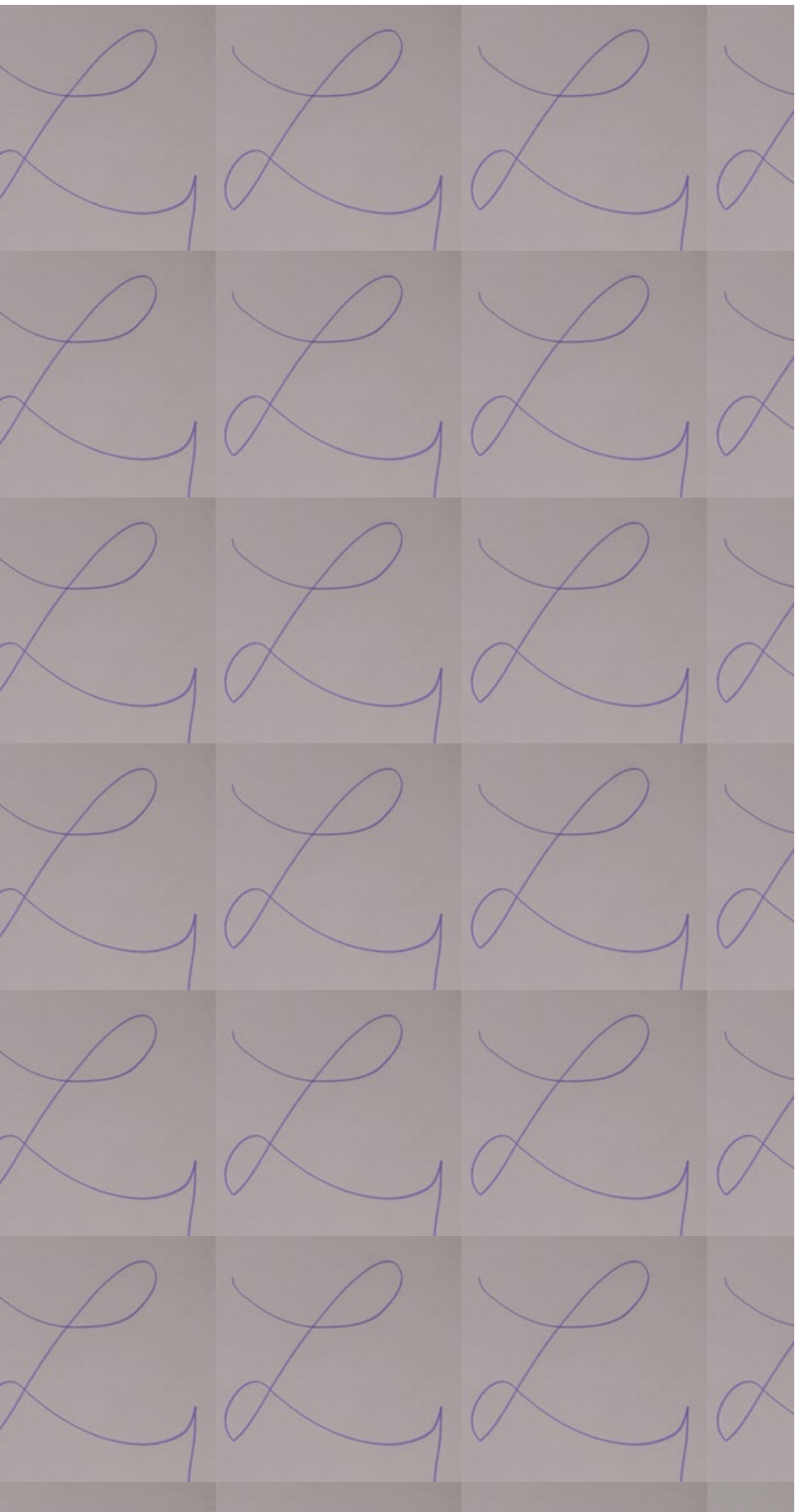
N'KOL VČ... VRJETN?!

(zpkz Koper)

Razmišljanja

življenje ali ne ni vprašanje. Neživljenja ne moremo živeti. Če rečemo življenju ne, moramo umreti.

Zato se bomo ukvarjali le z življenjem, ki ga lahko živimo. Največja problema, zaradi katerih življenja ne moremo živeti, sta upor in želja. Ko se upiramo, nečesa nočemo, ne želimo, da bi se nam zgodilo; v preteklosti, sedaj ali v prihodnosti. Borimo se proti nečemu in porabljammo svoj dragoceni čas, pozornost in energijo za nekaj, česar nočemo, česar ne sprejmemo z odprtim srcem. Enako je z željami. Hočemo nekaj imeti, hrepenimo po nečem, česar ne moremo imeti, ali smo celo zavistni. Obremenjujemo se in zamujamo življenje, ki ga imamo. Tisto, česar nimamo, je iluzija, je nekaj, česar v tem življenju ni in česar ne moremo živeti, ker ne obstaja. Zakaj se ljudje ukvarjamo z nečim, do česar ne moremo, kar za nas in naše lastno življenje ne obstaja? Primerjamo se z drugimi in kaj nam to pomaga?! Življenja drugih ne moremo živeti, lahko le svojega. Ker želimo nekaj drugega kot to, kar imamo, se zapletamo in smo izven svojega življenja. Priznajmo si torej. Živimo lahko le svoje življenje, kar smo in kar imamo.

Ali nam je nekaj všeč ali ne, je ponovno nekaj, kar nas odvraca od nas, našega življenja. Ljudje cenijo druge, torej se ukvarjajo z drugimi. Najprej moramo ceniti sebe. Cenimo svoje življenje. Svoje telo, nos, oči, ušesa, lase, celice, vsako najmanjšo podrobnost. Nikoli se ne neha, na vsakem nivoju se lahko občudujemo, raziskujemo. To, kar smo, nas razveseljuje. Tudi naše znanje, spomin, ideje, vse to smo mi, to je naše življenje. Nikjer ničesar izven življenja, kot npr. hotenja, upor, nervoza, sodbe, očitki, primerjanja, jeza, sovraštvo, maščevanje, in to samo zato, ker verjamemo, da so naši možgani center našega bitja. Niso. So krasno orodje. In to orodje moramo uporabiti, ko ga potrebujemo in le za to, za kar je primerno. Z možgani ne moremo delati nečesa, za kar niso narejeni. Uporabni so, da lahko organiziramo stvari, da npr. prestavimo šalico z omare na mizo. Ne pa, da sodimo, se jezimo, skušamo vse razumeti. Možgani so premajhni, nimajo te sposobnosti. Ne morejo dojeti. Tudi pes ne more razumeti gospodarja, mu pa verjame in zato je pomirjen. Vera nas pomirja, vendar razumeti ne moremo. Ne zahtevajmo od možganov, česar ne zmorejo. Če bi ljudje to dojeli in živeli le življenje, ki ga imajo, namesto da se upirajo zunanosti,

mejam, ki jih je zelo težko (ali celo nemogoče) spremeniti, bi bili notranje bogati. Vsak bi lahko rekel: »Končno sem srečen, pomirjen«. Tako pa vsi lovijo srečo, a je zares nikoli ne ulovijo. Jasno je, da imajo občutek, kako se jim stalno izmika, saj lovijo nekaj, kar je izven njihovega življenja.

Dokler živimo izven svojega življenja, ne moremo občutiti radosti, ki nam jih daje življenje, tega, kar imamo, ker se stalno upiramo, hočemo, pritožujemo, sodimo... Tako zelo smo zaposleni z drugimi, namesto z življenjem, če bi se ukvarjali s tistim, kar smo, kar imamo, pa bi bili polno zaposleni.

Za obstoj svobode so nujno potrebne meje, kjer se svoboda konča. Brezmejna svoboda ne obstaja, ker potem nima svojega nasprotja. Tako kot ima veselje žalost, belo črno, glasno tiho. Kljub temu se ljudje ukvarjamo, kako velika je ta svoboda. Ali imamo veliko ali malo materialnih dobrin, sreče, ljubezni ...

Imamo telo, ne moremo »imeti« ljubezni. Ljubezen je občutek, to čutimo ali pa ne. Je doživetje, ni predmet, ki ga lahko posedujemo. Torej, svoboda je lahko zelo majhna, tako kot bi ljudje rekli, da ima nekdo npr. le majhno stanovanje, ali da se ne more gibati, ali ima kakršnokoli drugo omejitev, ki jo kot tako razumemo le zaradi primerjave z drugimi. Potrebujemo referenco. Ko pa smo zares srečni, ni primerjave. Ko zares čutimo ljubezen, ni primerjave. Smo izpolnjeni, ne potrebujemo več. Ni polovično zadovoljstvo. Je celota. Ne potrebujemo več ali manj. Je stanje. To je to. Ni časa, ne prostora. Samo je. Ne pripada ničemur. Ljubezen stoji sama zase. In to doživimo, ko se odločimo živeti življenje, to, kar imamo, kar smo. Lahko rečemo, da smo potem le opazovalci, vendar ni tako. Življenje ni nekaj, kar počnemo. Ne moremo ga šteti, deliti, primerjati. Takoj ko življenje primerjamo, ga izgubimo, ker ga ne obravnavamo celovito. Človek, ki ima najmanjšo »svobodo«, lahko s tem, kar ima, ker se osredotoča le na tisto, kar ima, postane tudi sam notranje svoboden. Svoboden na način, da živi življenje skozi doživljanje in je zato srečen, ker ga ne preganjajo »neživljenjske« stvari, torej tiste, ki jih ni in jih nima.

Ko cenimo čas, živimo življenje, ga dihamo, črpamo iz njega. Manj, ko imamo nečesa, bolj to cenimo. Nekdo, ki mu primanjkuje vode, ceni vsako kapljico posebej. V njej vidi celotno življenje. Ob pomanjkanju časa je pomembna vsaka sekunda, ker jo želimo živeti, občutiti, doživeti.

Problem besede je, da vsakič, ko jo napišemo, iztrgamo iz življenja delček, zato ne moremo zapisati celote. S tem pa beseda izgubi pomen. Lahko napišemo neskončno knjig, a nobena ne more opisati celote, saj so vsaka črka, beseda, stavek le del te celote. Vrtimo se kot mačke okrog vrele kaše, ampak celote ne

moremo izpovedati. Veliko ljudi in knjig govori o tem, kako se moramo boriti s svojimi sovražniki, pa naj bodo zunaj ali znotraj nas. Vendar se s tem le upiramo in zato spet ne moremo živeti. Ni ničesar za odstraniti, ničesar za vzeti. Odločitev je le naša. Želimo živeti ali se želimo jeziti? Želimo imeti nekaj, česar nimamo, ali živimo to, kar smo in kar imamo. V tem uživajmo. Ko ni primerjav. Je le naša odločitev. Nihče drug je ne more udejaniti namesto nas. Lahko živimo le svoje življenje in tudi drugi ne morejo živeti našega. Ni niti preprosto niti težko. Samo je. Ne delimo, pa bo vse ostalo celo. In to je življenje, ki je popolno, celo, srečno, polno. In spet pridejo ljudje in rečejo: »Kaj pa to? Kaj pa tisto? Kaj pa ono?« in življenje gre mimo. Sami motilci.

Na zunanji svet ne moremo zelo vplivati, saj smo le del nje-ga, je nepredvidljiv, naključen. Želje se zato ne uresničijo vedno in zaradi svojih pričakovanj smo deležni razočaranja. Notranji svet pa je le naš, skoraj nihče ne vpliva nanj, je stvar naše odločitve, pozornosti. Doživljamo ga prek vseh čutil, ki nam z občutki in čustvi obogatijo življenje. Od notranjega sveta nas odvrtačajo motilci. Preživetje, strahovi, jeza, pohlep, krađejo čas naši pozornosti, ki bi jo sicer lahko usmerili v svojo notranjost, da bi se s pomočjo čutil bolje zavedali lastnih občutkov.

Vsak trenutek filtriramo ogromno informacij. Ne moremo se zavedati vseh, zato je temeljno, kam usmerjamo svojo pozornost. To je edina svoboda, ki jo imamo. Niti naše odločitve niso svobodne, saj so podvržene prepričanjem, nevronske povezavam in določenemu edinstvenemu trenutku. V drugem trenutku se lahko na podlagi novih prepričanj, počutij odločimo drugače in spet je vse stvar naključij, velikega števila spremenljivk, ki vplivajo na trenutno situacijo.

In tako bi lahko nadaljeval v neskončnost, ker bistva ne morem ubesediti z besedami. Izmika se mi. Zato bom končal. Naj vsak posameznik nadaljuje sam. Jaz sem naredil prvi korak, vse druge naj prehodi vsak zase. Pa srečno vam želim pri doživljanju življenja.

Ban Onimni
(ZPKZ Dob)

V MIRU IN TIŠINI

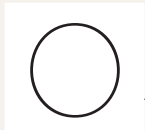

resničnem miru in tišini se pričujem spominjati glasov, napak – sebe. Le tako lahko analiziram posamezna stanja, ki so vzklila iz semen dobrega in zla. Posameznih dogodkov, ki so na nezavedni ravni zgradili moje veselje – mene, ki se skozenj pretakam. Če mi uspe, bo rodnost slabih semen upadla in bodo počasi odmrla in se iztrebila. Počasi, res počasi se bodo razrasla semena dobrega in prerasla zla mesta. Neizpodbitno dobro rojeva dobro in dobro ničemur ne škodi, slabo pa v svojem razdiralnem zlu škodi celo sebi! Zato slabo vedno potegne »krajši konec«.

Jaz
(ZPKZ Koper)

MOJ DAN V ZAPORU

Ob 5.45 nas zbudijo paznice. Sledi umivanje, če imaš čas, si lahko še skuhaš kavo in pospraviš posteljo.

Ob 6.30 sledi raport, kjer nas preštejejo. Če katera manjka na raportu, se jo zapiše. To velja za hujšo kršitev in zato dobiš vzgojni ukrep. Sledi zajtrk, nato si v kafetarnici lahko skuham kavo in pokadim cigareto.

Ob 7.15 sestra prične s terapijo. Včasih tudi malo kasneje. Če te mentor/pedagog potrebuje, te pokliče, ali pa tudi ne. Odvisno od njegovega časa.

Od 9.00 do 12.00 grem lahko v park, ker sem na polodprtem režimu. Rada tudi pospravljam in čistim.

Ob 15.00 je kosilo. Tiste, ki imajo denar, si lahko kupijo sendvič na delikomatu. Sama denarja nimam in si sendviča ne morem privoščiti, saj dobim od doma 15 do 20 evrov.

Ob 13.00 je znova terapija s sestro.

Ob 16.00 lahko grem na sprehod in ostanem zunaj, dokler se ne prižgejo reflektorji.

Ob 18.30 je pred večerjo znova preštevanje obsojenk. Zdi se mi, da nas štejejo kot ovčke. Po večerji se lahko stuširam, ker imam kopalnico v sobi. Včasih v kafetarnici gledam televizijo.

Ob 21.00 je znova raport, paznice nam razdelijo terapijo.

Ob 23.00 paznice pregledajo, ali smo v sobi, in nas zaklenejo. Zaklenjena sem, čeprav imam polodprti režim. Zaklenjena sem.

Tako je dan za dnem že pet let.

In tako bo še pet let.

Vlasta
(ZPKZ Ig)

MOJE PISANJE

Včasih besede kar izbruhnejo. Takrat moram pisati. Danes sem ostala v postelji, ker me močno bolijo ledvice. Vendar čutim in vem, da problem ni v ledvicah. V moji duši je, ki me boli stokrat močneje, v mojih spominih, ki vsakič oživijo, kot da bi vse znova doživljala. Ne znam si pomagati. Samo pisanje mi včasih pomaga, ker ne zmorem, da bi se s kom pogovorila. Četudi v pogovoru pride do te točke, nimam moči in poguma. Nočem usmiljenja, mnogi so preživeli še hujše stvari. Želim, da me vidijo tako, kot sem. Moje hudo se lahko zgodi vsakemu. Toda najprej moramo pomagati sebi, da bi lahko potem drugim v podobnih in še hujših situacijah. Včasih čutim, da sem pripravljena za korak naprej, a me vedno znova zgrabi panika, spet se zaprem vase in naredim varen zid sama pred sabo. Takrat zbežim v svoj varni svet. V pisanje. Da bom lahko nekoč govorila.

XXX
(ZPKZ Ig)

A

rija je, ko je bila majhna, živila z mamo in starejšo sestro. Bila je zelo nagajiv, razigran in radoveden otrok, njena sestra je bila bolj mirne narave. Mama je deklici vzgajala sama, le nekoč, ko se je zelo razjezila, ju je odpeljala k njenemu očetu. A le za en dan. Preveč ju je pogrešala, da bi bila brez njiju.

Arija in njena sestra tisto noč nista spali. Na stopnicah sta čakali na mamo. Prišla je zjutraj, pripeljal jo je sosed. Ko je stopila iz bele lade, sta deklici stekli proti njej. Ni ju zapustila. Njihovo življenje se je srečno nadaljevalo, vsak večer sta deklici zaspali vsaka na eni strani materinih prsi. Arija je hodila še v vrtec, ko je mami napisala svojo prvo pesem.

Ko je mama morala v Zagreb na zdravljenje zaradi alergije, ni imela denarja za plačevanje vrtca. Starejša sestra je že hodila v šolo, Arija pa je morala k mamini omi, svoji prababici. Čeprav je bila revna, je Ariji dajala vso ljubezen. Ko se je mama vrnila z zdravljenja, je opravljala priložnostna dela, belila hiše, sosedom kopala krompir, obirala fižol. Bila je oče in mama hkrati. Arija takrat še ni razumela, kaj pomeni, da nimaš očeta. Biti samohranilka je veljalo za sramoto.

Pri treh letih je Arija spoznala očima. Sprva je bil čudovit, počasi pa so se začeli dnevi in noči groze. Vsak dan je bilo hujše. Očim je začel piti, pretepal je Arijino mamo ter jo psihično in fizično zlorabljal. Ko je bila noseča z Arijinim polbratom, jo je udaril v trebuh, zaradi česar je imel deček kasneje hude posledice in je najbrž tudi zato dobil tumor v trebuhu.

A Arijina mama je otroke poskušala zaščititi, kakor je vedela in znala. Ko ji je mož ukazal, naj s pasom pretepe otroke, jim je naročila, da naj se delajo, kot da kričijo od bolečine, sama pa je udarjala po kavču. Arji je ta spomin ostal za vedno.

XXX

(ZPKZ Ig)

N

ekoč, že davno, smo z družino kampirali na Krku ali na Rabu. Ne spominjam se več natančno. Nekega dne sem šel po vodo, in ko sem vlekel posodo, polno vode, naenkrat pristopi starejši moški z mojim mlajšim bratom. Vprašal me je, ali je to moj brat. Odgovoril sem, da ne, in šel svojo pot. Čez čas »smo se našli«. Starša tega nista nikoli izvedela ali pa mi tega nista dala vedeti.

Moškemu nisem priznal, da to je moj brat, ker sem vedel, da je storil neumnost, česar me je bilo sram. Takrat sem se sramoval lastnega brata, če bi se lahko vrnil v tisti čas, pa bi vse naredil drugače. Povedal bi, da je moj brat in bi se zanj tudi potegnil, saj so konec koncev starejši bratje za to, da stojijo svojim mlajšim bratom in sestram ob strani.

(ZPKZ Koper)

PRVI ŠOLSKI DAN

Na moj prvi šolski dan se je naredil čudovit poletni dan. Tega sem bila vesela, ker sem bila za to priložnost lepo oblečena. Na sebi sem imela svojo najljubšo srajco z belimi črtami, od očima pa sem dobila bele sandalčke z rožicami. On me je tudi peljal v šolo. Žal mi je bilo, da tega ni naredila mama. A najbrž se je očim vsaj takrat želel pokazati v boljši luči kot sicer. Vse, razen srečanja z učiteljico, je zabrisano. Najbrž zato, ker sem jih kasneje od nje velikokrat dobila po prstih z ravnilom. In to je zatemnilo spomin na veselje prvega šolskega dne.

XXX
(ZPKZ Ig)

ŽIVALSKI VRT

Mislilim, da sem bil v drugem razredu osnovne šole. Namesto v šolo sem odšel v živalski vrt in se prav dobro imel. Pri akvarijih sem šel celo tja, kjer je vhod samo za osebjem. Večjih živali pa sem se bal.

Naslednji dan mi je učiteljica v šoli dala obvestilo za očeta, da me ni bilo v šoli. Zahtevala je razlago in podpis. Seveda sem podpis ponaredil in tudi to je oče izvedel na starševskem sestanku. Doma sem imel neprijetnosti, če se blago izrazim.

Po tistem sem take izlete še večkrat ponovil.

(ZPKZ Koper)

VOJNA

K

o se je v Bosni začela vojna, sem bila stara deset let. Bila sem razigran otrok, dobra učenka. Prvič sem se zavedla, da je vojna, ko so sredi pouka zatulile sirene. »Uzbuna!« To je bil znak za začetek bombardiranja. Morali smo se zateči v zaklonišče. Strah me je bilo. Nato smo hodili v šolo le dvakrat do trikrat na teden. Včasih pouka nekaj časa sploh ni bilo. Ko smo prihajali in odhajali v šole, smo čakali na premore med bombardiranjem, da smo lahko stekli ven. Še danes, pa čeprav je od takrat minilo toliko let, ne prenašam grmenja...

XXX

(ZPKZ Ig)

68

IZ MOJEGA DNEVNIKA

Ž

e nekaj dni nisem pisala. Žalostna sem bila. Polna spominov. Polna razočaranj nad drugimi in predvsem nad sabo. Slabo vest imam, da nisem bila dovolj močna. Toda kje naj bi dobila popotnico za življenje? Kot najstnico so me vrgli iz ene hiše v drugo. V čisto nasprotje. V drugi res ni bilo alkoholizma, zato pa neverjetno veliko negativne energije, žalosti, depresije... Posvojila sta me zakonca, ki sta leto dni pred mojo posvojitvijo izgubila hčerko v prometni nesreči. Hudo. Zelo hudo. Danes, ko sem sama mamica, lahko razumem njuno bolečino. Ne razumem pa, zakaj sta se odločila za posvojitve, saj psihično za to absolutno nista bila pripravljena. Mar sta mislila, da mi bosta z denarjem in materialnimi dobrinami kupila neprecenljive napatke za življenje? Iz nekdanjega skromnega položaja v bivši rejniški družini sem se znašla nekje, kjer se mi je v materialnem smislu izpolnila vsaka želja.

A zakaj me stresa jeza, ko se spomnim na to? Oblivajo me solze. Ali je bila vzgoja to, da sem morala kot pubertetnica vsak večer, čisto vsak večer z njima na pokopališče obiskat grob njune hčerke?

Najbrž sem tipičen primer, kdaj, kako in zakaj se otrok NE posvoji. In kdaj je že prepozno za prevzgojo. Kaj so največje napatke, ki jih posvojitelji lahko naredijo pri posvojenemu otroku.

Ali naj začnem naštevati? Ne! Preveč jeze je v meni.

Ja, bila sem depresivna najstnica. Živela sem v sobi, za katero so mi rekli: »To je zdaj tvoja soba.« V sobi, ki je bila do vrha napolnjena s stvarmi njune hčerke. S posteljnino, na kateri so bili oblaki, vred...

Bog mi odpusti, a še vedno se spominjam vonja tiste sobe, vonja po smrti in žalosti zaradi smrti lepega dekleta, ki je umrlo pri trinajstih letih...

Jaz pa sem bila živa...

001

(ZPKZ Ig)

OBSTAJAM (UTRINEK IZ OTROŠTVA)

Bilo je samoumevno, da sem dobra učenka. A meni je manjkala pozornost. Da bi kdo vsaj za sekundo pogledal moj šolski zvezek. Zato sem bila v sedmem razredu namerno zadostna. Samo zato, da mam spomnim, da obstajam. Kasneje sem se zaradi te manjkajoče »sekunde« domislila, da se bo mama mogoče spomnila na moj obstoj, če se najem tablet.

Za rojstni dan sem ji kupila rdečo vrtnico. Pred mlajšim bratcem in njegovim prijateljem sem začela goltati tablete. Med tem početjem sem poklicala mamo, da ji povem, da se poslavljam.

Končala sem na urgenci, kjer so mi sprali želodec, in kasneje na PHP, odkoder sem odšla prostovoljno. Vsaj malo pozornosti sem dobila. Pa tudi preveč.

Moja mama v tistem času ni bila mama, ki bi znala udariti po mizi in reči, da mora biti tako, kot je treba. S svojim obnašanjem sem ji postavljala meje in postajala do nje vedno bolj nesramna. Izsiljevanje, vedno hujše grožnje. Ja, hotela sem, da ima ona občutek krivde, ker sem jaz postala taka.

Počutila sem se čisto samo.

Tea
(ZPKZ Ig)

AVTO

Ko sem bil star dvanajst let, sem prejemal pokojnino po mami, ki mi je umrla. Poštar je seveda dajal denar v roke očetu ali mačehi, toda jaz sem svojo pokojnino vzel in si kupil svoj prvi avto. Še do danes starša ne veda, kaj se je s tistim denarjem zgodilo – še več, nikoli me nista obtožila, da sem ukradel svojo pokojnino.

Čez čas sem avto prodal v Zasavje. Po dolgih letih sem o svojem prvem avtomobilu od prijatelja izvedel zanimivo zgodbo. Povedal je, da se je s tem avtomobilom brez izpita peljal s prijatelji v diskoteko. Toda lastnica avtomobila, ženska, ki sem ji avto prodal, je v sanjah dojela, da ni ključev, se zbudila in videla, da jih res ni. Poklicala je soseda, sicer policaja, ki je takoj vedel, kje se potepa zagorska mladina.

Ne vem, kaj povezuje obe zgodbi, mogoče to, da intuicija včasih je, včasih pa je ni.

(ZPKZ Koper)

POHANE BANANE

Nekoč v mladosti sem bil srečno zaljubljen v prelepo žensko. Bila sva sama doma in bilo nama je malo dolgčas. Pregovarjala me je, kako dobre so pohane banane. Ne glede na to, da mi okus ni bil všeč, in ne glede na to, da sem zažgal posodo in je bilo vse stanovanje v dimu, se vedno nasmehnem, ko slišim, da kdo hvali pohane banane. Spomnim se na res prečudovito žensko ter imam nasmejjano dušo in srce in seveda obraz.

(ZPKZ Koper)

70

ODMEVI NA DELAVNICE

Edina dneva v tednu mi izpolnjuje knjižni krožek. Mentorica me je vzpodbudila k pisanju, tako da napišem kakšno pesem. Vzpodbudila me je k branju knjig. Vedno znova se kaj naučim. Gostje so super in nam vsaj malo popestrijo naš vsakdan. Krožek je tudi edina stalnica v tem zavodu.

Tea

(ZPKZ Ig)

Literarne delavnice so najboljša stvar, ki se mi je zgodila v zavodu v slabem letu. Gostje, s katerimi so se razvile žive in raznovrstne debate. Tudi nova in stara imena, ki so sama pozitivna presenečenja in izzivi. Zame nenazadnje iztočnica za študij primerjalne književnosti in filozofije. Hvala za zaupanje in upoštevanje naših predlogov.

Barbara

(ZPKZ Ig)

(ZPKZ Ig)

Ž

al mi je, da tega, kar sem spoznala na delavnicah, nisem spoznala prej. Sprošča me vsaka tema delavnice in mi ostaja v spominu. Delavnice so me vzpodbudile k pisanju. Celo svoj prvi prispevek sem prvič prebrala pred skupino. In to v svoji slovenščini, ha.

XXX
(ZPKZ Ig)

N

a delavnicah mi je prijetno sodelovati. Naučila sem se nekaj o pisanju zgodb in pesmi. Všeč mi je bil gost Ervin Hladnik Milharčič.

Vlasta
(ZPKZ Ig)

P

restajam kar dolgo kazen. Štiri leta in devet mesecev. Kot odvisnici so mi delavnice povrnile upanje zame. Ponovno sem dobila nek besedni zaklad. Prej sem že skoraj pozabila pisati. Sem motivirana in napisala sem že kar nekaj pesmi.

Tadeja
(ZPKZ Ig)

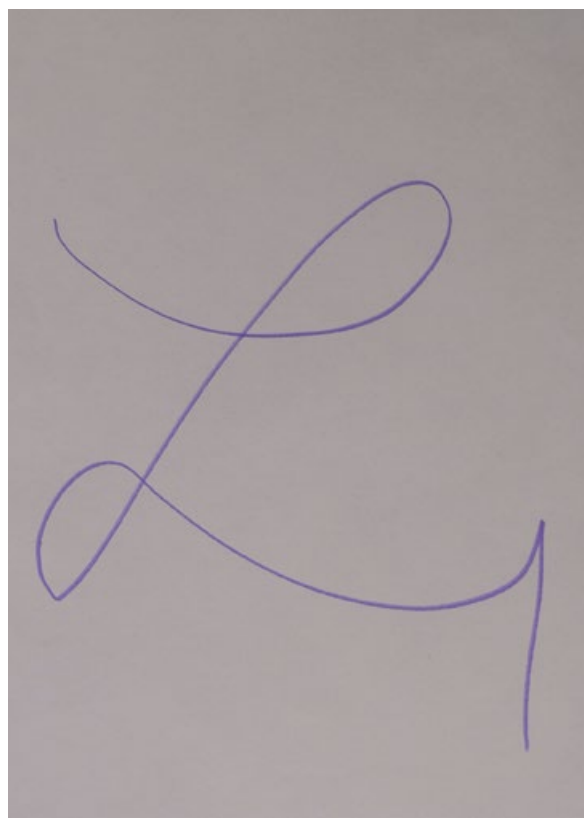
Č

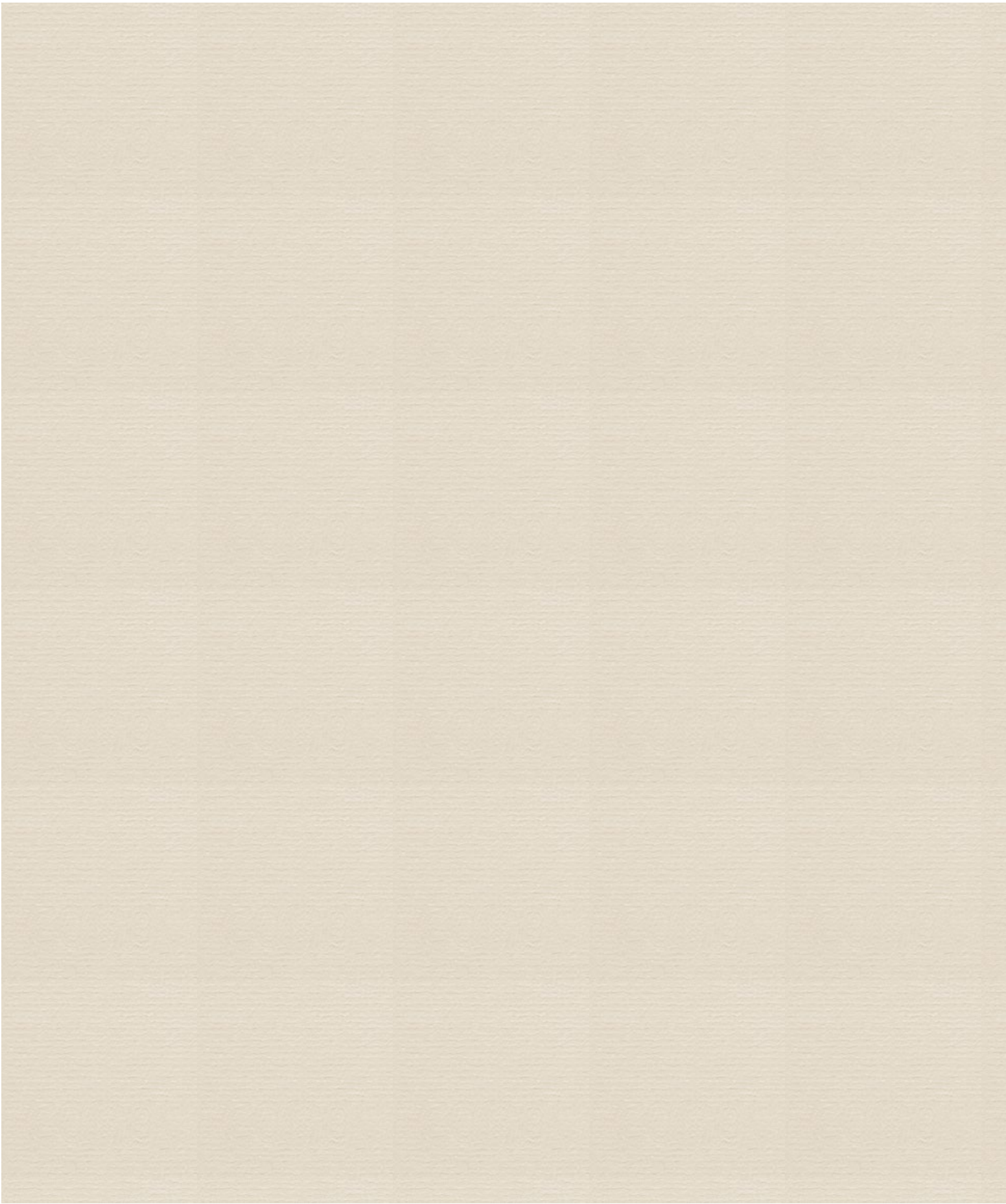
e bi vedela, da obstajata vsa ta literatura in možnost kreativnih literarnih delavnic, najbrž v mladih letih ne bi »odbluzila«.

Lucija
(ZPKZ Ig)

71

(ZPKZ Ig)

Pisma

POZDRAVLJEN, JIMMY!

Jah, tega pisma bi niti ne bilo, temveč bi vse ostalo v moji glavi, če me ne bi prepričali, naj pišem...

Bil si res faca. Učljiv, empatičen, priden in sploh kot miniaturnen kužek. Neprestano si kradel salamo in sir, še posebno rad pa si imel jagode, saj si se z njimi še nadišavil. Odlično sva se razumela in neznansko te pogrešam. Upam, da si si zdaj ustvaril veliko družino, kot je v vaši navadi.

Vsak večer si mi masiral hrbet in me žgečkal, da sem hitreje zaspal. Toda ko smo vsi zaspali, si začel raziskovati – brskati. Če sem ti pozabil nastaviti vodo, pa si me kar naenkrat ugriznil v palec.

Nisi pa imel partnerke in to si pogrešal. Vsako jutro si poslušal petje ptic in glasove drugih živih bitij – gnalo te je v naravo in med svoje. Predvidevam, da si se namenoma potuhnil v smeti, saj si vedel, da jih vsako jutro odnesem. Prvič sva te zasačila s Špelo in se od srca nasmejala. Naslednjič sem torej kar vedel, da si tam, da je to edina karta do tvojega sveta. Privoščil sem ti in tistega jutra nisem pogledal v vrečko za smeti.

Lepo bodi, Jimmy!

Robert

ŽIVIJO, ROBERT!

Tole pismo bi bilo v moji govorici videti kot šprint v krogu pod tvojo majico.

Se spomniš, kako sem kupal izza tvojega ovratnika med hojo po trgovini, in to prav takrat, ko bi moral nepremično ležati na svojem mestu? Koliko prodajalk pri blagajni sva prestrašila! Najprej so mislile, da gre za ponaredek, ko pa so le ugotovile, da sem pravi, so si komaj opomogle. »Pa drugič brez živali, prosim, ... veste, drugi nakupovalci...«

Všeč mi je bil papir, ki sem ga uporabil za gnezdo, in žagovina in tisti tulci, ki so me spominjali na luknje. Imel sem veliko dobre in raznovrstne hrane.

Pogrešam tvojo prijateljico. Zdaj imam tudi jaz svojo. Moja družina je velika in dobro sem se znašel. Hvaležen sem ti za vse.

Pozdravi Špelo in tudi tebi lep pozdrav,

Jimmy s sorodstvom

Robert Ž.
(*ZPKZ Koper*)

ZDRAVO, VAL!

K

ako si kaj? Peter tukaj. Upam, da si v redu in da si zdrav. Kako kaj v šoli? Ali še treniraš smučarske skoke? Si že najboljši? Gotovo se veseliš, da se je začela šola in boš spet videl sošolke in sošolce. Kaj še počneš? A kaj nagajaš mami, očku in sestram? Te dedek kaj obiše?

Vem, da sta ti mami in očka povedala, kje sem, zato ti bom, ko se srečava, vse lepo razložil. Ti povem še, kako je z menoj. Sem priden in ne nagajam – včasih se igram z žogo in včasih berem knjige. No, počasi se poslavljam in ti v pismo prilagam nekaj drobiža, da si boš kaj lepega kupil. Bodi priden. Rad te imam.

Pozdravi mami, očija in sestrici,

stric Peter

76

ŽIVIJO, PETER!

K

ako si, Peter? A si priden? Kdaj prideš in zakaj nisi že prišel? A se kaj žogate?

Začela se je šola in z mami sva kupila vse potrebno. Še vedno treniram smučarske skoke. Nisem najboljši, sem pa med boljšimi. Danes sem na treningu v Kisovcu skočil več kot sedemnajst metrov in nisem padel. Veliko se igram s tablico in pa s sosedom.

Mami in oči nista nikoli sitna. Dedek mi vedno prinese kakšno darilo in vedno me opozori, da moram biti priden, ker grejo poredni otroci v zapor. V zapor pa nočem, ker je tam verjetno dolgčas.

Kako si kaj ti? Kdaj prideš? Komaj čakam, da se vidiva. Glej, da ne boš nagajal pedagoginjam in vzgojnim in policistom!

Zdaj bom zaključil. Grem se še malo učiti in igrati, potem pa kopanje in spanje. Jutri je šola in moram zgodaj vstati.

Lep pozdrav od mami, očija in sestric.

Lep pozdrav tudi od mene,

šef Val

(ZPKZ Koper)

POZDRAVLJEN, BEDAK!

No, zdaj vidiš, kako mi je bilo, ko sem bila zaprta, prestrašena, obupana in polna skrbi. Prišel je tvoj čas – saj sem ti rekla, da boš prej ali slej na vrsti tudi ti.

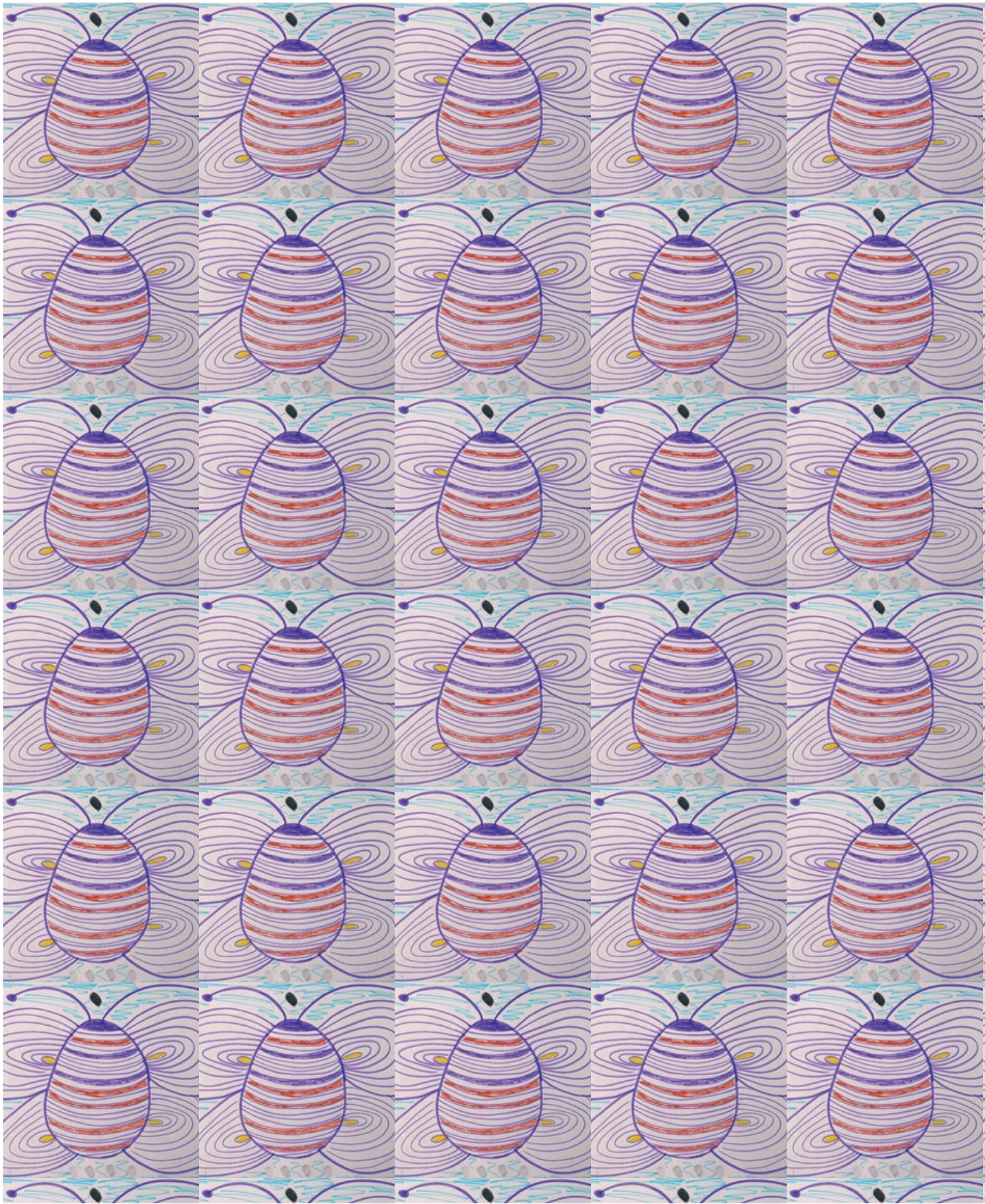
Takrat do mene nisi bil ravno fer. Kje imaš zdaj punco, ha? Naj ti ona pomaga, tako kot si ti njej pet let pomagal, meni pa ne. Zdaj naj ti pomaga tvoja draga. Ti je končno jasno, da te je samo izkoriščala in nagovarjala proti meni? Ožemala te je, da zdaj nimaš niti za tobak, pa sem te opozarjala.

Vidva sta žurala in zapravljala, medtem ko sem jaz sedela – tudi za vaju. Ustranih dvajset evrov si mi poslal in se izgovarjal na neporavnane račune. Sram te bodi!

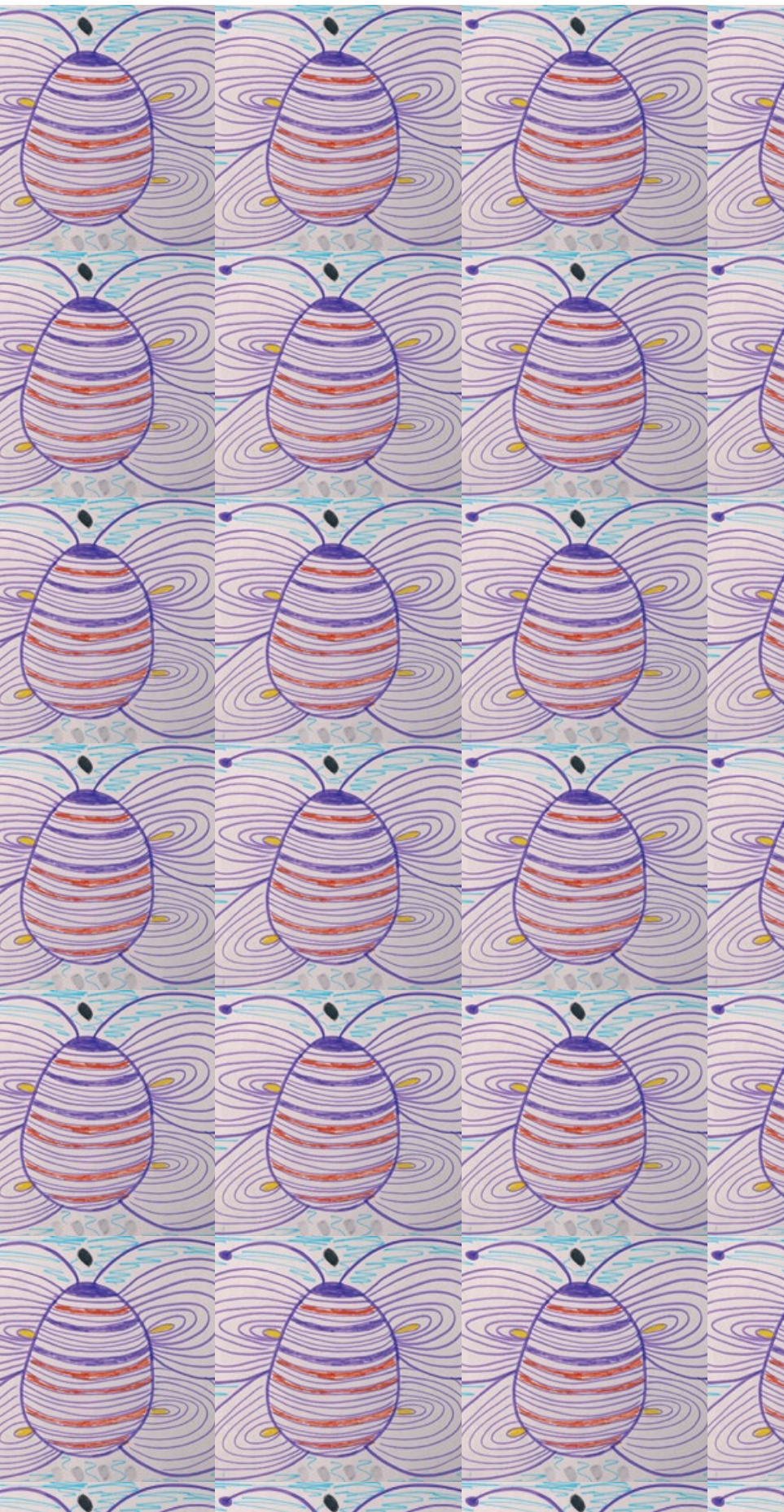
Uživaj in dobro premisli, kaj boš, ko prideš domov. Saj boš preživel, ne skrbi.

Adijo.

(ZPKZ Koper)

Spremne besede

PRVO LETO PROJEKTA »VKLJUČUJEMO IN AKTIVIRAMO!«

Iztek se leto 2016, ko smo na Javni agenciji za knjigo Republike Slovenije začeli z izvajanjem štiriletnega projekta »Vključujemo in aktiviramo!«, ki ga sofinancira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada. Namen projekta je opolnomočenje štirih ciljnih skupin (mednje sodijo zaporniki v fazi odpusta, osebe, ki se zdravijo odvisnosti od prepovedanih drog, osebe z motnjami v duševnem zdravju in osebe z motnjami v duševnem razvoju) za približevanje trgu dela.

Na usposabljanjih, ki so jih v letošnjem letu prvič izvajali izbrani mentorji – slovenski pisatelji, pesniki in ilustratorji –, so udeležence na podlagi obravnavanega slovenskega leposlovja spodbujali, da so razvijali lastno ustvarjalnost in kulturne potenciale ter tako izboljševali socialne veščine, potrebne za uspešno vključevanje v družbo.

V ta namen so mentorji po predhodno opravljenem seminarju, na katerem so se podrobneje seznanili s svojim prihodnjim delom, predvsem pa s posebnostmi vključenih ciljnih skupin, v sodelovanju s strokovnimi sodelavci iz institucij, ki so se pridružile projektu, izdelali načrte usposabljanj. V teh učnih načrtih so v povezavi z izbranimi knjižnimi deli predvideli, kako bodo udeležencem približali leposlovje, veščine kreativnega pisanja in izražanja, javnega nastopanja in samopredstavitve ter jih spoznali s svetom elektronske knjige in izboljšali njihovo digitalno pismenost. Likovno področje so prepustili ilustratorjem, ki so skladno z vsebino siceršnjih delavnic oblikovali programe ilustratorskih vsebinskih modulov, katerih so se predvsem veselili udeleženci, ki se raje kot z besedo ustvarjalno izražajo s sliko.

Mentorji so svojim skupinam vsebine lahko predstavili na zelo različne načine. Na voljo so imeli izbrana knjižna dela, ki so jih prinašali udeležencem v branje tako v fizični kot tudi v elektronski obliki, naložene na bralnike, v okviru projekta pa so lahko na srečanja vabili tudi številne goste, bodisi ustvarjalce s področja knjige bodisi druge strokovnjake, povezane s področji, s katerimi so se spoznavali ob obravnavi posameznih knjig. Ti so udeležencem s svojimi znanji, izkušnjami, predstavitvami in nastopi še

dodatno širili obzorja in bogatili njihove predstave o raznolikih v literaturi prisotnih temah. Mentorji so si ob tem prizadevali spodbuditi tudi lastno besedno ali likovno ustvarjalnost udeležencev. Izkazalo se je, da se v njih skrivajo različne nadarjenosti, ki so svoje mesto nazadnje našle v pričujočem zborniku.

V prvem letu izvajanja projekta smo v program vključili dve ranljivi družbeni skupini, zapornike v fazi odpusta in osebe z motnjami v duševnem razvoju. Zaradi njunih različnosti smo se zbornik odločili razdeliti na dva dela, pri čemer je prvi posvečen osebam z motnjami v duševnem razvoju in drugi zapornikom. Podobno kot mentorji, ki so svoje vnaprej skrbno pripravljene načrte usposabljanj ob dejanskem stiku z udeleženci skupin prilagodili njihovim željam in potrebam, sem se kot urednica pri snovanju zbornika približala avtoricam in avtorjem zbornika ter njihovim delom. Moje osrednje vodilo je bilo, da naj zbornik, iz katerega sta, kot rečeno, v procesu izdelave nastala kar dva, ne učinkuje kot zgolj stranski izdelek projekta. Želela sem si, da bi bili vsi soavtorji in soavtorice, ki so zanj prispevali svoja dela, ob koncu letošnjega leta za svoj trud in pogum nagrajeni z izdelkom, ki bi bil čim bolj podoben pravi knjigi.

Pobeg v literaturo je torej zbirka leposlovnih besedil in likovnih izdelkov, katere naslov je parafraza naslova besedila enega izmed piscev iz ZPKZ Dob. Tematika pobega, ki je s stereotipne perspektive več kot pričakovana v povezavi z zapori, zaporniki in zapornicami, lahko namreč zaobjema globlje pomen, kot je videti na prvi pogled. Čeprav se v nekaterih delih, objavljenih v zborniku, pobeg iz zapora pojavlja v svoji najbolj dobesedni in oprijemljivi obliki, pa se v drugih že kaže na simbolnejši in univerzalnejši človeški ravni, kot je najbolj neposredno izpovedano v zapisu »Moje pisanje«, v katerem je pisanje označeno kot varni svet, kamor je mogoče pobegniti. Prav to perspektivo želi poudariti tudi naslov zbornika, ki nakazuje, da naše pribežališče iz težkih življenjskih situacij ni zgolj spomin, temveč tudi domišljjski, literarni svet ali, še širše, svet umetnosti. S tega vidika bi bilo »pobeg v literaturo« pravzaprav še ustrežnejše poimenovati »izhodišče prek literature«.

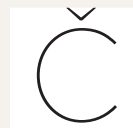
In samo še pojasnilo o tem, kako sem posamezne prispevke strukturirala v smiselno in celovito zaokroženo celoto. Nisem si jih želela razdeliti zgolj po strogo formalnih kriterijih, kar bi bilo sicer najlažje. V zbornik so vključena dela udeleženk in udeležencev vseh treh zavodov za prestajanje kazni zapora, ki so bili letos sodelavci projekta ViA. Ti so bili: ZPKZ Dob (skupino sta vodila Lenart Zajc in David Krančan), ZPKZ Ig (Cvetka Bevc in Samira Kentrić) ter ZPKZ Koper (Maja Vidmar in Damijan Stepančič). Dela, ki sem jih prejela od mentorjev

posameznih skupin, bi lahko razporedila v poglavja, določena glede na to, iz katere institucije so posamezni avtorji. Namesto tega sem se raje poglobila v vsebine posameznih del ter se odločila za razporeditev, ki ne upošteva, od kod prihajajo njihovi avtorji, temveč, kaj sporočajo njihovi izdelki. Za zunanji okvir sem si izbrala delitev besedil po zvrsteh, tako da so v knjigi teksti razporejeni v sklope pesmi, zgodb, stripov, (bolj ali manj) esejističnih razmišljanj in pisem. Pozorni bralec bo pri posameznih poglavjih prepoznal še dodatno logiko, ki sledi vsebini posameznih besedil in z njimi ujemaajočih se ilustracij. Pesmi v knjigi si tako sledijo glede na tematike zaporniškega življenja, zaznamovanega z rutino, dolgčasom, soočanjem s samim seboj in lastnimi čustvi ter s hrepenenjem po svobodi in ljubezni. Podobno tudi zgodbe, stripi in razmišljanja (bodisi realistično bodisi domišljijisko) najpogosteje ubesedujejo in upodabljajo motive iz zapora ali spomine na bolj ali manj travmatične oziroma prijetne dogodke iz preteklega življenja.

Spremnne besede mentorjev in mentorjev ilustratorjev, ki slikovito ponazarjajo, kako so potekala njihova druženja z udeleženci delavnic, kakšni odnosi so se med njimi razvili in, seveda, na kakšen način so nastajali objavljeni prispevki, so namerno uvrščene na konec zbornika. Prav je namreč, da besedilna in likovna dela posameznih avtorjev (moških in ženskih glasov oziroma principov) bralcem najprej neobremenjeno spregovorijo sama zase.

*Zarika Snaj Verbovšek,
urednica in koordinatorka projekta*

VIA DOB!

ar književnosti je skrit v bralcu. Znaki, črke se prelijejo v besede, besede v stavke in stavki v misli. Vedno je bralec tisti, v katerem se ob prebranem stavku zbudijo misel, predstava, zgodba. Ubeseđeni heroji, literarne lepote, grozljive spake, čudovite pokrajine ali fantastična vesolja, ne glede na to, kako in v kakšne podrobnosti jih pisec opisuje, vedno bo bralec tisti, ki si bo o njih ustvaril končno sliko. Bolj ko se ga bosta ta slika, ta zgodba dotaknili, globlje ko bosta segli v njegovo dušo, več misli in refleksij jima bo bralec namenil. Prebrane zgodbe so marsikdaj edina predstava o deželah in neznanih ljudeh, ki si jo bralci lahko ustvarimo. Res je, film in tudi gledališče nam lahko neko zgodbo povesta drugače, vendar bistveno manj ponotranjeno, kot to zmore pisana beseda, saj je pri slednji bralec s svojimi predstavami hote ali nehote soustvarjalec zgodbe. Refleksije prebrane zgodbe, pa naj mu bo ta všeč ali ne, vedno izvirajo iz njegove duše. Vsak pogovor o tem, zakaj nam je neko delo všeč, oziroma zakaj nam ni, od nas zahteva brkljanje po nas samih, da lahko artikulirano pojasnimo svoje mnenje. Branje torej sproži tudi razmislek o samemu sebi. Včasih branje zares dobre knjige v nas zbudi tudi željo, da bi ustvarili lastno zgodbo. Ob tem se mora avtor podati še globlje vase, v svojo izkušnjo. Sam pred sabo mora osvetliti svoje najtemnejše misli, razgaliti tisto, kar ga dela srečnega, kot tudi tisto, kar ga peha v obup. Pisanje je obenem tudi brkljanje po samem sebi, ki od avtorja zahteva brezkompromisno iskrenost. Tako ni naključje, da nekatere države po svetu zapornikom za napisano knjigo do določene mere skrajšajo zaporno kazen. Nekatere zapornikom, ki v zaporu veliko prebirajo, to celo priznajo kot del resocializacije, saj ravno introspekcija, soočanje s samim seboj, omogoča človeku razčistiti s travmatičnimi izkušnjami, kar pa je osnova za uspešno vklapljanje v družbo, v življenje. Če nočemo pristati na to, da je zavod za prestajanje zaporne kazni v sodobni družbi zgolj parkirišče za ljudi, ki so na svoji življenjski poti naredili takšno ali drugačno napako, katerih se hočemo zato znebiti ali pa se jim za njihovo dejanje maščevati, če torej želimo, da se nekoč vrnejo med nas in živijo normalno življenje, jih moramo spodbujati k branju, debatiranju o prebranem in lastnem pisanju.

Tak razmislek me je že pred leti vodil, da sem institucijam, ki so pri nas namenjene predvsem prevzgoji mladoletnih

prestopnikov, ponudil svoje sodelovanje. Brezplačno, prostovoljno seveda. Na moje presenečenje je bil takrat edini izmed zavodov, ki se je na mojo ponudbo odzval, Vzgojno-izobraževalni zavod Višnja gora, ki ga je tedaj vodil ravnatelj Jože Horvat. Hitro sva našla skupni jezik in tako sem v zavodu enkrat tedensko po dve šolski uri pol leta vodil literarno delavnico, ki jo je obiskovala skupina deklet. Po tej izkušnji sem želel to svojo dejavnost dvigniti na višji, bolj profesionalen nivo. Ko je Javna agencija za knjigo RS začela izvajati operacijo »Vključujemo in aktiviramo!« (ViA), sem se temu fantastičnemu projektu, v katerem pisatelji in ilustratorji pomagamo pri učenju kreativnega dela ne le zapornikom, pač pa tudi drugim skupinam ljudi, ki bi jih družba najraje pozabila, seveda želel pridružiti. Prevzel sem vodenje literarnih delavnic v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob.

Tam sem se srečal s skupino ljudi, ki so se mi pridružili zaradi različnih razlogov, predvsem pa zato, ker jih privlačijo knjige, ker jih zanima poglobljena debata in ker si želijo literarnega ustvarjanja. Po nekaj urah smo hitro vzpostavili delovni in tudi tovariški odnos. Sam namreč nikoli nisem želel prevzeti vloge učitelja, kaj šele nekakšnega dušnega brkljača, ki bi se jih trudil spraviti na »pravo« pot. Zame so bili odrasli, inteligentni ljudje, ki jih zanimata literatura in aktivno družbeno življenje nekje tam zunaj, izven zaporniških sten. Pač, književnost izvira iz življenja, zato bi bilo nesmiselno debatirati o njej, ne da bi se ob tem dotaknili aktualne domače in svetovne politike, družbe, religije, znanosti, zgodovine, krivic in raznoterih utopičnih zamisli. Ob tem so nas obiskovali številni avtorji pa tudi drugi strokovnjaki različnih področij. Prepričan sem, da jim je vsak izmed njih dal košček lastnega dela in znanja. V povračilo pa je dobil košček vsakega izmed udeležencev literarne delavnice na Dobu. Vsako prebrano knjigo, pa naj je bil to Bartolov *Alamut*, Jančarjev roman *To noč sem jo videl*, moja *Agencija* ali pa katera druga, smo najprej literarno analizirali, skušali razumeti avtorjeve prijeme, jo umestiti v čas njenega nastanka in se zarezeti nanjo z današnjega vidika. Bistveno je bilo, da smo pri tem vzdrževali visok nivo debate brez skakanja v besedo. Izhodišče, ki smo se ga nenehno držali, je namreč bilo, da je vsako mnenje dobro in pravilno, če je le argumentirano. Edino, zaradi česar je neko mnenje bolj utemeljeno od drugega, je teža argumentov. Priznati moram, da mi je bilo delo s skupino inteligentnih ljudi na takšnem nivoju v veselje. Po drugi strani pa so mi tudi udeleženci delavnic zagotavljali, da je veselje obojestransko, saj jim tam, kjer so, manjkajo trenutki za intelektualno poglobljeno diskusijo. Nisem bil torej edini, ki se je vedno znova z veseljem odpravljal na naše skupne ure.

Krona projekta je seveda lastno kreativno ustvarjanje udeležencev. Najprej smo se ga lotili teoretično, pri čemer so seveda zelo pomagale debate o prebranih knjigah in o tem, kako je določeni avtor gradil svojo zgodbo. Poleg tega smo delali različne praktične vaje v urjenju sloga in izgradnji dramaturgije zgodbe. Vadili smo pisanje dialoga, opisa nekega dogodka na različne načine, v živo smo si pripovedovali zgodbe. Na koncu so se štirje udeleženci usposabljanja odločili, da se bodo tudi sami preizkusili v lastnem ustvarjanju, ki bo preseglo mejo vaje v slogu. Kot mentor sem v njihove zgodbe posegal pri dramaturški zgradbi besedila, saj kratka zgodba zahteva osredotočeno pripoved, ki se zaradi prostorske omejitve ne more izgubljati v stranskih pripovedih in podzgodbicah. Prav tako sem nekaterim avtorjem pomagal pri oblikovanju dialogov. V slog, jezik in samo zgodbo pa nisem posegal, saj je to stvar avtorja.

Nastala besedila so štiri zelo različne zgodbe, esej in pesem. Vsak od avtorjev ima popolnoma drugačen pripovedni slog, pa tudi vsaka od pripovedi je povsem samosvoja. Vsem je skupno, da izhajajo iz lastne izkušnje. Zgodba »Propadla kultura temnih oblakov« je nadrealistična, fantastična, metaforična pripoved o sanjskem zaporu, v katerem ljudje oziroma neka druga počlovečena bitja živijo življenje, polno namišljenih in priučenih spon, dokler ne spoznajo vse navideznosti lastne stvarnosti in se ne prebudijo v drugačno navideznost. Druga zgodba, »Težka smrt«, izhaja iz avtorjeve izkušnje v obdobju vojne v Bosni in Hercegovini. Gre za pretresljivo pripoved o bedi, življenju in smrti, ki pa kljub krutemu in hladnemu času ter okolju izžareva toplino in ljubezen do ljudi, še posebej pa jo odlikuje grenak in nenehno prisoten humor. Zgodba »Pobeg v spomin« s potopisno natančnostjo opisuje zapornikov spomin na zabaven poslovni izlet v London, ki ga je doživel, ko je bil še na svobodi. Od vseh je še najbolj realistično zaporniška zgodba »Legenda Jon«, v kateri spremljamo usodo zapornika v zaporu na Dobu, ki je zagrešil umor v samoobrambi, nekaj, kar bi se lahko v takšnih okoliščinah zgodilo vsakemu človeku. Pa vendar skuša storilec v besedilu po storjenem dejanju umor prikriti in se znebiti trupla, pri čemer njegova dejanja ob panični odsotnosti razuma postajajo čedalje bolj grozljiva, pripoved pa vse bolj tragikomična. Kot vse omenjene zgodbe se tudi esej dotika temeljnih eksistencialnih vprašanj o smislu življenja ali iskanju smisla v življenju, o krutosti družbe in o iskanju poti iz izgubljenosti v svetu. Zgodbe odpirajo vprašanja, na katera pa mora odgovore izbrskati bralec sam, v sebi. Je enajst let zapora za umor, ki se je zgodil v samoobrambi, prestroga kazen? Če ima nekdo moč nad drugimi, mu to daje pravico, da se nad njimi

izzivlja, jih sovraži in prezira? Je smrt lahko bistveno lažja in enostavnejša od življenja samega? Ali pa, kot se sprašuje Ban Onimni v svojem eseju o življenju, kaj je tisto, kar nas trga od bistva življenja?

Besedila, ki so jih napisali avtorji z Doba, vsebujejo vse tisto, o čemer sem pisal na začetku tega uvodnika: bralcu sežejo globoko v dušo in v njem zbudijo temeljna vprašanja. Segajo torej tja, kamor mora segati književnost.

Lenart Zajc,
mentor v ZPKZ Dob

84

O DELAVNICAH STRIPA V ZAPORU DOB PRI MIRNI

DELO NA TERENU

Na pripravljalnem predavanju je gospod Uroš Prelog, psiholog v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni, predstavil najpomembnejše značilnosti interakcije v zaporu. Med drugim je kot temeljno izpostavil, kako se je potrebno držati dogovorov. Če se dogovorov ne bomo držali mentorji, je poudaril, se jih tudi zaporniki ne bodo. Eden izmed teh je tudi dogovorjena ura pričetka delavnic. Kot notorični zamudnik sem si to z velikimi črkami zapisal v beležnico, a že prvič skoraj zamudil. Od takrat sem se na srečanja raje odpravljal uro prezgodaj. Odvečni čas sem potem brezskrbno zabil v Mirni ob kavi.

Delavnico sem začel s kratkim predavanjem o poglavitnih značilnostih stripovskega izražanja in z videoprojekcijo svojih ustvarjalnih dosežkov. Osebna predstavitev se mi je zdela odločilna, da pridobim spoštovanje kot strokovnjak na svojem področju.

Po končani lastni hvali se mi je zdelo bistveno spoznati vse udeležence in si zapomniti njihova imena. Imena niso pomembna le zaradi boljše komunikacije, temveč predvsem zaradi osebnega odnosa, ki ga med delom gradim z vsakim posameznikom. Ta odnos je pripomogel k dobrem vzdušju na srečanjih, na katera sem se tudi sam z veseljem vračal.

Nekateri so tako zavzeto osnovali svoje izdelke, da sta bili dve pedagoški uri prekratki. Z njimi sem ostajal še dodatnih dvajset minut po vsaki končani delavnici. Tedenski termini so mi dali čas, da sem sproti pripravljaj nastale izdelke za končno izvedbo in se o spremembah pogovoril z udeleženci.

Tudi sicer bi mi prav prišel kakšen dodaten termin ali dva. Po zadnji delavnici je ostalo še nekaj nedokončanih slik in nedorečenih psevdonimov. Pri nadaljnji komunikaciji z zaporniki mi je pomagal Lenart Zajc, ki jim kot literarni mentor še vedno izroča moje pozdrave.

Življenje v zaporu ni lahko. Med mojimi obiski, ko sem pešačil od kapije do zadnjega bloka, me je med skupinami glasnih zapornikov večkrat obdalo nelagodje, kljub prisotnosti paznikov. Predstavljam si, da mora biti bivanje, ujeto med konstantno previdnostjo na eni strani in dolgčasom na drugi, precej frustrirajoče.

Eden od udeležencev mi je ob koncu povedal, da naše delavnice vsem veliko pomenijo. Popetrijo jim bivanje v zaporu, zato so se jih redno udeleževali in ostajali z menoj v predavalnici še po koncu uradnega dela.

ANALIZA STRIPOVSKIH DEL

Strip »Invazija iz vesolja« Žalika B. se lahko bere kot pripodoba avtorjevega življenja v zaporu. Črni ploskvi vesolja na prvi in zadnji sliki sta težki kot zaporniške krogle, ki v stripu napadejo Zemljo. Teža je še dodatno izpostavljena v kontrastu s svetlimi slikami, ki sestavljajo sredico zgodbe.

Avtor stripa »Vlada«, Missing Ace, se je dal le stežka prepričati, naj sam nariše svoj strip. Zamisel za strip je imel in tudi razčlenitev stripa sva pripravila, ni pa se počutil sposobnega strip tudi narisati. Za spodbudo sem se z njim pogovoril o vlogi risbe v stripu. Ta je predvsem v jasnem sporočanju informacij. Njena estetska plat je drugotnega pomena. Razbremenjenemu mu je uspelo s preprosto, a simpatično risbo posredovati vse ključne informacije, pomembne za razumevanje zgodbe. V njej v prvi pasici vidimo politika, prepoznamo ga po obleki in kravati, pred mikrofonom. Obrnjen je k bralcem stripa, kot da s svojim govorom nastopa pred nami. Ta povezava je še dodatno izpostavljena v tretji sliki, kjer obrnjen rakurz bralce postavi med množico poslušalcev.

Pogosto na stripovske delavnice nosim različne pesniške zbirke. Prenekateremu je težko v omejenem času priti na plan z izvirno zgodbo. Takim ponudim v branje poezijo, ki jo lahko uporabijo kot osnovo za izdelavo stripa. Jožef si je izbral pesem »Saški« Toneta Pavčka. Začetnih nekaj verzov je pri stripu »V tvojem svetu« vzel za ogrodje svoje zgodbe, ki ji je dodal še lastno besedilo in interpretacijo.

Fela, kot se je poimenoval avtor stripa o amerškemu getu »Ghetto«, je to življenje videl od blizu. Zgodba o izmišljenem protagonistu C-Rocku, preprodajalcu mamil, je nastala po njegovih lastnih opažanjih med prebivanjem v ZDA. Avtorju je dinamičnost preprodajalskega posla uspelo uspešno prikazati z razgibano postavitvijo okvirjev, predvsem z uporabo diagonal. To izkušnjo je še dodatno podkrepil s hitrim menjavanjem planov, ki si od totala, portreta, detajla in 'amerikanke' sledijo iz kadra v kader. Uporaba belih in črnih ploskev poudarja dramatičnost dogajanja. Grozeče ozračje je izvrstno upodobljeno z uporabo grobih šrafur, kjer se črno ozadje približuje liku.

Strip je lahko tudi orodje za izražanje frustracij. Avtor s psevdonimom Jesenšek Branko je svoje nezadovoljstvo z zaporniško dieto prikazal v precej začinjenem stripu »Zdrava hrana«. Do živega pa mu je prišla tudi blitva, ki jo je malo pred začetkom delavnice pulil v sklopu zaporniških aktivnosti (»Blitva vrača udarec«).

Sergio Pescatore je imel kmalu po začetku delavnic odobren začasni izhod. Zaradi časovne omejitve sem se z njim dogovoril za nekoliko drugačen način dela. Zgodbo, ki jo je želel povedati, sva razčlenila na tri temeljne prizore. Ti se ponavljajo v celotnem stripu o amerškem milijarderju Hughu, menja se zgolj besedilo v oblakih. Risba nam tu razodene le nekaj najpomembnejših informacij, predvsem pa rabi kot opora besedilu.

Agiž Asrib je s pomočjo svojih ilustracij prikazal izkušnjo bivanja v zaporu. Na prvi skozi rešetkasta okna vidimo pokrajino, v kateri so med sončnice in obsijane hribe zasajeni znak, reflektorji in žičnata ograja. Na drugi ilustraciji je upodobljen blodnjak brez izhoda.

David Krančan,
mentor ilustrator v ZPKZ Dob

ivim, da pripovedujem zgodbe. Misel, ki jo je izre-

kel prenekateri pisatelj. Misel, ki sem jo kot seme natrosila na eni izmed uvodnih delavnic na Igu ob pogovoru o tem, da ljudje pravzaprav mislimo v zgodbah, ki jih potem pripovedujemo. In včasih se nam iz ust nehote zakotrlja kakšen verz. Ali vsaj rimane besede. Takrat ko poskušamo opisati, kaj čutimo. Kaj se z nami dogaja. In nenadoma to postane tako močno, da želimo to zapisati. Zberemo pogum in vztrajnost. Izpolnimo si željo. Napišemo.

86

Prispevki, katerim je namenjena moja popotnica, so nastajali ob delavnicah in med njimi. Udeleženske so sprva plaho prinašale svoje pisanje, sprejemale moje vzpodbude in napotke za obdelave, sčasoma pa so v moje roke vedno pogosteje prihajali pesmi, dnevniški zapisi, spomini, kratke zgodbe, utrinki. Udeleženske so svoje življenjske izkušnje počasi preoblikovale v literarno snov. Pred bralcem je tako izbor njihovih del, ki ga bom predstavila po abecednem redu.

Če drži, da naključja ne obstajajo, ampak se za navidezno nepovezanimi dogodki skriva pot, potem ni naključje, da se izbor pričinja z Barbarino in Teino pesmijo »Hepatitis C«. Ker sta jo predstavili in prebrali na delavnici med smehom, ki je tolikokrat pospremil komentarje ob knjigah ali anekdotične pripovedi naših gostov. Ker je bila to ena izmed naših poti. Toda pesem ni le humorna ali zbadljiva. Ironija, ki zasiči skoznjo, ta žlahtna začimba, pesmi pridoda trpkost in pokaže, da lahko ta pesniška dvojica ob pisanju stakne glavi in tako eni kot drugi da zalet za novo ustvarjanje.

Prispevek 001 sem nasloвила »Iz mojega dnevnika«. Odlo-mek je namreč izbran iz zelo obsežnega zapisa, ki sem ga pre-jela v branje, deluje pa kot zaokrožena celota. Pripovedni tok, ki sprva v ospredje postavlja občutenja žalosti in jeze, se vedno pogosteje navezuje na spomine posvojenega otroka, dokler ti ne prevladajo in se ne spremenijo v izpoved bolečine mladost-nice, ki lahko še kot odrasla v nosnice priključijo vonj po smrti iz sobe pokojnega dekleta, katerega naj bi nadomestila njenim staršem. Iskreno in občuteno. Napisano z roko, ki pisavo ostri ob dnevniških zapiskih.

Lucijina »Smrketa« je kratka zgodba, izpoved otroka, izpo-stavljenega nasilju. V svoji večplastnosti in igri otroške domiš-ljije ter simbolnosti doseže več, kot bi v realističnem prikazu.

O spretnosti vživljanja avtorice v otroški svet nemara najbolj prepričajo besede: »...Čudno, nič me ne boli, boli me le to, da je edina majčka na svetu uničena. Smrkete ni več! Na njej je samo kri...« K temu dodajam opombo, da je prvotni zapis doži-vel temeljito spremembo in terjal nemalo Lucijinega truda, da se je zgodba izčistila in postala taka, kot je. Dobro napisana in pretresljiva.

Nevenkini prispevki izkazujejo že močno predhodno izkuš-njo s pisanjem, preizkusila se je v pesmih in kratkih zgodbah. Njeno pero teče. »Zadimljeno ogledalo« je primer sestopanja v mestoma nadrealistične svetove, razdvojenost glavnega ju-naka se stopnjuje z ustvarjanjem podob iz narave, nazadnje pa se zagonetna rešitev njegovih odločitev ponudi v zadimljenem delu ogledala. Druga zgodba, »Šola«, ima dvodelno zgradbo. V prvem delu spremljamo pričakovanje otroka, ker bodo pričeli z gradnjo šole, v sklepnem delu pa se razkrije, da deklica kot odrasla na tej šoli poučuje. Zgodbi daje vrednost razkrivanje socialnega ozadja in revščine, ki se neprisiljeno prepleta z dogajanjem. Nevenkine pesmi so osebnoizpovedne, tudi ko ne gre za prvoosebne izpovedovalca, kot je to v pesmi »Molk« s skritim sporočilom o zatekanju v notranjo tišino kot obrambo pred bolečino in hkrati željo, da se iz tega izstopi. Pesem »Stol« sicer dobi globlji pomen s pripisano opombo, ki nemara raz-jasni, kako da je stol lahko postal pesniški predmet, po drugi strani pa s skrbno izbranimi besedami v pesmi izriše osebno stisko. Pesem »Veličastnih pet« je obarvana s svetlejšimi toni, kajti »korak naj se ne ustavi«. Razmišljujoče pesmi, ki terjajo bralčev razmislek.

Silvija piše ljubezenske pesmi, mladostno zagnano dela prve korake v iskanju besed za ljubezen v vseh njenih oden-kih. Izbrane pesmi upesnjujejo hrepenenje in žalost ter izzve-nijo v spoznanju, da je prav ljubezen tista, ki človeka odreši osamljenosti.

Tadeja se pri svojem pisanju nagiba k obliki kratkih pesmi, zdi se, da jo kar vleče poizkusiti se v haikujih. Trudi se preseči vsakdanjo rabo besed, previdno sega za prvimi izvirnimi meta-forami. Ko opisuje svojo osamljenost, zapiše, da je »žalostna kot ptica brez jate«, v pesmi »Usoda« pa nakaže dvojnost uporabe nasprotij v krikih »srečnih otrok«. Pesem »Volja« je nekakšen aforizem, poigravanje z besedami, ki je hkrati misel in hudo-mušen poblisk.

Teina zgodba »Obstajam« je resnično utrinek iz otroštva, ali nemara bolje, utrinek iz mladosti, saj sega v občutljivi čas odra-ščanja mladega dekleta. Glavna junakinja z ekstremnimi de-ja-nji išče pozornost, s poskusom samomora okolico opozarja na

svoj obstoj. Kot namreč zapiše: »Počutila sem se čisto samo.« Zgodba ni napisana razčustvovano (k čemer bi lahko prispevala že sama tematika), realistična prvoosebna pripoved zaživi prav v opisovanju dejstev in bralcu nudi možnost, da med vrsticami še močneje prepozna stisko mladega dekleta.

Urška je s svojimi prispevki presenetila. Ne utira prvih korakov, temveč ponuja izbrušeno pesniško pisavo. Njene pesmi so poezija, v izbranih pesmih je prva osebnoizpovedna, pretanjeno erotična z izvirno metaforiko in druga razmišljujoča. Oboje kliče k nadaljevanju in pesniški zbirki!

Vlastin prispevek »Moj dan v zaporu« je izsek iz obširnejše celote, v kateri Vlasta opisuje svoje življenje. Pridno zapisuje. Njen prikaz življenja v zaporu ob določenih urah doseže poseben učinek z naštevanjem vsakodnevnih opravil. Na prvi pogled gre torej za poročilo o zaporniškem življenju, ki pa se pomensko zaostri, ko se bralec zave, da se je takšen dan razrastle v pet let. Ki jim sledi še naslednjih pet.

Pisanje xxx sestavljajo štirje prispevki. Prvo je poskus postavljanja zgodbe. »Arijini spomini« segajo v otroštvo in prikazujejo predvsem materinsko ljubezen. Dejanje, ko ji je uspelo zaščititi svoje otroke pred agresijo, je bržkone ostalo v spomenu, ki je kar klical po zapisu. »Prvi šolski dan« je nastal kot kreativna vaja na delavnici, »Vojna« se navezuje na čas šolanja in pritegne pozornost zaradi opisa pouka v vojnih razmerah, zadnji prispevek pa je dnevniški zapis, v katerem xxx sama sebi odgovarja na vprašanje, zakaj piše. Iskren zapis, ki kar kliče po tem, da naj avtorica svoja razmišljanja razvija dalje.

Za zaključek svojega izbora prispevkov udeleženk sem dodala še nekaj njihovih misli o naših delavnicah. Zapisi so namreč nastajali kot del kreativne vaje (ali kreativke, kot jo v zadnjem času imenujemo) na sami delavnici, ko je v kratkem času, ki je bil na razpolago, udeleženkam uspelo zapisati kar nekaj tehtnih besed. Med njimi tudi tiste, da bi spoznavanje literature, pisanje in sodelovanje na kreativnih delavnicah v mladih letih lahko preprečilo sestop na življenjske stranpoti. In upam, (kot sem nekje že zapisala), da bosta prenekateri izmed »naših punc« po izpustu iz zapore prav literatura in pisanje lahko ponudila trdo oprijemališče pri ohranjanju svobode. Pravzaprav v to verjamem. Srečno, punce!

Cvetka Bevc,
mentorica v ZPKZ Ig

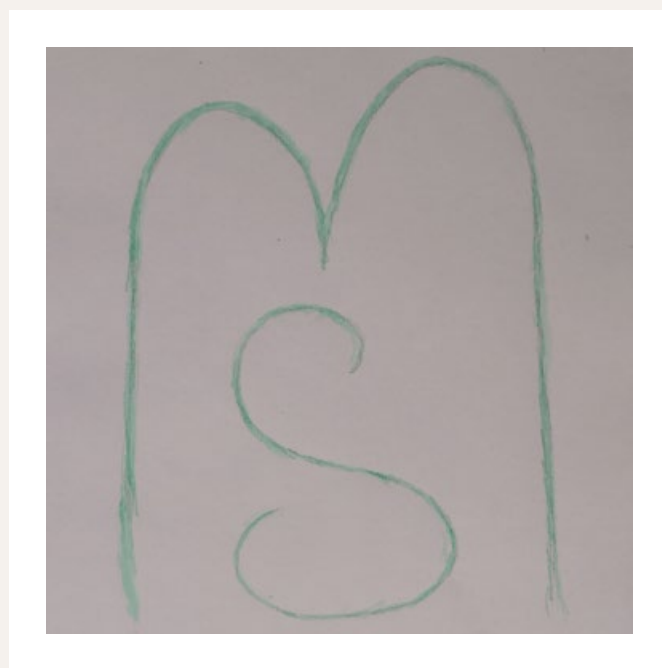
KDO SEM JAZ (KO SEM S TABO): SERIJA LIKOVNIH DELAVNIC V ZPKZ IG

Naše likovne delavnice se začnejo v ponedeljek zvečer. Utrujeni poletni žarki še vztrajno pronicajo skozi železno okovje in rišejo vzorce na obraze zaprtih deklet. »Kdo si, povej,« mežika vame trideset radovednih oči.

Prav s tem, kdo sem jaz in kdo so one, začnem predstavitev JAK-ove pobude. Samopredstavitve terja od nas angažirano iskrenost, profesionalen in vendar osebni nagovor, ki pritegne le, če zmoremo ohraniti tudi nekaj ranljivosti, in tako (p)ostati dostopni za nova poznanstva. Zdi se, da smo likovni ustvarjalci pri tem v prednosti. S seboj lahko prinesemo svoja dela, naše slike nagovorijo takoj. Če imamo srečo, se ljudje odzovejo čustveno in prvi stik je navezan.

Kaže, da imam tokrat srečo. Dekleta listajo mojo avtobiografsko knjigo, ob tem pa se pogovorimo o pomenu samopredstavitve in o tem, kaj nas vizualno zastopa tudi takrat, ko fizično nismo prisotni. Najprej je to naš lastnoročni podpis. Poprimemo za pisala, vadimo podpise in jih komentiramo. Pogovor poteka predvsem o odnosu do lastnega imena in priimka, katerega

87

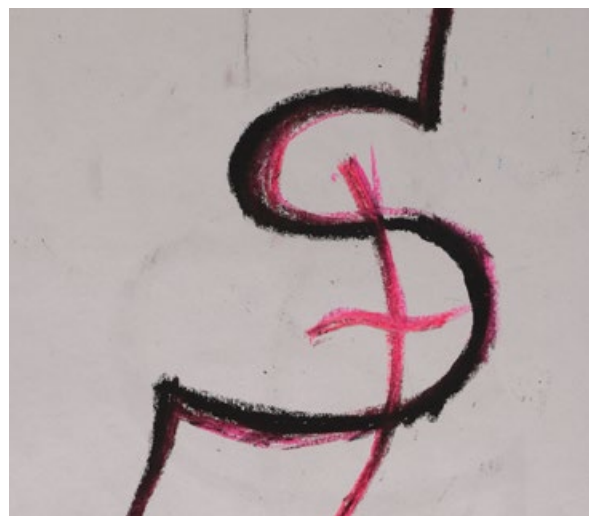
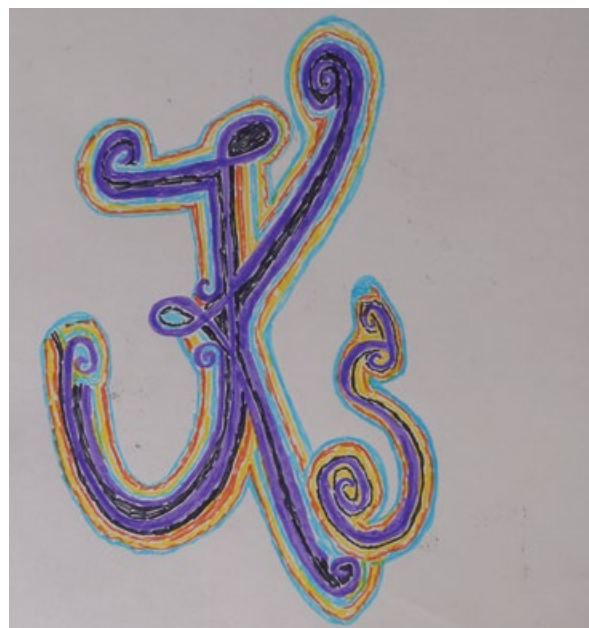
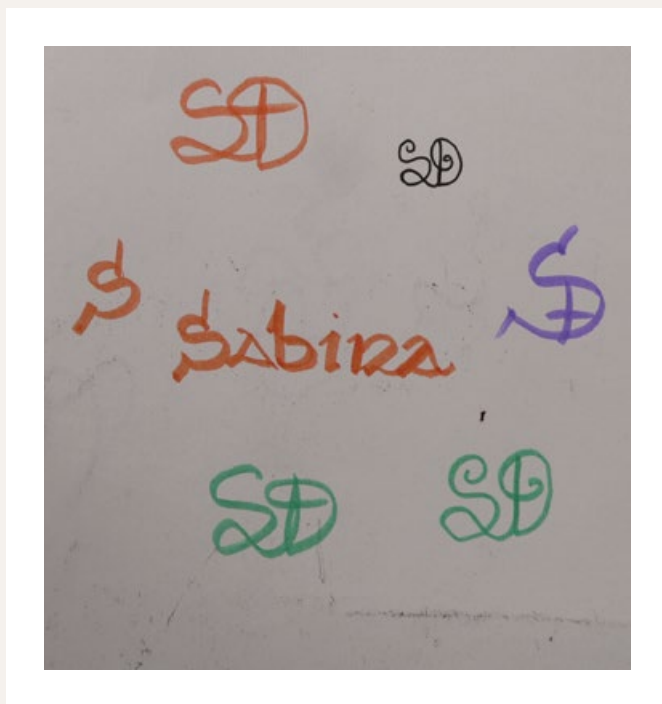
Primer skice inicialke s prvega srečanja (ZPKZ Ig)

izmed njih dekleta raje izpostavijo, ali so jim njihova osebna imena sploh blizu. Potem to prvo vajo opustimo ob moji obljudi, da podpisov ne bom nikjer razstavila, saj dekleta skrbi, da bi bili lahko zlorabljeni v kake druge namene.

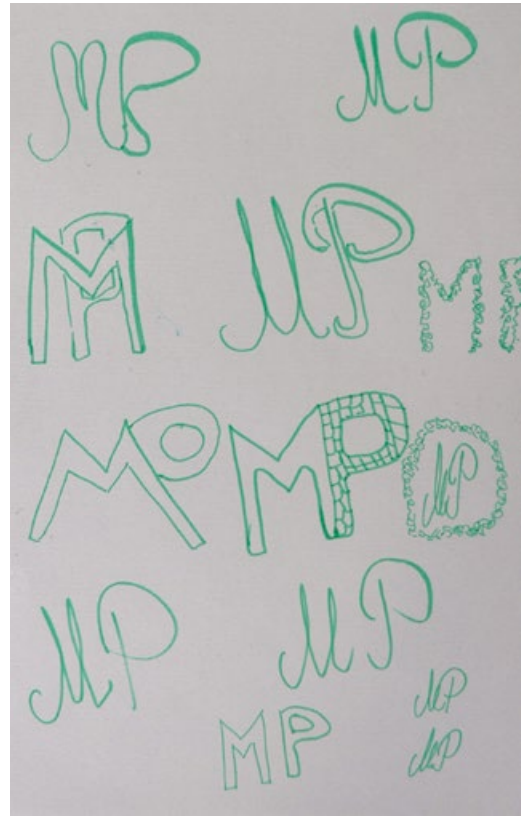
Srečanje nadaljujemo z novo vajo, kjer od podpisa ohranimo le še svoje začetnice. Te skiciramo, oblikujemo po lastni želji. Z udeleženkami se individualno pomenim o njihovih likovnih rešitvah, ob tem pa skupno debatiramo o tem, ali je prav, da ženska prevzame možev priimek, kako je s poimenovanjem otrok in ali se je katera tudi sama že preimenovala zaradi družbene stigme. Pogovor nas zbliža, veselim se nadaljevanja.

Na drugem srečanju predlagam dekletom različne likovne tehnike, ki jih na kratko predstavim, potem pa po lastni izbiri nadaljujejo z oblikovanjem začetnic imen; med svojimi skicami izberejo najljubšo različico, jo povečajo na A3 format, pobarvajo in okrasijo, kot želijo. Nekaj jih je zelo prizadevnih, sprašujejo za mnenje in iščejo popolno obliko, spet za druge se zdi, da uživajo predvsem v pripovedovanju. Nekatere iskreno priznajo, da jim risanje ni blizu, so pa zato toliko bolj seznanjene z drugimi veščinami, o katerih z veseljem spregovorijo z ostalimi. Dve uri mineta v sproščnem, na trenutke humornem pogovoru brez moraliziranja. Tudi začetnice dobijo svojo končno obliko. Pomenimo se o lastnih izdelkih ter komentiramo izdelke drugih, pri čemer spoznavamo osebne značilnosti in želje, ki se ob tem risbah razkrivajo.

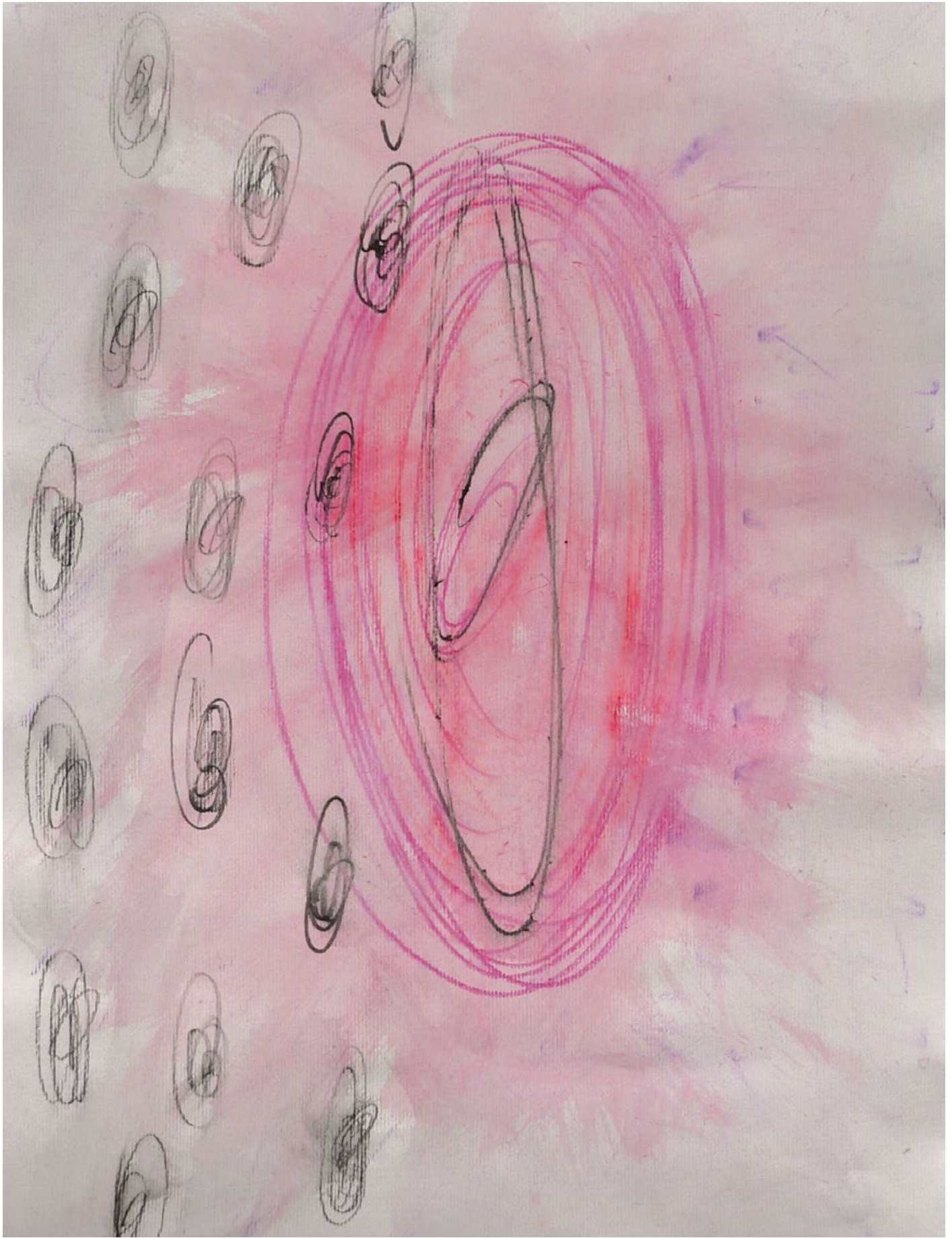
Primer skice inicialke s prvega srečanja (zpkz lg)

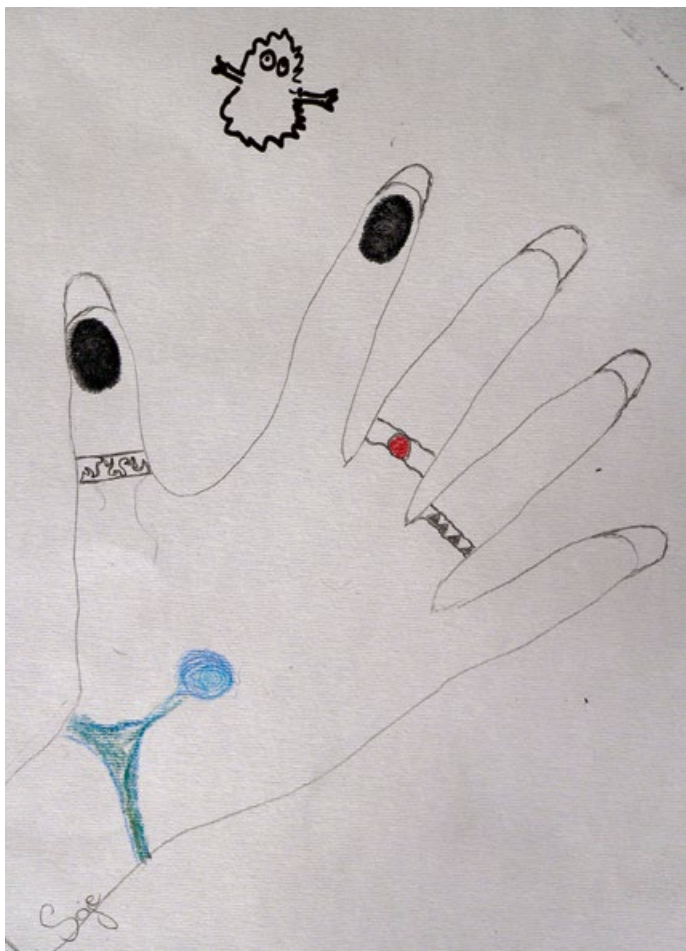

Razvojni proces od skice do izbire barv in tehnike, ki privede do zaključene celote (zPKZ IG)

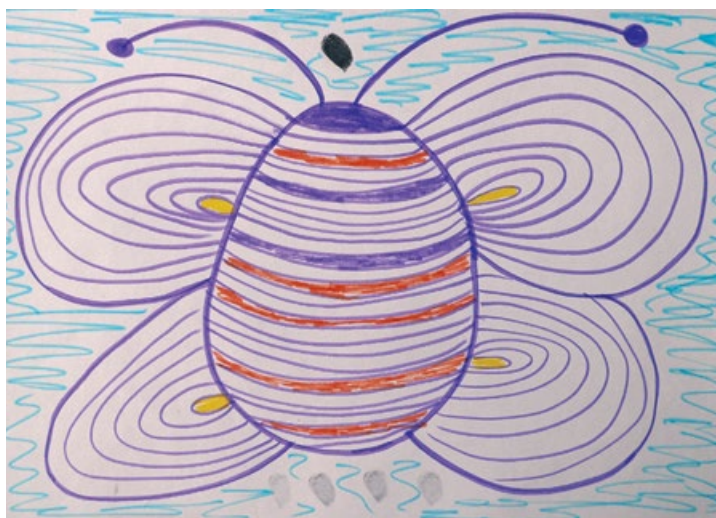

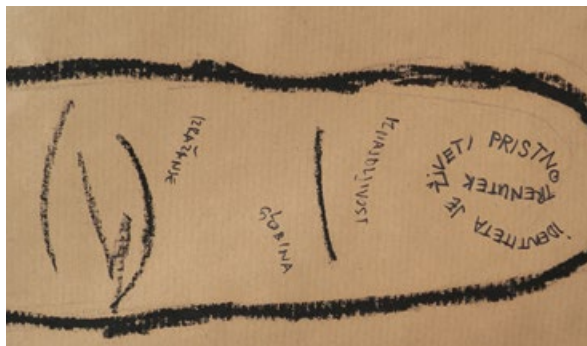
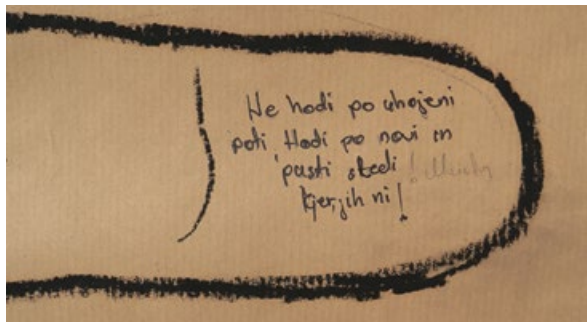
Še bolj kot osebni podpisi našo identiteto določajo prstni odtisi. Ti so unikatni in potrjujejo naše avtorstvo. Čeprav se je namerno dokumentiranje odtisov začelo kot oznaka, certifikat, ki potrjuje originalnost nekega, najpogosteje umetniškega izdelka, imamo prstne odtise v zahodnih kulturah predvsem za obremenilni dokaz posameznikovega prekrška ali zločina. Po krajšem uvodu o svetu barv, o njihovem simbolnem pomenu in značilnostih dekleta s pomočjo gobice odtisnejo svoj poljubni prst v črno-beli različici (kot pri uradnem odvzemu odtisov), ta odtis pa v nadaljevanju uporabijo za izhodišče pri ustvarjanju lastne, barvne vizije svojega odtisa. Na papirjih se pojavijo najljubši mavrični odtenki in motivi, ki presežejo vsako predvidljivo asociacijo z izhodiščem. Kot edina vez s podobo prvotnega odtisa se ohrani le oblika elipse. Tretje in četrto srečanje mineta v popolnem sproščanju domišljije, raznolikost rezultatov pa opozarja, da dekleta tudi v utesnjujočih in uniformnih razmerah ohranjajo svojo individualnost, se zavedajo lastnih posebnosti in jih gojijo tudi za prihodnost. Ponovno poudarijo odklonilen odnos do uporabe lastnih odtisov, a med procesom ta dvom blede in ostane v ozadju.

Na zadnje srečanje pridem z željo, da bi vse dotedanje ustvarjanje, ki je temeljilo na uveljavljanju naših posebnosti, krepitvi samopodobe in samopredstavitve, povezale v skupen izdelek. S seboj prinašam ogromen kos papirja z obrisoma rok, dveh dlani, na kateri je mogoče nalepiti prstne odtise, ki smo jih ustvarile na preteklih srečanjih. Roke sestavljajo prsti, različni po svoji obliki in namembnosti, a le skupaj, v medsebojnem sodelovanju zmorejo tisto, česar en sam ne zmore.

Posedemo se v krog, tokrat brez mize, v nekaj minutah vsaka na papir izpiše tri lastnosti, ki jo najbolj določajo in ji pridejo v komunikaciji z drugimi najbolj prav. Potem sledi intenziven pogovor, udeleženke komentirajo svoje lastnosti in lastnosti drugih. Izkaže se, da so bila nekatera njihova predvidevanja o sebi in drugih napačna, hkrati pa izstopa skupna želja po

Interpretacije lastnih prstnih odtisov (zpkz lg)

pravičnosti in zaščiti šibkejših. V zelo pozitivnem, skorajda katarzičnem razpoloženju dekleta počepnejo in se posedejo okoli plakata, nalepljenega na tleh. Po lastnem navdihu in ob upoštevanju drugih ga spontano polepijo in popišejo s svojimi mislimi in izdelki.

Končni rezultat je presegel vsa moja pričakovanja, dekleta niso lepila le prstnih odtisov na prste, pristopila so povsem neobremenjeno in roki v celoti okrasila, naredila za svoji.

Na srečanjih me je vseskozi spremljal občutek, da si dekleta želijo in potrebujejo več pogovora, več motivacije in možnosti, da bi lahko prispevale k spremembam v svojih življenjih. Z občudovanjem se spominjam izvirnosti njihovih misljenj, večini neobremenjenih s standardizirano moralno, in njihove pripravljenosti na sodelovanje, ki se je pokazala, takoj ko so ocenile, da sem z njimi pristna.

Samira Kentrić,
mentorica ilustratorka v ZPKZ Ig

O ZAPISIH, KI SO NASTALI V KOPRSKEM ZAPORU

Na kaj se osredotočiti, ko avtor prebere svoj kratki tekst, ki ga je pravkar napisal kot vajo? Poudariti lepoto napisanega, ki se lahko kaže v iskreni izpovedi, humorni zgodbi, uspešni uporabi literarnih sredstev? Ali opaziti tisto, kar manjka, predlagati drugo smer, izboljšavo jezika, popraviti vrstni red besed, slogovno neenotnost, vsebinsko zgodbeno nelogičnost? Vsekakor oboje in v tem vrstnem redu, vendar ne v vseh primerih.

Karkoli se dogaja v skupini, izpostavi člane skupine primerjanju, primerjanje pa pomeni konec odprtega prostora za ustvarjalnost. Nekoga, ki mogoče nikoli ni veliko pisal, zdaj pa je dovolj zaupal skupini in mentorici, da je sodeloval in pisal po navodilih, ne bi usmerjala v izboljšave, ki pravzaprav nikoli niso bile njegova ambicija. Zagledati svoje besede na papirju pred sabo je majhna zmaga nad strahom, da ne znam dobro pisati, da je vse skupaj brez zveze, da moja zgodba ni pomembna, da sem neumen, če tvegam in karkoli pokažem drugim... Zagledati svoje besede na papirju je kljub negotovosti potrditev, da je moja vsebina pomembna, da jo lahko delim z drugimi in, predvsem, da znam to narediti oziroma da je to sploh mogoče narediti.

Zato nisem izbirala med kratkimi zapisi, ki so jih udeleženci napisali v petih do dvajsetih minutah po mojih navodilih, ampak sem jih zbrala. Nekaj jih manjka, ker napisanega nisem takoj shranila. Le nekateri so mi ponovno prinesli lažje čitljiv prepis. Tako sem dobila pismo podgančku Jimmyju in pismo živalice nekdanjemu lastniku. Na žalost sem prejela samo pismo sinu v obliki pesmi, ne pa tudi pisma sina očetu, ker je bil avtor pozneje odsoten. Shranila sem mačehino pismo, medtem ko se je pismo mačehi iz zavora izgubilo. Ohranila pa sta se pismo strica nečaku in nečakov odgovor. Vživljanje v drugo osebo, pa naj bo to nečak, mačeha ali podganček, vedno omogoči nov zornik kot pogleda nase in na svet ter sproži nov jezik: podganček bi raje govoril tako, da bi dirkal pod majico, mali nečak pa ve, da moraš biti priden, da ne prideš v zapor.

Za pisanje o najbolj neposredni izkušnji – o življenju v zaporu, so si avtorji tako rekoč instinktivno sami izbirali pesemsko obliko in si pomagali s humorjem ali celo s satiro. Vezana beseda postavlja določene omejitve, ki lahko dajejo občutek nadzora, humor pa omogoča čustveno distanco do povedanega. Taka je

pesem »Počitnice«. Na prvih srečanjih, ko smo dolgo samo govorili, delali z glino in risali, ne pa pisali, so udeleženci največkrat uporabljali besede zid, okno, ptica, svoboda, v teh zapisih o življenju v zaporu pa najbolj izstopata ponavljanje in rutina.

Pisati o skrivnosti pomeni pisati zgodbo. Pomeni čisto malo pokukati v delo pisatelja. Kako začeti? Kaj želim povedati? Kako bom to naredil? Česa ne smem izpustiti, da bo zgodba razumljiva? Kako očarljiv je lahko droben spomin na pohane banane!

Kot mentorica v koprskem zaporu obiskujem skupino, ki se je v dinamiki skupinskega procesa, vezanega na branje istih knjig, pogovor o njih in drugih temah, vzpostavila kot skupina, ki ji rečemo »naša«. Nekateri njeni člani preberejo vse ponujene knjige, drugi ne berejo. Nekateri se veliko oglašajo, spet drugi pa ne. Toda vsi so prisotni in na neki način sodelujejo.

Seveda se vprašam, kaj bo udeležencem ostalo v spominu in izkušnji. Kakšen je smisel tega projekta in kakšni bodo sledovi? Predvsem je to zelo bogat projekt. V prvih mesecih, ko se je zaupanje šele oblikovalo, nisem vabila veliko gostov, v drugem delu izvajanja delavnic pa imajo udeleženci priložnost od blizu spoznati dobre pisatelje in pisateljice ter tudi druge izjemne ustvarjalce. Ne morem vedeti, kako na udeležence ta soočenja vplivajo zdaj, a zdi se mi, da bodo sčasoma ti spomini postali zelo navdihujoči in da se bomo vsi zavedli, kakšen privilegij smo imeli. Najbolj dragoceno je bilo doživeti delavnost, pogum za tveganje, poraz in sram – torej bolečino ali z eno besedo v današnjih časih »norost« umetnikov in strokovnjakov, kratko ustvarjalcev, na poti, na kateri vztrajajo. To je navdih za avtentičnost in iz nje za delo. Razkorak med okoljem zavora in tem navdihom pa je pomagal k jasnosti le-tega. Upam, da bo to nekega dne vzpodbuda za udeležence.

Mogoče pa lahko natančneje ovrednotim ta projekt, če ne razglabljam o tem, kaj so pridobili drugi, ampak povem, kaj sem doživela sama. Naučila sem se, da ni samoumevno, da so me moški, ki se jim je v življenju že veliko zgodilo, spoštljivo sprejeli medse. Hvaležna sem za ta njihov dobri namen in dobro voljo. Brez njihove pozitivne naravnosti bi šlo vse narobe. Učila sem se, kje so moje omejitve in kje so omejitve skupine, predvsem pa, kako jih je kdaj vendarle mogoče tudi presegati. Vsaka ura v koprskem zaporu me je obogatila. Moj privilegij pa sta bili tudi učinkovita organizacija v Ljubljani in pomoč v Kopru.

Maja Vidmar,
mentorica v ZPKZ Koper

Š

e preden sem prestopil prag ZPKZ v Kopru, sem vedel, da bomo z udeleženci tega projekta risali strip. Zanimal me je njihov odziv in pa predvsem, kakšne zgodbe imajo v sebi. O tem, da jim je strip blizu, nisem dvomil.

Koncept dela z zaporniki sem prilagajal sproti glede na odzive udeležencev. Vedel sem, da nekaterih tem enostavno ne bom omenjal, saj bi lahko dregnil v osje gnezdo. Med sabo imajo morda neporavnane račune, zamere, lahko pa so iskreni prijatelji... Zavedal sem se, da večinoma mislijo, kako po krivem so v zaporu, da ne sodijo tja, da se jim godi krivica itd.

Tako sem vsebine načrtoval zelo ohlapno v smislu: narišite, spravite na papir ideje, ki vas zanimajo, kaj bi radi počeli sedaj, kaj boste počeli na prostosti. S takimi vzpodbudami sem želel v njih sprožiti razmisleke, sanjarije, pričakovanja, torej čustva, ki nam vsem nekako pomagajo pri ustvarjanju. Sprva sem naletel na začudenje in negotovost, češ, a zdaj bomo pa kar risali, jaz pa tega ne znam... Skratka, odziv, na katerega pogosto naletim pri delu z mlajšo populacijo. Zanimivo, kako predvidljivo. Na neki način sem to pričakoval, tako da sem bil na nastalo situacijo pripravljen. Nisem želel zbujati vtisa, da kot ilustrator in akademski slikar vem in znam kaj več od njih in da so oni moji učenci. Sploh pa ne, da jih bom ocenjeval, primerjal. Nisem želel, da bi se počutili kot v šolskih klopeh. Slutil sem namreč, da imajo taki ljudje praviloma slabe izkušnje z avtoritetami, kot je šola. In ko se enkrat zaprejo in pogreznejo vase, izgubiš njihovo zaupanje...

To ni bil niti moj namen niti namen delavnice. Takoj sem jim zaupal, da jih ne bom ocenjeval, da naj se sprostijo, da je vsaka še tako banalna zgodba nadvse dragocena. Skratka, vedel sem, da imajo veliko povedati, jaz jih moram samo usmerjati. Še prej pa sem si hotel pridobiti njihovo zaupanje. Zelo pomembno in dragoceno se mi je zdelo, da sem jaz tisti, ki mu zaupajo svojo osebno, družinsko ali kakršnokoli zgodbo, zato sem vsak njihov korak ali namig obravnaval zelo resno. Ko so okvirno zakoličili svoje teme, ki jih bodo risali, sem jim razdelil liste A3 formata z že vrisanimi pravokotniki. Tako sem jih omejil, da se zgodbe niso razbohotile in da so ohranili pregled nad celoto, saj zaradi časovne omejitve delavnice niti ni bilo mogoče risati daljših zgodb... Nekateri so se odzvali bliskovito, nekateri po temeljitem premisleku, nekaterim pa sploh ni bilo do zgodb in so pač čečkali.

Pomembno je, da se je vsak sam odločil, kaj in koliko bo povedal, jaz pa sem jim poskušal z osebnim pristopom pomagati, da so razvijali lastno prvotno idejo. To je, jasno, vedno potekalo v pogovoru z njimi, s postavljanjem vprašanj, kazanjem primerov in humorjem. Humor je namreč vzvod, ki deluje tudi pri tej populaciji, premosti prepreke in zbližuje. Zadovoljen sem bil, da so nekateri tak humor uporabili pri ilustriranju in se tako odmaknili od resnih tematik, kot se zlasti vidi pri stripih »Brez naslova« in »N'kol vč...vrjetn?!« istega avtorja. Prav od srca smo se nasmejali, stripa pa tudi grafično učinkujeta sveže in prepričljivo, saj vsebujeta veliko medmetov, besedila pa le toliko, kolikor ga je nujno potrebno, da nas vodi skozi zgodbo.

Ostali so svoje zgodbe izpovedali bolj resno. Tako je na primer avtor stripa »Ikar in Dedal« za svoj scenarij uporabil kar antično zgodbo o Dedalu in Ikarju ter uprizoril Ikarjev padeč v globino zaradi silne želje, da bi se povzpел do nedosegljivega. Poudaril je, da je to nekako zgodba njegovega življenja in da je Ikar on sam. Avtor stripa »Ne glede na vse!« pripoveduje zelo travmatično zgodbo o svojih dveh otrocih, na katera je zelo navezan in do njiju čuti veliko odgovornost, hkrati pa bi jima rad dokazal, da je dober oče, saj mu to, da bi ga imela za dobrega očeta, veliko pomeni... Avtorja tega stripa sem poskušal motivirati, naj nariše, kako si predstavlja sebe z otroki, ko bo na prostosti. Kaj bodo počeli, kaj jim bo nudil? Njegovo negativno izkušnjo preteklosti sem poskušal preobrniti v načrt za naprej, a na žalost neuspešno. Teža zgodbe je bolj kot v vizualni prezentaciji izražena v besedilu.

Strip »Štirje letni časi« je nekakšno zaporedje situacij, ki so avtorja pripeljale v zapor. Učinkuje kot avtorjev premislek in podoživetje dogodkov, hkrati pa kot svarilo, kako se zgodba konča, ko te dobijo... Spet minimalno besedila, bolj zvoki, vendar vsebinsko zelo nedvoumno.

Strip »Psihologija« deluje kot želja in sanjarija, kaj bo avtor stripa počel, ko bo izpuščen. Verjamem, da take misli pomagajo pri prestajanju kazni in lajšajo vsakodnevno življenje v zaporu.

S K L E P

Pomembno se mi je zdelo, da do risarskih in formalnih rešitev udeleženci pridejo sami. To jim je povečalo samozavest in nudilo užitek. Vsebine so bile tematsko široko zastavljene, pri izbiri pa so imeli vsi proste roke, zato je toliko bolj zanimivo, da so se vsi odločili povedati svojo zgodbo. Postali so protagonisti v svojih stripih, v katerih se zgodbe večinoma dogajajo na prostosti, pred prestajanjem kazni.

Zelo zanimivo se mi je zdelo, koliko stvari sem od njih izvedel, medtem ko so risali in barvali svoje izdelke. Mislim, da v običajnem medsebojnem pogovoru ne bi povedali niti polovice tega... Izdelki kažejo, da vsi veliko premišljujejo o dogodkih, ki so jih pripeljali do zapora. S tega vidika je torej risanje nanje do neke mere učinkovalo celo terapevtsko.

95

Damijan Stepančič,
mentor ilustrator v ZPKZ Koper

